

ZAŠTITA PRIVATNOSTI DJECE U MEDIJIMA

Zbornik priopćenja s tribine

Zagreb
2009.

Izdavač

Pravobranitelj za djecu, Zagreb, A. Hebranga 4
01/4929 669, www.dijete.hr

Za izdavača

Mila Jelavić, dipl. iur.

Urednica

Maja Flego

Recenzenti

Prof. dr. sc. Marina Ajduković

Prof. dr. sc. Stjepan Malović

Lektor

Kristian Lewis

Oblikovanje

Ivančica Srnec

Grafička obrada i tisak

Tamposit Nedelišće

Naklada

500 primjeraka

Tiskano

Kolovoz 2009.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 711097

ISBN 978-953-95451-7-6

SADRŽAJ

1. Predgovor	5
2. <i>Mila Jelavić</i> Djeca u medijima: Kako im osigurati zaštitu privatnosti? Iskustva Ureda pravobraniteljice za djecu	7
3. <i>Maja Gabelica Šupljika</i> Psihološki aspekt prikaza djeteta u medijima	19
4. <i>Nada Zgrabljic Rotar</i> Pravo na privatnost: Standardi za zaštitu privatnosti djece u medijima	33
5. <i>Renata Odeljan, Stipe Jagnjić</i> Uloga policije u zaštiti privatnosti djece u medijima	45
6. <i>Sunčica Blažević, Julijana Stipišić</i> Pravna zaštita privatnosti djece u medijima	53
7. <i>Igor Kanižaj</i> Mediji na rubu zakona	63
8. <i>Prilozi</i> <i>UNICEF- Načela za etičko izvješćivanje o djeci .....</i>	<i>77</i>
<i>Stajališta, inicijative i preporuke Ureda pravobraniteljice za djecu o medijskom izvještavanju o djeci .....</i>	<i>81</i>
<i>Zaključci tribine «Izveštavanje o djeci – Inicijativa za zaštitu privatnosti djece u medijima, Zagreb, 29. svibnja 2007. ....</i>	<i>83</i>
<i>Zaključci tribine «Zaštita privatnosti djece u medijima», Split, 23. studenoga 2007. ....</i>	<i>85</i>

PREDGOVOR

Proteklih su godina mediji znatno pridonijeli podizanju svijesti o važnosti zaštite prava djeteta i podizanju standarda zaštite dječjih prava. Upravo novinari sve češće i sve glasnije upozoravaju na kršenje prava djece u mnogim područjima, pa tako i u medijima. Stoga, s jedne strane, možemo biti zadovoljni što mediji sve više pišu o pravima djeteta i kritiziraju slabosti sustava u socijalnoj skrbi, pravosuđu, odgoju i obrazovanju, zdravlju, upozoravajući na nedostatnu zaštitu djece. No, istodobno mnogi od njih sve više i sve teže krše prava djeteta na privatnost.

Vrlo se često djeca u medijima prikazuju na senzacionalistički način, osobito kad se izvještava o događajima u koje su uključena kao žrtve, počinitelji ili svjedoci kaznenih djela, te kao sudionici vršnjačkoga nasilja. Pritom se ističu negativni aspekti njihova ponašanja, nepotrebno se iznose obiteljske prilike, podaci o zdravstvenom stanju ili se daju nestručne procjene karaktera i ponašanja, što može štetiti razvoju. Usto se vrlo često zapaža nemaran i neodgovoran odnos novinara i urednika prema obvezi zaštite identiteta djeteta. Bez razmišljanja o negativnim posljedicama medijskoga izlaganja, objavljuje se puno ime i prezime te slike djeteta ili se njegov identitet otkriva tako što se objavi puno ime i prezime njegovih roditelja, braće, sestara.

Pri izvještavanju o događajima u koje su uključena djeca novinari često zaboravljaju da ih i Zakon o medijima i Kodeks časti obvezuju na osobito obziran pristup te zaštitu identiteta maloljetnika. Posebno je zabrinjavajuće to što povjerljive informacije o djetetu, kojima mogu raspolagati samo policija, zdravstveno osoblje i djelatnici socijalne skrbi koji su ih dužni čuvati kao službenu i profesionalnu tajnu, ipak dopijevaju do novinara i bivaju objavljeni. Novinari svoje ponašanje opravdavaju interesom javnosti, međutim, pritom zaboravljaju da pravo javnosti na informacije ne može biti iznad prava djeteta na zaštitu privatnosti.

Neprimjereno izlaganje u medijima može dodatno traumatizirati djecu i negativno utjecati na njihov razvoj, potaknuti neželjene reakcije okoline, učiniti njihovu intimu dostupnom

svima, izložiti ih traumatizirajućem vrednovanju, neugodnim komentarima, a možda i ugroziti njihovu sigurnost. Nove rizike i odgovornosti u zaštiti privatnosti djece donosi i internet.

Premda naši zakoni štite privatnost djece i predviđaju visoke novčane kazne za objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta, ako se time ugrožava njegova dobrobit, u praksi se te sankcije rijetko primjenjuju. Sudska praksa, odnosno presude protiv nakladnika i urednika zbog ugrožavanja prava djece na privatnost, vjerojatno bi pridonijela boljoj zaštiti djece u medijima. No, uvjereni smo da će dugoročno najbolje rezultate u području zaštite dječjih prava u medijima dati profesionalna samoregulacija te da se suradnjom s Hrvatskim novinarskim društvom, novinarima, urednicima, ali i nakladnicima, na tom planu mogu postići mnogobrojna poboljšanja.

Upravo je zato u 2007. godini Ured pravobraniteljice za djecu organizirao, u suradnji s Državnim odvjetništvom, MUP-om, Hrvatskim novinarskim društvom i medijskim stručnjacima, dvije javne tribine o zaštiti privatnosti djece u medijima. Prva je održana u Zagrebu 29. svibnja, a druga u Splitu 23. studenoga. Na tribinama se govorilo o zakonskom okviru zaštite prava djece na privatnost u medijima, o načinima izvještavanja o djeci i posljedicama koje otkrivanje identiteta može imati na njihov razvoj, o etičkim i pravnim standardima zaštite prava na privatnost te načinima njihove provedbe. Svrha tih rasprava bila je pridonijeti podizanju javne svijesti o problemu te potaknuti postizanje viših standarda izvještavanja o djeci. Zaključci rasprave i stajališta Ureda pravobraniteljice za djecu o zaštiti privatnosti djece u medijima upućeni su Vladi Republike Hrvatske te urednicima tiskanih i elektroničkih medija.

Tribine su potaknule veći interes mnogih redakcija za pitanja zaštite privatnosti djece i poštovanja etičkih načela u izvještavanju o djeci te se ta tema sve češće pojavljuje u medijima. Rezultat je bolje poznavanje i razumijevanje dječjega prava na privatnost, spremnost da se javno raspravlja o toj temi i da joj se ustupi veći medijski prostor.

Nažalost, zasad još nije vidljiva promjena ponašanja urednika i novinara koja bi rezultirala stvarnom većom zaštitom privatnosti djece u svakodnevnom medijskom izvještavanju, no za to je vjerojatno potrebno više vremena.

Sadržaj svih izlaganja i zaključci dviju tribina o zaštiti privatnosti djece u medijima objedinjeni su u ovome zborniku. Željeli bismo da i on bude poticaj ostvarivanju suradnje i istinskog partnerstva s medijima i drugim stručnjacima u podizanju razine javne svijesti o potrebi zaštite djece i dječjih prava.

Mila Jelavić*

DJECA U MEDIJIMA

Kako im osigurati zaštitu privatnosti?

Iskustva Ureda pravobraniteljice za djecu

Zaštita privatnosti svih građana Republike Hrvatske jamči se nizom propisa, kako domaćih tako i međunarodnih, koje je Republika Hrvatska potpisala i preuzela u svoj pravni poredak, te kodeksima koje su sami novinari osmislili kako bi imali jasnija pravila kojih se trebaju pridržavati kad pišu o temi koja se dotiče građana i ulazi u sferu njihove privatnosti.

Svi ti propisi i pravila uz dodatak najvažnijeg dokumenta za zaštitu djece na svjetskoj razini, Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i njezinih dodatnih protokola, pravo na zaštitu privatnosti jamče i djeci. No, na pitanje poštuju li mediji propise i pridržavaju li se pravila koja su i sami izradili, odnosno poštuju li se dječja prava u medijima, nema jednoznačnog odgovora.

Bez imalo dvojbi može se reći da su mediji pridonijeli podizanju svijesti o važnosti zaštite prava djeteta i podizanju standarda zaštite dječjih prava općenito u našem društvu. Upravo novinari sve češće i sve glasnije upozoravaju na kršenje prava djece u različitim područjima dječjeg života, pa tako i u medijima. Kršitelje, doduše, češće i lakše prepoznaju u drugim institucijama i drugim medijima, ali činjenica je da zahvaljujući i medijima i pojedinim novinarima i urednicima, sve više jača svijest o važnosti poštovanja dječjih prava i odgovornosti države i društva za zaštitu njihove dobrobiti.

Međutim, iznenađuje da se uz takvu svijest novinara, o važnosti zaštite prava djece, pojavljuju prilozi koji su znatno ispod dopuštene razine izvještavanja o djeci i koji izravno krše dječja prava. Rezultat je to nedovoljnog poznavanja propisa kojima se štiti pravo

---

* Pravobraniteljica za djecu

djeteta na zaštitu privatnosti, a posebice Konvencije o pravima djeteta.

Prateći način medijskog izvještavanja o djeci, osobito njegove negativne aspekte, prema prijavama pristiglim od građana, uviđamo da su roditelji, nastavnici, odgojitelji, ali i drugi zainteresirani građani sve osjetljiviji na kršenje prava djece u medijima. Najčešće upada u oči otkrivanje djetetove privatnosti, zatim slijedi nepoštovanje dostojanstva djeteta, izlaganje djeteta potencijalno štetnim medijskim sadržajima te nepoštovanje prava djece na dobivanje njima primjerenih i razumljivih informacija putem medija. Naime, istraživanja pokazuju da pozitivnih ili prosocijalnih sadržaja za djecu i o djeci u medijima gotovo i nema, a upravo takve sadržaje djeca najlakše usvajaju i prihvaćaju. Pozitivni sadržaji više utječu na djecu od negativnih (Gabelica Šupljika, 2007.).

Osim navedenog, mnogi medijski, ali i drugi stručnjaci, sve češće upozoravaju na zlorabu djece u oglašavanju i reklamnim kampanjama.

I internetske stranice, forumi, blogovi i drugi oblici javno dostupne elektroničke komunikacije sve češće se pojavljuju kao novi načini ugrožavanja privatnosti i drugih prava djece. Oni postaju novi mediji putem kojih se iznose osobni podaci, objavljuju fotografije i otkriva intima djece, a često ih se na taj način izlaže riziku od elektroničkog i drugog zlostavljanja.

Na pitanje kakva je slika djeteta u hrvatskim medijima danas mnogi će, gotovo bez razmišljanja, odgovoriti da se djeca u novinama i na televiziji pojavljuju uglavnom u dvjema ulogama. Najčešće, nažalost, kao protagonisti crne kronike, žrtve nesreća, nasilja, zlostavljanja, bolesti ili neprimjerenog ponašanja okoline ili kao likovi iz reklama koji će čitatelje, gledatelje i slušatelje potaknuti na kupnju.

Teško je u medijima naći dječja mišljenja, njihove stavove o mnogobrojnim pitanjima koja ih se tiču, o ljudima koji ih okružuju, rijetko se o djeci piše kao o subjektima, nositeljima prava, poput prava na sudjelovanje i izražavanje vlastitoga mišljenja. Češće se govori o ugroženosti pojedine djece te o potrebi da ih se zaštiti od nasilja, zanemarivanja i neprimjerenih uvjeta za odgoj i razvoj. Takva slika pridonosi stvaranju predrasuda o djeci, uvjetuje i rezultira neprimjerenim odnosom društva prema djeci, a može potaknuti i drugu djecu na identificiranje ili uspoređivanje s prikazanim, često neprihvatljivim i uznemirujućim modelima ponašanja.

Istraživanja o djeci u medijima, s bilo kojeg aspekta, gotovo da i nema, tako da je nemoguće uspoređivati stanje s onim prije nekoliko godina i u nekom drugom razdoblju. Kad bi postojala sustavna istraživanja medijskog tretmana djece i objavljeni rezultati

istraživanja, vjerojatno bi to pomoglo boljem sagledavanju ugrožavanja prava djeteta u medijima; pridonijelo bi suočavanju stručne i šire javnosti, posebno novinarske profesije, ali i roditelja, sa stvarnim razmjerima toga problema i spoznajom o važnosti zaštite prava djeteta. Znanstveni pristup, egzaktni podaci, zacijelo bi dali precizniju sliku o tretmanu djece u medijima i pomogli da se on poboljša.

Zaštita prava na privatnost

Ustav Republike Hrvatske¹, kao najviši akt države, sadržava dvije naoko oprečne odredbe – prava na zaštitu osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti (čl. 35.) te jamči slobodu izražavanja, mišljenja i izražavanja misli (čl. 38.). Sloboda izražavanja mišljenja obuhvaća osobito slobodu tiska, slobodu govora i javnog nastupa. Postavlja se pitanje kako zadovoljiti, odnosno poštovati, obje odredbe a da ni jedna ne bude na štetu druge. To nije nimalo lak zadatak za medije i pred njih stavlja mnogobrojne zahtjeve. S jedne strane u obvezi su poštovati pravo na privatnost svakoga građanina, a s druge zadovoljiti interes javnosti za informacijama.

Ustavne odredbe jednako su važne i ne može biti govora o usporedbi odredaba po važnosti, no kako smo se međunarodnim dokumentima, koji čine dio unutarnjeg pravnog poretka, na temelju članka 140. Ustava Republike Hrvatske, obvezali pravu djeteta davati prednost (čl. 3. Konvencije o pravima djeteta), nije teško zaključiti da se pravu djeteta na zaštitu privatnosti ne može, niti smije, pretpostaviti pravo javnosti na informaciju. Stoga mediji imaju težak zadatak uravnoteživanja i balansiranja informacija kada izvješćuju o djeci, s jedne strane da javnosti daju informacije koje ih se tiču i koje su od javnog interesa, a s druge strane da ne ugroze niti prekrše pravo djeteta na privatnost.

I **Opća deklaracija o pravima čovjeka**², kao i **Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda**³ na isti način i s jednakom važnošću tretiraju zaštitu prava na obitelj i dom, slobodu, ugled, čast. I u tim dokumentima nedvojbeno se štiti čovjekova intima te se obvezuje države članice na osiguravanje mehanizama za ostvarenje i zaštitu toga prava, važnog za svakog pojedinca. No, za djecu na normativnom planu svakako je najvažniji dokument na globalnoj razini **Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta**⁴, s dodatnim protokolima, koja na sveobuhvatan način propisuje i jamči zaštitu djece i ostvarivanje svih njihovih prava.

¹ Narodne novine, broj 41/01 i 55/01.

² Prihvaćena i proklamirana rezolucijom Generalne skupštine UN-a 217A(III) od 10. prosinca 1948. g., ratificirana sl. l. 7/1971.

³ Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 6/1999. i 8/1999.

⁴ Službeni list, Međunarodni ugovori, broj 15/1990.; Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 12/1993.

Preuzimanjem Konvencije o pravima djeteta u svoj pravni poredak Republika Hrvatska joj je dala snagu iznad zakona. To znači da je u hijerarhiji pravnih akata ta, ali i druge potpisane konvencije, po pravnoj snazi iznad zakona. To daje pravo, ali i obvezu onima koji primjenjuju propise da Konvenciju o pravima djeteta direktno primjenjuju ako neko pitanje za djecu nije regulirano unutarnjim propisom Republike Hrvatske ili ako unutarnji propis nije u suglasju s Konvencijom.

Neprimjena ili ignoriranje ovakvog određenja podliježe međunarodnoj kontroli. Naime, temeljem odredbi Konvencije (čl. 44.) države članice dužne su u određenim razdobljima podnijeti izvješće o stanju prava djeteta u svojoj državi Odboru Ujedinjenih naroda za prava djeteta. Odbor razmatra izvješće, uspoređuje razinu zaštite dječjih prava sa standardima koji su uspostavljeni Konvencijom, razmatra i pojedinačne slučajeve o kojima na različite načine može doznati te traži objašnjenja za pojedina postupanja. Utvrdi li da se određenja Konvencije ne poštuju, Odbor daje preporuke državi podnositeljici izvješća koje imaju obvezujući karakter. Odbor, naime, prilikom razmatranja sljedećeg izvješća najprije traži očitovanje o izvršenosti preporuka koje je prethodno dao i ne odustaje od njih dok nije uvjeren da ih je država na koju se odnose prihvatila i ostvarila. To daje jamstvo da se standardi uspostavljeni Konvencijom o kojima Odbor vodi računa neće ignorirati.

Prilikom podnošenja posljednjeg Izvješća o stanju prava djece u Republici Hrvatskoj (rujan 2004.) Odbor je, među ostalim, izrazio zabrinutost zbog kršenja prava na privatnost djece u medijima te je preporučio Republici Hrvatskoj da poduzme mjere kako bi osigurala da mediji u potpunosti poštuju pravo djeteta na privatnost. Također, Odbor traži da u sljedećem Izvješću koje Hrvatska treba podnijeti (u listopadu 2008.) dostavi detaljne informacije o tome što je učinila da bi poboljšala stanje u medijima, ali i u drugim područjima dječjeg života.

Ovdje valja napomenuti da je gotovo sve preporuke Odbora za prava djeteta Republika Hrvatska ugradila u **Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine**⁵. Nacionalni plan aktivnosti donijela je Vlada Republike Hrvatske u ožujku 2006., a obvezuje sve nositelje aktivnosti i mjera da ih i ostvare. Nositelji nekih aktivnosti su i mediji i medijske kuće te njihova strukovna udruženja. No, prateći ostvarenje zadataka iz tog dokumenta, valja reći da se zadaci baš i ne ostvaruju ili ne u onim rokovima koji su dokumentom određeni. Postavlja se pitanje na koji način će država opravdati nedovoljnu angažiranost u praćenju i ostvarenju Nacionalnog plana aktivnosti, ali i preporuka Odbora, prilikom predstavljanja sljedećeg izvješća.

---

⁵ www.mobms.hr

Propisi koji štite privatnost djece u medijima

Više je zakonskih propisa koji sadržavaju odredbe koje sankcioniraju zaštitu privatnosti svakog čovjeka u medijima. **Zakon o medijima**⁶ jedan je od osnovnih zakona kojim je zajamčena sloboda medija (čl. 3.). Sloboda medija podrazumijeva slobodu izražavanja mišljenja, slobodu prikupljanja, istraživanja, objavljivanja informacija u cilju informiranja javnosti, slobodu protoka informacija i otvorenosti medija za različita mišljenja, uvjerenja i razne sadržaje, dostupnost javnim informacijama, tiskanje i raspačavanje tiska i drugih medija iz zemlje i inozemstva, proizvodnju i objavljivanje radijskog i televizijskog programa, kao i drugih elektroničkih medija, autonomnost urednika, novinara i ostalih autora programskih sadržaja u skladu s pravilima struke.

Tim se Zakonom (čl. 7.) jamči i svakoj osobi pravo na zaštitu privatnosti, dostojanstva, ugleda i časti. Zakon propisuje i da su mediji dužni (čl. 16.) poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast građana, posebice djece, mladeži i obitelji. Navedenim člankom zabranjeno je objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta ako se time ugrožava dobrobit djeteta te je propisana dužnost medija na poštovanje prava na zaštitu identiteta svjedoka i oštećenika kaznenih djela. Bez znanja ili pristanka svjedoka ili oštećenika kaznenog djela, ne smije se otkriti njihov identitet.

U praksi se pojavljuje problem što tim Zakonom nije određeno tko prati njegovu primjenu i provedbu. Naime, za kršenje odredbi toga Zakona predviđena je prekršajna odgovornost, odnosno mogućnost pokretanja prekršajnog postupka i to po privatnoj tužbi. To znači da za povredu djetetova prava na privatnost roditelj ili skrbnik djeteta može pokrenuti prekršajni postupak protiv urednika ili nakladnika. U praksi takvih slučajeva gotovo i nema. Na prvotnu ljutnju na medije zbog povrede prava na privatnost djeteta te iskazanu želju za podnošenje prekršajne prijave roditelji ili skrbnik protekom vremena odustaju od podnošenja tužbe uz obrazloženje da se ionako ništa neće dogoditi, da su sudovi spori i neučinkoviti, da ponovno davanje publiciteta slučaju može samo ponoviti traumu kod djeteta, pitaju se je li potrebno i vještačenje itd.

Dodatan je problem ako je i sam roditelj ili skrbnik pridonio tome da je djetetova intima izložena javnosti, što nije rijedak slučaj. Takvi roditelji ni ne iskazuju namjeru pokretanja postupka. Dijete i u ovom slučaju ostaje nezaštićeno, dakle bez mogućnosti da netko po službenoj dužnosti pokrene prekršajni postupak, osim ako nije riječ o otkrivanju identiteta djeteta oštećenog počinjenim kaznenim djelom kada državno odvjetništvo postupa po službenoj dužnosti. Stoga bi valjalo Zakon o medijima doraditi na način da mogućnost

---

⁶Narodne novine, broj 59/2004.

zaštite djeteta, odnosno pokretanja prekršajnog postupka, ima i netko po službenoj dužnosti, tj. uspostaviti, primjerice, po uzoru na Zakon o elektroničkim medijima, regulatorno tijelo koje će reagirati u slučaju kršenja odredbi toga Zakona.

Nadalje, **Zakonom o elektroničkim medijima**⁷ propisano je da se ne smiju objavljivati programski sadržaji koji ozbiljno štete fizičkom, psihičkom ili moralnom razvoju djece i mladeži. U programskim sadržajima zabranjeno je (čl. 15.) poticati i širiti nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju i netrpeljivost, antisemitizam i ksenofobiju, ideje totalitarnih režima, kao i poticati na diskriminaciju ili neprijateljstvo prema pojedincima ili skupinama zbog podrijetla, boje kože, političkog uvjerenja ili drugih određenja ili osobina. Zabranjeno je objavljivati priloge koji vrijeđaju dostojanstvo čovjeka, osobito nemoralnoga ili pornografskog sadržaja, na bilo koji način poticati ili veličati nasilje, poticati građane, a posebice djecu i mladež, na uporabu duhanskih proizvoda, alkohola ili droga.

Tim Zakonom određeno je i regulatorno tijelo koje prati i nadgleda njegovu provedbu. To je Agencija za elektroničke medije, koja je u svojem radu samostalna i nezavisna pravna osoba s javnim ovlastima. Kroz svoje javne ovlasti Agencija, među ostalim, provodi postupak dodjele koncesije sukladno Zakonu, donosi odluku o oduzimanju koncesije, osigurava nadzor nad provedbom odredaba o programskim načelima i obvezama, provodi postupak utvrđivanja nepoštivanja ili kršenja odredaba Zakona. Agencija je ovlaštena podnijeti prekršajnu prijavu protiv prekršitelja odredaba Zakona, razmatra pritužbe građana na postupanje nakladnika u provedbi Zakona itd.

Osim Zakona o elektroničkim medijima ovdje valja spomenuti i **Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji**⁸ koji također sadržava nekoliko odredaba koje se odnose na djecu i mladež. Tim Zakonom propisano je da Hrvatski radio i Hrvatska televizija moraju zadovoljiti interese javnosti te osigurati odgovarajuću zastupljenost informativnog, kulturnog, obrazovnog i zabavnog sadržaja, a među ostalim, moraju proizvoditi ili objavljivati emisije namijenjene odgoju i obrazovanju djece, mladeži i odraslih te emisije znanstvenog sadržaja. U ostvarivanju programskih načela Hrvatski radio i Hrvatska televizija dužni su pridonositi poštovanju temeljnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrednota, unapređivati kulturu javnog dijaloga, poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i temeljna prava drugih, posebice djece i mladeži. Tim Zakonom propisane su identične zabrane kao i člankom 15. Zakona o elektroničkim medijima.

Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji ustanovljeno je Programsko vijeće HRT-a koje

---

⁷Narodne novine, broj 122/2003. 79/2007.

⁸Narodne novine, broj 25/2003.

zastupa i štiti interes javnosti provođenjem nadzora i unapređenjem radijskog i televizijskog programa.

Zakonom o sudovima za mladež⁹ (čl. 55.), radi zaštite privatnosti maloljetne osobe te izbjegavanja publiciteta koji može štetno djelovati na razvoj maloljetnika, zabranjeno je objavljivanje tijeka postupka, kao i donesene odluke bez odobrenja suda. Zabrana se odnosi na objavljivanje poduzetih procesnih radnji tijekom trajanja cijelog postupka (pretpripremnog, pripremnog, odlučivanje na sjednici vijeća te na glavnoj raspravi). Kršenjem te zabrane ostvaruju se obilježja kaznenog djela povrede tajnosti postupka, propisana člankom 305. stavkom 2. Kaznenog zakona.

Kaznenim zakonom¹⁰ (čl. 201.) propisano je da će se kazniti novčanom ili zatvorskom kaznom onaj tko iznese ili pronese nešto iz osobnog ili obiteljskog života drugoga, što može štetiti njegovu ugledu. Ako to učini putem medija, pred više osoba, na javnom skupu ili na drugi način na koji je intima pojedinca postala dostupna većem broju osoba, kaznit će se i strožom kaznom. No, vrlo je važno spomenuti i članak 203. Kaznenog zakona koji pogoduje medijima u ovakvim situacijama, odnosno opravdava kršenja prava na privatnost jer propisuje da nema kaznenog djela iznošenja i pronošnja nečega iz osobnog ili obiteljskog života drugoga (čl. 201.) što može škoditi časti i ugledu pojedinca koji je učinjen ... u novinarskom poslu... ako iz načina istraživanja i drugih okolnosti jasno proizlazi da se ne radi o namjernoj šteti po nečiju čast i ugled. Takva odredba abolira sve novinare jer nitko, pa makar i drukčije mislio, neće priznati da je nekome povrijedio pravo na privatnost namjerno. Dakle, za svoj postupak naći će opravdanje u eventualnom sudskom postupku. Valjalo bi razmisliti može li se postići bolja zaštita privatnosti pojedinca drukčijom formulacijom ovoga članka, odnosno pronaći način da se pravo pojedinca ne podređuje pravu javnosti i javnom interesu.

I prema **Prekršajnom zakonu**¹¹ propisano je da u postupku prema maloljetnim počiniteljima prekršaja, bez dozvole suda, nije dopušteno objaviti tijekom prekršajnog postupka kao niti odluke koje se u tom postupku donose. Može se objaviti samo onaj dio za koji sud da odobrenje, ali se ni tada ne smije navesti ime maloljetnika niti drugi podaci iz kojih bi se moglo prepoznati o kome je riječ.

Relativno je nedavno (2005.) u **Zakon o obveznim odnosima**¹² ugrađena bitna novina, a

---

⁹ Narodne novine, broj 111/1997.; 27/1998. i 12/2002.

¹⁰ Narodne novine, broj 110/1997.; 27/1998.; 129/2000.; 51/2001.; 111/2003.; 105/2004. i 71/2006.

¹¹ Narodne novine, broj 107/2007.

¹² Narodne novine, broj 35/2005.

to je novi pravni institut „pravo osobnosti“. Tim je Zakonom (čl. 19.) određeno da svaka fizička i pravna osoba ima pravo na zaštitu svojih prava osobnosti pod uvjetima utvrđenim zakonom. Pod tim se podrazumijeva pravo na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života. Povredom prava osobnosti nastaje neimovinska šteta, a kao oblike popravljivanja štete ovaj Zakon poznaje nenovčanu naknadu (npr. povlačenje izjave) i pravičnu novčanu naknadu prema odluci suda. Također, ovim se Zakonom jamči svakoj osobi (čl. 1048.) pravo da od suda ili drugog tijela koje vodi postupak zahtijeva da naredi prestanak radnje kojom se povređuje pravo nečije osobnosti i uklanjanje posljedica.

Osim svih nabrojanih propisa, Hrvatsko novinarsko društvo donijelo je i svoj akt – **Kodeks časti hrvatskih novinara**, kojim su razrađena i objašnjena pravila kojih se novinar mora pridržavati da bi sačuvao nečiju intimu od senzacionalizma i neopravdanog otkrivanja u javnosti.

Pogledamo li našu zbilju, vidjet ćemo da pri izvještavanju o događajima u koje su uključena djeca novinari često zaboravljaju da ih Kodeks časti obvezuje na osobito obziran pristup te zaštitu identiteta maloljetnika. Djeca su ranjiva te bi ih neprimjereno izlaganje u medijima moglo dodatno traumatizirati i negativno utjecati na njihov razvoj, potaknuti neželjene reakcije okoline, učiniti njihovu intimu dostupnom svima, izložiti ih neugodnim komentarima, a možda i ugroziti njihovu sigurnost. Posebno je zabrinjavajuće to što mnoge povjerljive informacije o djetetu, kojima mogu raspolagati samo institucije (primjerice policija, zdravstveno osoblje ili djelatnici socijalne skrbi) i dužne su ih čuvati kao službenu i profesionalnu tajnu, ipak dospijevaju do novinara koji ih onda objavljuju. Novinari svoje ponašanje opravdavaju interesom javnosti, a zaboravljaju da ih izvještavanje o djeci obvezuje na poseban oprez.

Najčešći slučajevi otkrivanja djetetova identiteta

Vrlo se često događa da novinar u tekstu izravno ili neizravno otkrije identitet djeteta koje je žrtva ili počinitelj nasilja, osumnjičenik za kazneno djelo, svjedok nasilja, član obitelji počinitelja ili žrtve kaznenog djela ili je žrtva spolnog zlostavljanja. Bez pristanka djetetovih roditelja ili skrbnika objavljuje se njegovo ime i fotografija. Također se fotografije djeteta objavljuju izvan konteksta u kojem su snimljene, koriste se kao ilustracije neke negativne teme, na primjer, narušenih odnosa među zaposlenicima u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Često se bez prikrivanja identiteta snimaju djeca ispred škole u kojoj se dogodila nesreća. Činjenica da su iskorišteni kao ilustracija za vijest o smrti ili stradanju kolege, uznemiruje i djecu i njihove bližnje.

Objavljivanje fotografija djece smještene u domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, bez njihove suglasnosti i suglasnosti njihovih zakonskih zastupnika, također je čest oblik ugrožavanja dječjih prava.

Objava fotografija iz obiteljskog ili školskog albuma, intimnog dnevnika ili domaćih zadaća djece koja su poginula u nesrećama, kao i ulomaka iz oproštajnih pisama djece koja su počinila suicid, predstavlja ugrožavanje dostojanstva žrtve. Novinari ih, međutim, često koriste da bi izazvali emocije čitatelja i podilazili njihovoj znatiželji. Dodatno je takav način izvještavanja uznemirujući za djecu iz žrtvina okružja, ali i za druge vršnjake koji bi se mogli identificirati sa žrtvom, osjećati krivnju ili strah.

Odgovornost roditelja za otkrivanje identiteta djeteta

Za ugrožavanje djetetove privatnosti u medijima često su odgovorni roditelji koji i sami potaknu objavljivanje i otkrivanje identiteta djeteta, želeći tako upozoriti na neprimjereno funkcioniranje, primjerice, dječjeg vrtića, škole, centra za socijalnu skrb, sudova i drugih državnih institucija. Mediji, također s tom namjerom i s uvjerenjem da zastupaju interese djeteta, koriste mogućnosti koje im stoje na raspolaganju: objave priču, no u želji da pomognu djetetu često prekorače granicu profesionalnosti te i sami ugroze prava djeteta. Kritička analiza ustanova koje su dužne skrbiti o djeci, ukazivanje na njihove propuste, zacijelo je potrebna i često opravdana, ali se pritom ne smije ugroziti djetetovo pravo na privatnost.

Objavljivanje djetetovih fotografija u novinama i na televiziji predstavlja također oblik manipulacije djecom, tijekom ili nakon razvoda roditelja, kad majka ili otac medijskim izlaganjem djeteta nastoje izvršiti pritisak na bivšeg bračnog druga ili partnera, ocrniti ga u javnosti ili ostvariti neki svoj interes. Za te oblike kršenja djetetova prava na privatnost odgovorni su i mediji, dakle novinari, urednici i nakladnici, ali i roditelji koji za to daju suglasnost, a nerijetko i sami iniciraju objavljivanje djetetove intime. Posebno su u medijima česte takve zloporabe djece poznatih roditelja.

Otkrivanje identiteta djeteta u pojedinim slučajevima može biti u djetetovu interesu. Na primjer, kad se nastoji prikupiti pomoć za skupu operaciju ili lijekove koji su djetetu nužni za život, a sustav zdravstva ih ne financira pa ih obitelj mora sama osigurati. No, pritom je iznimno važno poštovati dostojanstvo djeteta.

Nasilje među djecom školske dobi – velik interes medija

Sve češće pojedinačni slučajevi vršnjačkoga nasilja u školi dobivaju velik prostor u medijima, tretiraju se kao "vijesti dana", o njima se višekratno izvještava uz iznošenje mnogobrojnih detalja, pretpostavki i nagađanja o mogućim motivima, "krivcima",

karakternim osobinama i obiteljskim prilikama sudionika sukoba. Pri izvještavanju o sukobima među djecom često se povređuje pravo djeteta na privatnost jer se razotkriva, posredno ili neposredno, identitet žrtve i počinitelja. Identitet žrtve često razotkriva sam roditelj ili članovi obitelji, želeći upozoriti na neprimjereno postupanje institucija koje su trebale zaštititi dijete.

Zapaženo je da su o takvim slučajevima mediji izvještavali više puta, tretirajući pojedinačni događaj kao vijest od javnog interesa, koju je trebalo pratiti čak dva ili tri dana. Na primjer, tučnjave djevojčica u nekoliko su navrata bile teme o kojima su izvijestili svi nacionalni dnevni listovi – neki na cijeloj stranici i s najavama na naslovnici, a sljedećih su dana dodavali nove detalje. Lokalni mediji također sve češće izvještavaju o pojedinačnim slučajevima nasilja među djecom kao o najatraktivnijim temama, iznoseći previše detalja i često ugrožavajući privatnost i sudionika i svjedoka sukoba. Zanimljivo je da jedan fizički sukob među učenicima, pogotovo među djevojkama, dobiva podjednak prostor kao vijesti o ubojstvima te često mnogo veći prostor od vijesti o fizičkom obračunu među odraslima.

Nasilje i zlostavljanje među djecom zaslužuju pažnju javnosti, ali kao pojave, a ne kao središnji medijski događaji. Posebno zabrinjava to što informacije medijima najčešće daju roditelji žrtve nasilja, koji smatraju da škola nije dovoljno zaštitila njihovu djecu. Štoviše, neki su od njih uvjereni da bi škola “zataškala” slučaj da se nisu obratili medijima.

Velik se publicitet daje i slučajevima spolnog zlostavljanja čije su žrtve djeca – štíćenici domova za djecu. Opsežno izvještavanje o tome izlaže djecu koja žive u dječjem domu neugodnim reakcijama okoline, neumjesnim ispitivanjima, pogotovo u školi, stigmatizira ih se i promatra kao potencijalne žrtve zlostavljanja.

Postupanje Ureda prema prijavama zbog ugrožavanja privatnosti djece

Ured pravobraniteljice za djecu na navedene primjere ugrožavanja dječjih prava najčešće reagira upućivanjem roditelja i zakonskih zastupnika u to na koji način mogu zaštititi interese djeteta. Upućuje ih se da zatraže ispriku od medija, da slučaj prijave Hrvatskom novinarskom društvu te da pokrenu privatnu tužbu protiv medija. Pravobraniteljica i sama upućuje upozorenja i preporuke medijima koji su povrijedili djetetovo pravo na privatnost ili druga prava, zatim prijavljuje pojedine slučajeve Novinarskom vijeću časti, zbog kršenja Kodeksa časti Hrvatskog novinarskog društva te predlaže Državnom odvjetništvu da pokrene sudski postupak protiv nakladnika i glavnog urednika u slučaju kršenja Zakona o medijima i drugih zakona.

O ugrožavanju djetetova prava na privatnost u televizijskim emisijama i u internetskim glasilima izvještuje se i Vijeće za elektroničke medije. Ako su i roditelji odgovorni za neopravdano medijsko izlaganje djeteta, Ured preporučuje mjerodavnom centru za socijalnu skrb da ih upozori da to nije u najboljem interesu djeteta.

Na temelju obavijesti Ureda, Državno odvjetništvo samostalno procjenjuje hoće li pokrenuti sudski postupak protiv novinara, glavnog urednika i nakladnika.

Premda Zakon o medijima obvezuje medije na poštovanje privatnosti, dostojanstva, ugleda i časti građana, osobito djece, mladeži i obitelji, te zabranjuje objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta ako se time ugrožava njegova dobrobit, u praksi se te odredbe često krše, i to bez pravnih posljedica za počinitelje. Zakon predviđa prilično visoke kazne za nakladnike i urednike koji na takav način ugroze dobrobit djeteta, ali zasad, prema spoznajama Ureda, nijedan takav slučaj nije dospio na sud. Delikatnost teme, opće nerazumijevanje važnosti zaštite privatnosti djece, nedostatak iskustva i sudske prakse na tom području, kao i nejasne ovlasti za nadzor nad izvršenjem Zakona o medijima dodatno otežavaju stanje.

Umjesto zaključka

I na kraju, što očekivati u budućnosti? Svakako puno više razumijevanja i poštovanja djece i njihovih prava, samoregulaciju kao osnovno opredjeljenje svih novinara koji pišu ili objavljuju o djeci, što zagovaraju mnogi medijski stručnjaci. Na taj će način novinar u svoj profesionalizam ugraditi i odgovornost prema djeci te neće iščekivati hoće li netko protiv njega, u slučaju kršenja dječjeg prava, pokrenuti postupak utvrđivanja odgovornosti. Bez obzira na sve propise, protokole i druge dokumente, ovo bi sigurno bio najbolji način zaštite djetetove privatnosti u medijima.

Literatura:

- *Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine 41/01 i 55/01*
- *Opća deklaracija o pravima čovjeka Ujedinjenih naroda od 10. prosinca 1948.*
- *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, Međunarodni ugovori 6/99 i 8/99*
- *Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori 15/90, Narodne novine, Međunarodni ugovori 12/93*
- *Zakon o medijima, Narodne novine 59/04*
- *Zakon o elektroničkim medijima, Narodne novine 122/03; 79/07*
- *Zakon o hrvatskoj radioteleviziji, Narodne novine 25/03*
- *Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine 111/97; 27/98 i 12/02*
- *Kazneni zakon, Narodne novine 110/97; 27/98; 129/00; 51/01; 111/03 i 105/04*
- *Prekršajni zakon, Narodne novine 107/07*
- *Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine 35/05*
- *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine www.mobms.hr*

- Gabelica Šupljika, M. (2007) *Zašto su nam važni pozitivni sadržaji za djecu i o djeci – psihologijski pogled*, Zbornik priopćenja s Okruglog stola, Republika Hrvatska Pravobranitelj za djecu, Zagreb.
- Kodeks časti hrvatskih novinara
- Izvješće o radu pravobranitelja za djecu za 2007. godinu, www.dijete.hr

mr. sc. Maja Gabelica Šupljika*

PSIHOLOŠKI ASPEKT PRIKAZA DJETETA U MEDIJIMA

Dijete je uronjeno u svoju socijalnu i fizičku okolinu koja na njega djeluje na različite načine, a to često izaziva interes medija. Taj interes odražava se na tu istu okolinu kao i na dijete, njegovu privatnost i njegovu sliku u javnosti. Na pitanje tko je u ovom međudnosu odgovoran i na što se točno odnosi ta odgovornost, nema jednoznačnog i jednostavnog odgovora. Stephen Whittle (2006), u odnosu na nadzor uređivačke politike na BBC-u, pita koliko odgovornosti trebaju mediji preuzeti od roditelja te istodobno citira odluku Ofcoma u jednom slučaju da primarna briga pri emitiranju sadržaja treba biti ranjivost djece. Ova ranjivost proizlazi iz djetetovih razvojnih obilježja koja uključuju kognitivnu nerazvijenost, postojanje razvojnih kriza i ovisnosti o važnim odraslim osobama.

Kako ćemo ostvarivati odgovornost prema djeci ovisi o tome koliko znamo o njima i njihovoj ranjivosti, o tome što smatramo privatnošću i zašto ju je uopće potrebno čuvati, kao i o tome što smatramo ulogom i zadaćom medija.

Lako se složiti da je neosporna edukativna, informativna i zabavna uloga medija, koji snažno utječu na javnost i na formiranje javnog mnijenja. Mediji potiču mnoga humanitarna i prosocijalna ponašanja te ukazuju na negativnosti u društvu. Utječu na postavljanje osobnih, stručnih, društvenih i političkih standarda zaštite djece i njihovih prava te čine mnogo toga da bi dječja prava bila vidljiva i prioritarna u društvu.

U mnogim medijskim prikazima učinjeno je puno dobra za djecu kroz ukazivanje na postojanje problema, nepostojanje političke volje i društvenog standarda zaštite u odnosu na problem. Istodobno se, nerijetko, u medijskom izvještavanju narušava djetetova privatnost ili govori o detaljima njegova osobnog ili obiteljskog života.

U bavljenju psihološkim aspektima prikaza djeteta u medijima pokušat ćemo pojasniti na

---

* Zamjenica pravobraniteljice za djecu

¹ Ofcom (The Federal Office of Communications) neovisno je tijelo koje regulira medijsko emitiranje u Velikoj Britaniji.

što se privatnost odnosi te koji su psihološki i razvojni razlozi štetnosti njezina razotkrivanja. Bavit ćemo se psihološkim aspektom utjecaja na dijete te psihološkim aspektom novinarskog djelovanja.

Iznijet ćemo i neke višegodišnje podatke Ureda pravobraniteljice za djecu vezane uz izvještavanje medija o djeci.

Što je pravo na privatnost?

Pokušaj definiranja privatnosti i privatnog života često se povezuje s pojmom identiteta i duševnog integriteta.

Privatni život odnosi se na različita područja ljudskog života koja se međusobno isprepleću, a uključuju privatnost i tajnost (Dropulić, 2002). Ovaj vid života uključuje različite životne činjenice koje bi trebale biti nedostupne ostalim ljudima (tajna sfera) ili dostupne točno određenim ljudima (privatna sfera). Privatna sfera podrazumijeva odnose s obitelji i prijateljima, a tajna se sfera odnosi na bitno manji krug, najčešće samo jednu osobu. Povrijedi li se tajna sfera, šteta je veća i teže se uspostavlja raniji duševni mir. Povreda privatne sfere uključuje veći broj povrijeđenih, svih onih koji dijele privatni život s neposredno oštećenim. Iz toga proizlazi logično pravo osobe da ju se ostavi na miru i da se ne ulazi u njezin privatni, tajni, osobni i obiteljski prostor. Dropulić navodi da je kod prava na privatni život težište na očekivanju određene osobe da povjerljive osobne informacije iz privatnog života neće biti dostupne trećim osobama jer bi njihova nekontrolirana dostupnost mogla prouzročiti duševnu bol osobama na koje se odnose te informacije. Povreda privatnosti ostvaruje se na dva načina: doznavanjem činjenica iz privatnog života iz znatiželje ili sličnih razloga i iznošenjem činjenica iz privatnog života u javnosti.

Djetetov identitet štiti se mnogim člancima Konvencije o pravima djeteta i povezuje se s djetetovim imenom, porijeklom, dokumentima u kojima je njegovo ime zabilježeno, s nacionalnom, etničkom, kulturnom i religijskom pripadnošću, aktualnim prilikama u kojima dijete živi (dijete u instituciji socijalne skrbi, posvojeno dijete ili ono kod udomitelja), jezikom kojim govori (UNICEF, 2005). Važno je pitanje provjerava li se kako dijete želi da ga se prikazuje te pitanje razumije li dijete kako se prezentira u javnosti i kakva se slika o njemu stvara kroz medijsko izvještavanje. Temeljno je pitanje je li pojedini prikaz stvarni prikaz djeteta, prepoznaje li se ono u tom prikazu i na kraju interpretiraju li djetetov život odrasli (novinari, osobe koje predstavljaju izvor informacija, javnost).

Duševni integritet može se povezati s privatnim životom, a odnosi se na cjelovitost i nepovredivost duševnih procesa i duševnog zdravlja te predstavlja ukupnost čovjekovih

osjećaja, svijesti i karakternih osobina (Dropulić, 2002). Povredu duševnog integriteta može izazvati i povreda nekog drugog osobnog dobra poput privatnog života, časti, ugleda i dostojanstva.

Privatnost kao i druge fenomene ljudskog funkcioniranja možemo razmatrati kroz tri socijalno-psihologijska pristupa: individualni, međuljudski i međugrupni (Pennington, 2001). Individualni pristup bavi se procesima unutar pojedinca, njegovom ličnosti i emocionalnosti. Međuljudski pristup respektira procese unutar pojedinih grupa, stavove prema njima, položaj djeteta unutar jedne grupe ili "imagea" (nasilnik, žrtva, pobjednik). Zadnji, međugrupni pristup, bavi se odnosima među grupama (djeca i odrasli, učenici i nastavnici, žrtve i nasilnici).

Dakle, na pitanje o čemu je točno riječ kad govorimo o privatnosti, možemo odgovoriti da je riječ o djetetovu privatnom životu, njegovu identitetu, duševnom integritetu, slici u javnosti, sudjelovanju u stvaranju slike o njemu, razumijevanju interpretacije i tumačenja njegova života i njega samog.

Identitet se otkriva objavom fotografije, imena, inicijala, podataka o obiteljskim prilikama, osobnoj povijesti ili razvoju, prikazivanjem roditelja, citiranjem djetetovih riječi, prikazivanjem djeteta, govorenjem o njemu. To se može činiti direktno, no i indirektno, baveći se drugima koji su na razne načine povezani s djetetom. Svi ti sadržaji mogu djetetu biti direktno dostupni tako da ih ono vidi, čuje, čita, ali ono može o njima doznati i tako da se suoči s reakcijama ljudi iz svoje okoline na konkretan medijski sadržaj. Stoga možemo reći da otkrivanje djetetova identiteta utječe na prikazano dijete, na okolinu, na drugu djecu te na opću sliku o djeci u društvu.

Neće svaki medijski prikaz naštetiti djetetu. Naprotiv, želimo da djeca budu vidljiva u društvu, da se njihov glas čuje i tu su mediji dragocjeno sredstvo i put. No problem nastaje kad medijski prikaz nije u interesu djeteta, a profesionalcima u medijima treba pomoći u razaznavanju što je to dobrobit djeteta i u stjecanju znanja o djeci i njihovu razvoju.

Pravobraniteljica za djecu proteklih je godina često naglašavala da prikazivanje traumatiziranog djeteta ili djeteta povrijeđenog na bilo koji način, često u najboljoj profesionalnoj namjeri novinara, može postati varijabla koja dodatno negativno utječe na dijete i njegove interese. Na taj način, osim traumatskog iskustva, na dijete djeluje i sam prikaz njegova iskustva. Prikaz o sebi dijete može doživjeti kao poruku o sebi i svojem mjestu u svijetu, taj prikaz može pojačati traumatsko iskustvo ili izložiti dijete, za njega opterećujućim, tuđim procjenama i interpretacijama.

Prijave Uredu pravobraniteljice za djecu

Pri razmatranju mogućih štetnih utjecaja medijskih sadržaja (u tiskovinama, elektroničkim medijima i u području telekomunikacija) na dijete, a posebice s psihološkog aspekta, uočili smo nekoliko skupina takvih sadržaja o čemu smo pisali u godišnjim izvješćima u protekle tri godine (2005–2007). U namjeri da sistematiziramo različite pojedinačne prijave, kojih je u tri godine bilo više od 120, i naša opažanja o ugrožavanju djece u medijskom izvještavanju, uočili smo kriterije koji se ponavljaju i preklapaju. Kriteriji se odnose na: direktnost ili indirektnost prikaza djeteta odnosno „ulogu djeteta“ u emisiji ili tekstu, pretpostavljenu namjeru i svrhu emisije ili teksta, roditeljsku suglasnost, pretpostavljeni utjecaj na dijete i djetetovu participaciju. Ove skupine nisu jednoznačne i neke od njih se djelomično prekrivaju. Osnovni kriterij za grupiranje bilo je mjesto djeteta u medijskom sadržaju.

Uočili smo sadržaje u kojima se izravno govori o samom djetetu, njegovoj obitelji ili je dijete „akter/žrtva“ emisije, prikaza ili projekta, a ono što se s njim događalo središnja tema (npr. poginulo ili ubijeno dijete, dijete koje je doživjelo nesreću, kontakti djeteta s roditeljem ili dijete u središtu sukoba roditelja, odlazak od kuće, nasilje u obitelji, instituciji ili na ulici, dijete ugroženo u sportskom klubu, neprihvatljiva ponašanja djeteta snimana i distribuirana mobitelom ili internetom, dijete koje je pokušalo ili počinilo samoubojstvo).

U nekim situacijama dijete je indirektna tema medijskog sadržaja, sudionik je emisije, teksta ili medijskog projekta, a nije izravna „tema“ (npr. djeca u promotivnim ili reklamnim sadržajima, djeca u političkim kampanjama, u „reality“ emisijama tipa „Mijenjam ženu“). U takvim situacijama djeca se koriste kao ukras, za zabavu odraslima, kao argument za neku aktivnost koja u biti nema s njima nikakve veze, s namjerom pobuđivanja emocionalnih stanja i odgovora odraslih.

Nerijetki su medijski prikazi u kojima se identitet djeteta koristi za opremu medijskog sadržaja, kao i sadržaji u kojima je dijete neadekvatno medijski tretirano uz roditeljsku suglasnost ili čak na njihovu inicijativu.

Djeca se prikazuju i sudjeluju u edukativnim programima kao i u humanitarnim kampanjama i akcijama, te se, što je rjeđe, prikazuju njihove vještine, uspjesi i postignuća.

Neki od sadržaja, kroz mehanizam modeliranja, mogu negativno utjecati na djecu i njihove stavove i vrijednosti ili biti štetni za djecu o kojoj se izvještava (npr. medijski tretman djece javnih osoba bilo u prikazu teme vezane uz roditelje bilo u sadržaju koji se odnosi na njih same; blog koji promiče nezdrav i opasan način života i prehrane).

Djeca se, dakle, prikazuju na direktan ili indirektan način, o njima se stvara pojedinačna ili grupna slika, generaliziraju se zaključci na temelju pojedinačnih situacija. U svim ovim situacijama i sadržajima postavlja se pitanje djetetova pristanka, njegovih stvarnih potreba, pitanje motiva roditelja, ako sudjeluju, te pitanje opravdanosti interesa javnosti.

Svako izvještavanje o djeci izlaže ih na različite načine pažnji i procjeni javnosti. Podaci Ureda pravobraniteljice za djecu pokazuju da se u 2006. godini najviše izvještavalo o nasilju i zanemarivanju djece, o ugrožavanju njihovih obrazovnih prava i o djeci koja su u sukobu sa zakonom. Izvještavalo se i o ugrožavanju prava na život, očuvanju osobnosti, pravu na život uz roditelje i pravu na roditeljsku skrb te o zdravstvenim i socijalnim pravima. U velikom broju slučajeva prijave Uredu odnosile su se na djetetovo pravo na privatnost.

Dijete se u medijima prikazuje na različite načine. Nekada samo kao član homogene grupe po kojoj se onda i naziva (*bebe, adolescenti, nasilnici, žrtve, huligani*), a nekada kakvo stvarno jest, u različitim aspektima svojeg odrastanja. Često se prikazuje kroz izolirano ponašanje koje je najčešće neadekvatno ili ugrožavajuće ili se smatra tipičnim ponašanjem neke djece. Prikazi uspješne djece u nekom području ili djece sportaša nerijetko se plasiraju kao društveni ideal i slika djeteta „kakvo bi trebalo biti“.

Mediji pokazuju interes za djecu koja su žrtve zlostavljanja, nesreće, siromaštva, za dijete svjedoka, za mrtvo dijete, bolesno dijete, dijete s teškoćama, dijete javne osobe iz područja estrade, politike, posebne profesije, za djecu u ustanovama izvanobiteljske skrbi ili kaznenim institucijama, za djecu u sukobu sa zakonom ili čiji su roditelji u sukobu sa zakonom. Čini se da su medijima posebno zanimljiva djeca koja pokazuju probleme u ponašanju odnosno čije ponašanje odstupa od norme².

Medijima su atraktivni i prikazi djece u različitim „reality“ emisijama koje, unatoč naslovu, ne odgovaraju realnosti. Djeca su u takvim emisijama uvijek reducirana na jedan prostor, jednu grupu, mali broj mogućnosti, tek su dio pojave ili problema.

U medijima se prikazuju djeca različitih dobi, djeca iz različitih socijalnih okruženja, djeca u

---

² Za opis problema u ponašanju u stručnoj se literaturi često koristi koncept internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju. Ovaj koncept predstavlja suvremeni pristup problemima u ponašanju, razvio ga je T. M. Achenbach, a njihovo određivanje korisno je u odabiru intervencijskog pristupa u kliničkom radu (Ajduković i Sladović Franz, 2004). Internalizirani problemi odnose se na povlačenje, somatske poteškoće i anksioznost, odnosno depresiju. Eksternalizirani problemi uključuju delinkventno ponašanje i agresivnost. Iako se često susrećemo s jednim od ova dva tipa ponašanja i ono dominira u djetetovom ponašanju, neka djeca mogu imati obje vrste problema. Problemi u ponašanju kao odstupajuća ponašanja dijele se također u dvije skupine (Anić, 1990) koje imaju sličnosti s eksternaliziranim i internaliziranim problemima u ponašanju. Jedna je skupina ponašanja „u sudaru“ s okolinom ili „okrenuta prema van“, može se opažati i ometa okolinu te se uočava kao nemir, agresivnost, neposlušnost ili jednom riječju kao smetnje ponašanja. Drugu skupinu čine ponašanja koje okolina manje opaža i zbog njih pate prvenstveno sama djeca. To su tzv. „unutrašnja ponašanja“ ili emocionalne teškoće (strašljivost, povlačenje i depresivnost).

razvojnim krizama, ona s kojima roditelji ne znaju što će, maloljetnici u seksualnoj aktivnosti ili nasilnim ponašanjima koja se onda distribuiraju na internetu ili putem mobitela. Koriste se i fotografije snimljene u posve drugim okolnostima.

Psihološki aspekt utjecaja na dijete

Moguća šteta od medijskog izvještavanja ovisi o dobi djeteta, posebnosti njegova razvoja, obilježju grupe kojoj pripada, dosadašnjem iskustvu s otkrivanjem identiteta, socijalnoj podršci, reakcijama okoline, ponašanju o kojem se izvještava, djetetovoj medijskoj pismenosti i društvenim vrijednostima u djetetovoj okolini.

Različiti su psihološki mehanizmi i procesi potaknuti medijskim izvještavanjem o djetetu. Izvještavanje utječe na djetetovu sliku o sebi (samopoimanje i samopoštovanje), kognitivne procese (percepciju samoga sebe, doživljaj vlastite kompetentnosti, lokus kontrole i atribucijski stil), na količinu stresa te socijalne posljedice kao što su izolacija i stigmatizacija od vršnjaka ili odraslih iz djetetove okoline.

Jedna je od reakcija djeteta na izvještavanje koje nije usmjereno njegovim uspjesima i postignućima da samo sebe percipira kao nekompetentno i tako razvija negativnu sliku o sebi. Ovako promijenjena slika o sebi može biti posebno rizična u doba adolescencije kad su razvojne krize specifično povezane s krizom identiteta. Jedno je, naime, kad nastavnica ili tata kažu da si nesposoban, a drugo je kad to objave sve dnevne novine. Ovakva je percepcija jako povezana s općim samopoštovanjem, načinom na koji doživljavamo uzroke zbivanja, socijalnom anksioznošću, općim zadovoljstvom životom. Slika o sebi ovisna je o sudovima drugih i njihovu ponašanju, a samopoimanje mladih, osim što je pod utjecajem razvoja, pod utjecajem je i stvarnih ili zamišljenih interakcija s važnim osobama (Lacković Grgin, 1994). U djetetovom životu i razvoju više nisu važni samo roditelji, vršnjaci i učitelji, već i novinari i mediji postaju „važni drugi“. Lako je zamisliti da se dijete pita: „Sviđam li se medijima?“.

Samopoimanje i samopoštovanje je obilježeno evaluacijom (procjenjivanjem, vrednovanjem) samoga sebe te je povezano s vrednovanjem od strane drugih ljudi i doživljajem toga kako nas drugi vrednuju. Kroz iskustvo izloženosti procjenama drugih ljudi, unutar djeteta jača strah od negativne evaluacije što je jedan od aspekata socijalne anksioznosti. Ono će osjećati strepnju ili nelagodu u situacijama u kojima postoji mogućnost da ga drugi negativno evaluiraju. Moguće je stvaranje iracionalnih vjerovanja o vlastitoj nemoći ili velikoj moći drugih (Anić, 1990). Zbog snage medijskog utjecaja, percepcija vlastitih mogućnosti i vlastite kompetentnosti te doživljaj samopouzdanja

(svijest i uvjerenje u ono što znamo i možemo) može se mijenjati. Ta moguća promjena neće biti ista za svu djecu. Prema Jesperu Juulu (1995) dijete s jakom i pozitivnom samosviješću (svijest o onom tko i što jesmo) odnosi se realno prema vlastitim sposobnostima i možemo pretpostaviti da medijska slika o njemu neće na to bitno utjecati. Osim na samopouzdanje, možemo pretpostaviti da mediji utječu i na sam razvoj samosvijesti, na onaj, prema J. Juulu, čvrsti unutarnji stup u nama.

Kognitivni procesi u dječjoj dobi drukčiji su od tih procesa kod odraslih. Razlog tomu su razvojno očekivana kognitivna ograničenja. Djeca drukčije razmišljaju i čine kognitivne pogreške, krivo percipiraju posljedice vlastitog ponašanja. S kognitivnim procesima povezano je i socijalno učenje kroz koje dijete modeliranjem preuzima ili imitira tuđa ponašanja, tumačenja, iskazivanje emocija, odnose s drugim ljudima. Kod djece koja nisu usvojila razvojno uobičajenu samokontrolu i pokazuju neprimjerena ponašanja, neprimjereno izvještavanje o njima ili o drugoj djeci može se dodatno omesti proces usvajanja kognitivne kontrole ponašanja. Na pitanje je li otkrivanje identiteta stresno iskustvo za dijete, odgovor može biti u činjenici da za neku djecu ozbiljan izvor stresa može biti i stigmatizacija zbog neke njihove tjelesne, rasne, vjerske, nacionalne ili neke druge značajke. „U odnosima s vršnjacima, socijalna stigma često utječe na samopoštovanje tako da ga smanjuje” (Lacković-Grgin, 2000). Ono što ohrabruje jest da dijete može razviti i neke samoobrambene mehanizme koji zaštićuju samopoštovanje i umanjuju stres zbog stigmatizacije. Uspoređivanje sa sebi sličnima ili umanjivanje važnosti procjene drugih ljudi (medija i javnosti) vrsta su ovih obrambenih mehanizama. Bliske osobe i njihova podrška, kao i jačanje medijske pismenosti djece, tj. razumijevanje da mediji stvaraju dojam da prikazuju stvarnu sliku o nekome, o njegovoj sposobnosti, vrijednosti i kompetentnosti, olakšat će aktiviranje ovih mehanizama.

Ljudi imaju potrebu objasniti i znati razloge zbivanja u sebi i uzroke događaja u svojoj okolini te imati odgovor na pitanje „Zašto?“ Nekada ishode i razloge za sve ono što se događa pripisuju snagama izvan sebe, sreći, slučajnosti, sudbini, moćnim drugima što se naziva vanjskim mjestom kontrole (eksternalni lokus). Postoji i unutarnje mjesto kontrole (internalni lokus) uz koje čovjek smatra da sam može kontrolirati i svojim postupcima određivati zbivanja u svojoj okolini te ishode ponašanja pripisuje vlastitim postupcima, sposobnostima, nastojanjima (Bezinović, 1990). Prevladava li vanjsko mjesto kontrole u našem zahvaćanju svijeta, ostaje malo prostora za naš utjecaj i za svjesnost o tome da na mnoge stvari možemo djelovati, mijenjati ih, poboljšavati i unaprjeđivati. Tako izvještavanje na koje dijete nema utjecaja može iznimno jačati vanjski lokus i obeshrabrivati dijete u vjerovanju u sebe i svoje snage.

Način na koji osoba (dijete) sebi objašnjava uzroke određenih pojava, ugodnih i neugodnih događaja i ponašanja naziva se i atribucijski stil. On predstavlja relativno stabilan obrazac objašnjavanja ishoda, razvija se u djetinjstvu i postaje, ako nema izravne intervencije, doživotan (Milanović i dr., 2007). Taj karakteristični stil objašnjavanja utječe na interpretiranje događaja u vlastitom životu i doživljaj samog tog života. Tako dijete razvija pozitivan pogled na svijet i život (optimizam) ili, pak, negativan pogled (pesimizam). Atribucije i atribucijski stilovi istražuju se i navode u literaturi unutar atribucijske teorije bespomoćnosti, u sklopu analize rizičnih i zaštitnih faktora depresivnosti u djece i adolescenata te u okviru istraživanja prosocijalnog ponašanja (Milanović, 2007). Ponekad medijski prikaz djeteta može imati snagu intervencije. Upravo zbog mogućeg utjecaja medijskog prikaza na djetetov doživljaj i zbog rizičnih faktora vezanih uz depresivnost, odgovornost je medija prema djeci velika.

Nedvojbeno je da podsjećanje na traumatski događaj ili njegovo ponavljanje kroz rekonstrukciju okolnosti u kojima se takav događaj zbivao mogu dodatno traumatizirati dijete. Pri tom je važan i način opisivanja djeteta. Naziva li ga se prosjakom, zlostavljačem, nasilnikom ili žrtvom, generalizira se problem na čitav njegov život, cilja se na njegovu cjelovitost i to izaziva osjećaj nepopravljivosti. Opisuje li se samo ponašanje, tada je popravak moguć i riječ je o samo jednom dijelu neadekvatnog funkcioniranja.

Neka su djeca fascinirana medijima, posebice televizijom, pa imaju ideju o tome da će biti važna, uspješna i poznata pojave li se na ekranu. Pri tome ne uviđaju da to nije dobar put za samoostvarenje te da najčešće gube kontrolu nad onim što se kasnije događa s informacijom o njima.

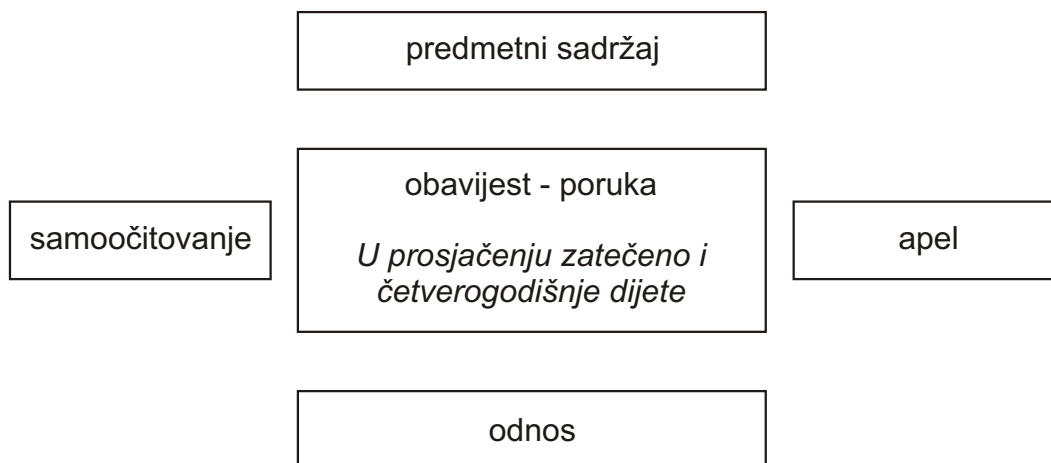
Psihološki aspekt medijskog djelovanja

Novinarsko djelovanje može biti primjerom za cijeli medijski prostor. Od novinara se očekuje da bude vješt u posredovanju informacijama i porukama, osjetljiv za ljudske probleme, sposoban sagledati cjelovitost pojave ili događaja koji su mu predmet interesa. Pri tome ne smije zanemariti etička načela profesionalnog novinarskog rada, treba biti spreman na različita tumačenja i mogućnosti, nalaženje više alternativnih rješenja i osjetljiv za uzročno-posljedične odnose u ljudskom ponašanju. Većina ovih sposobnosti i vještina potrebne su i za uspješno rješavanje međuljudskih problema.

Različite su sastavnice psihološkog aspekta medijskog djelovanja. Jedna od njih odnosi se na vidove novinarske komunikacije s primateljima njihovih poruka. Novinarsko

djelovanje može se razmatrati unutar komunikacijskih modela, zatim pomoću mehanizma kauzalne atribucije kao načina tumačenja događaja o kojima se izvještava te pomoću dijagnostičkog aspekta novinarskog pristupa.

Komunikacijski model Shulza von Thuna uključuje psihologijske pristupe Rogersa, Adlera, Perlsa i Watzlavicka (Shulz von Thun, 2001), a autor ga predstavlja komunikacijskim kvadratom na čijim stranicama nalazimo četiri poruke. Ovaj komunikacijski model naziva se i anatomijom obavijesti, a grafički se može prikazati na sljedeći način:

Jedna se strana pravokutnika odnosi na predmetni aspekt poruke (npr. „U prosjačenju zatečeno i četverogodišnje dijete“) u kojem se jasno i razumljivo pokušava priopćiti određeni sadržaj, daje informacija o nečemu. Očekuje se da je ova strana obavijesti u prvom planu.

Druga se strana odnosi na samoočitovanje onoga koji odašilje poruku i odgovara na pitanje što tvorac poruke njome govori o sebi. U gornjem se primjeru novinar može očitovati kao osoba koja se brine za djecu koja prose ili kao osoba koja misli da je nužno poduzeti oštre mjere da se „prosjaci“ maknu s ulice. Ova strana obavijesti je psihološki vrlo važna.

Treća je strana tzv. odnosni aspekt koji govori o tome što autor poruke misli o primatelju i kako se odnosi prema sugovorniku. Pri tome je važno koga smatramo sugovornikom:

djecu slične dobi, roditelje četverogodišnjeg djeteta, centar za socijalnu skrb, policiju. Pošiljatelj poruke može primatelja, ili više njih, smatrati odgovornim za prosjačenje male djece i predbacivati im pasivnost ili neučinkovitost ili ih benevolentno pozivati na djelovanje.

Četvrta se strana naziva apelom kojim se nastoji nešto potaknuti, promijeniti, utjecati na nekoga ili u njemu pobuditi određena razmišljanja i osjećaje. Naime, kada netko nešto kazuje, u pravilu time nastoji nešto postići. Ovo nastojanje može biti otvoreno ili prikriveno, a ovisi kome je apel upućen i na koga se želi djelovati. U primjeru to može biti: počnite razmišljati i o toj djeci, hitno poduzmite nešto i zaštitite ih, zaštitite turiste od ružne slike, ne dopustite da djeca budu iskorištavana za prošnjju.

Međutim, u praksi su medijske poruke i njihove sastavnice često nejasne, implicitne, dvosmislene ili višeznačne, bez jasnog samoočitovanja i apela. One potiču različite procese, često bez odgovornosti za posljedice, bez partnerstva i jasne strategije i bez podrške i pomoći stručnjaka. Kroz svaki od navedena četiri aspekta obavijesti može se otkriti djetetov identitet i stoga za dobrobit djeteta nije svejedno kako javnost ili ono samo doživljava medijske poruke.

U medijskim prikazima pokušavaju se razjasniti pojave, pronaći njihovi uzroci te ih se nastoji što jasnije povezati. Pri tome se pretpostavlja više uzroka, ako nema jasne informacije o jednom. Kako nas zanimaju uglavnom socijalni događaji koji uključuju djecu, tako govorimo o kauzalnoj atribuciji socijalnih događaja. Kauzalna atribucija zaključivanje je u kojem se neko ponašanje pokušava objasniti, uvidjeti gdje mu je uzrok i odgovoriti na pitanje zašto se nešto dogodilo. Pri tome se često generalizira odnos uzroka i ponašanja i na druge ljude i situacije i često je riječ o laičkim ili površnim objašnjenjima nekih ponašanja.

Novinarski je posao nekad sličan dijagnostičkoj procjeni djece u kojoj se razlikuju dvije faze: prepoznavanje problema i analiza problema (Živčić, 1990). Dok se u dijagnostici utvrđuje postoji li problem uopće, već sama medijska pažnja implicira postojanje problema kojeg možda uopće nema (npr. moguće je da je riječ o razvojnoj manifestaciji, a ne o problemu ili odstupanju kako to sugeriraju mediji). Idealno bi bilo da novinar koristi način dijagnostičara što je teško ostvarivo, no možda mogu pomoći pitanja koja se u dijagnostici postavljaju kao što su: kod koga je problem primarno prisutan, koliko je tipičan za djetetovu dobnu ili kulturnu grupu, je li kroničan ili je riječ o nekoj trenutnoj reakciji, je li toliko ozbiljan da zahtijeva intervenciju, je li praktične ili psihološke prirode, kako se može pomoći djetetu i umanjiti dotadašnja šteta.

U analizi se utvrđuje učestalost, intenzitet i trajanje ponašanja u različitim situacijama i pita

se: koja su ponašanja problem te u kojim se situacijama javljaju i s kojim posljedicama. Zanimaraju li se ova pitanja, problem ili ponašanje djeteta, upravo zbog snage medijske riječi, može se doživjeti kao učestalo, intenzivno, dugotrajno ili nepopravljivo, što ne mora odgovarati stvarnosti.

Specifičnost novinarske profesije jest mogućnost stjecanja uvida u nečiju privatnost i nužnost odgovorne prosudbe o tome je li objavljivanje tih informacija u interesu javnosti. Ponekad se, posve neopravdano, pojedinci iz osobnog života, ne samo javnih osoba već i anonimnih, proglašavaju javnim interesom. Točno je da nas u određenoj mjeri, neke više, neke manje, interesira život drugih ljudi, time i njihova privatnost. Tako smještamo svoje živote u nekakav okvir, tješimo se da i drugi imaju problema, nadamo se da su i naši problemi rješivi ako iste ili slične probleme netko drugi uspijeva riješiti. Tako zadovoljavanje interesa i znatiželje javnosti te želje za poznavanjem informacija o tuđem životu za konzumente može imati i terapijski efekt. No ako se doista, a ne samo deklarativno, brinemo o djeci, bolje je govoriti o pojavi i društvenom fenomenu, a ne o tuđoj nesreći ili djetetovom osobnom životu.

Pravi će smisao novinarsko izvještavanje imati bude li pobuđivalo empatiju i prosocijalno ponašanje u društvu, a ne isključivo zadovoljavalo znatiželju javnosti.

Iskustvo je Ureda pravobraniteljice za djecu da se novinarima nerijetko javljaju roditelji koji žele zaštititi svoju djecu od nekog drugog djeteta koje je u njihovim očima „problematično“, „opasno za okolinu“, a „odgovorni ništa ne poduzimaju“ pa se zatim tome pridaje velika medijska pažnja. Na taj se način neće zaštititi ni pojedinačno dijete ni druga djeca, već će se problem nadograditi i djeci uputiti poruka o nemoći odraslih i o opasnosti od vršnjaka koji, na primjer, imaju zdravstvenih problema ili teškoća u odrastanju. Roditelji se obraćaju medijima u doživljaju osobne nemoći ili procijene da na drugi način neće ostvariti neki svoj cilj ili riješiti problem, ali tako samo pokrenu proces koji više ne mogu kontrolirati. Uredu se svojedobno javio uzrujan roditelj tražeći zaštitu, jer je „u novinama sve krivo ispalo“. Sam je informirao novinare o slučaju, no kad je vijest objavljena neugodno se iznenadio: „Nisam davao izjave kako piše“, „Telefoni ne prestaju zvoniti“, „Ja sam upropašten, svi sada znaju“ – žalio se.

Na tom se primjeru i primjerima sličnih slučajeva postavlja pitanje roditeljske odgovornosti za izlaganje djece medijskoj pozornosti, odnosno stajališta roditelja da je medijska obrada događaja jedini način da se pribavi pomoć i dođe do rješenja problema. Nerijetko čujemo: „Više se nemam kome obratiti, jedino vama i medijima“.

Tako važnije postaju etičke norme u djelovanju novinara koje su regulirane etičkim

kodeksima. Kodeksi svjetskih nacionalnih novinarskih udruga također naglašavaju važnost obzirnog izvještavanja o djeci. Tako Društvo profesionalnih američkih novinara u svojem kodeksu iz 1996. (Malović i dr., 2007) tvrdi da novinari moraju pokazati sućut prema onima koji mogu biti pogođeni izvještavanjem te se posebna osjetljivost mora pokazati kada je riječ o djeci i neiskusnim izvorima informacija ili protagonistima novinskih priča. Navodi se još da novinari moraju shvatiti da prikupljanje informacija i izvještavanje o njima može uzrokovati štetu ili neugodnost, a traganje za informacijama ne daje licencu za aroganciju te da privatne osobe imaju veće pravo na kontrolu informacija o sebi od javnih osoba i ostalih koji teže za moći, utjecajem ili javnom pozornošću.

Često se u kodeksima poklanja bezuvjetno vjerovanje u relevantnost i neštetnost roditeljskog pristanka na medijski tretman djeteta. Tako Britansko udruženje novinara upozorava da novinar ne smije intervjuirati ili fotografirati djecu povezanu s pričama koje se tiču njihove dobrobiti bez dozvole roditelja ili druge odrasle osobe odgovorne za njihovu dobrobit. Pokazalo se u praksi da roditeljska dozvola ili inicijativa za medijski prikaz nije uvijek dobra za dijete, odnosno da ona nije dovoljna zaštita djetetova interesa. Upravo je Ured pravobraniteljice za djecu često svjedok loših roditeljskih odluka i roditeljskog ponašanja koje ugrožava dijete. Nekada takve odluke i ponašanja imaju svoj izvor u roditeljskom osjećaju nemoći i vjerovanju da je jedino rješenje u moći medijske riječi. Drugi put su roditelji vođeni nekim svojim interesima koji postaju središnji motiv za ponašanje pa se iz tog razloga obraćaju medijima i pri tome ne razmišljaju o posljedicama medijske obrade neke situacije iz njihova života. Često nisu svjesni niti toga da kad nešto postane medijskim sadržajem i informacijom oni više nemaju kontrolu nad tim na koje će sve načine biti prezentirano i u javnosti doživljeno te kako će se to odraziti na njihovu djecu.

Zaključno razmatranje

Mediji stvaraju „sliku” djeteta, utječu na percepciju javnosti o tome tko su djeca, kakva su i kako se ponašaju. Ta slika može u javnosti poticati i razvijati poštovanje prema djetetu i njegovim snagama i ograničenjima, kao što se iz nje mogu širiti predrasude i stereotipi.

Onaj tko izvještava o djeci ili čiji izvještaj na bilo koji način uključuje dijete, mora biti svjestan vlastite odgovornosti za svako pojedino dijete koje je direktno ili indirektno dio medijskog prikaza, kao i za ono dijete koje je promatrač ili korisnik medijskog sadržaja.

Djecu u medijskom izvještavanju ne treba tretirati kao odrasle u malom jer su ona ranjivija, ograničenija u svojim kapacitetima, iskustvima i mogućnostima sagledavanja posljedica pojedinih postupaka, ovisna su o skrbi i potpori odraslih te nesamostalna. Dobro je da se

novinar i urednik pritom sami upitaju hoće li naštetiti djetetu svojim izvještavanjem, mogu li minimalizirati štetu, kako bi se sami osjećali u djetetovoj koži da ih netko tako prikazuje... Stoga u svakoj prilici medijima preporučujemo i naglašavamo da bi pri izvještavanju o djeci interes javnosti trebao biti usmjeren na pojavu i fenomen, a ne na osobu i njezin privatni život.

Razvojna psihologija govori nam da neće ugroziti dijete svaka situacija u kojoj je ono u televizijskoj emisiji ili na slici u novinama, no prije objavljivanja svake od njih trebalo bi promisliti o mogućoj štetnosti za dijete te, prije konačnog predstavljanja nekog medijskog sadržaja, procijeniti može li on ugroziti ili osramotiti dijete, naštetiti mu, ugroziti njegovu privatnost ili naštetiti posebno ranjivim skupinama djece. Pri tome treba računati i na dugoročne efekte izlaganja djeteta procjenama i reakcijama drugih, a i njegovim vlastitima, koji nam nisu još dovoljno poznati i koje je nužno istraživati.

Promjena imena u medijskom prikazu, navođenje inicijala, zamućeni lik ili prekrivanje očiju djeteta na slici, ne znače uvijek poštovanje djetetove privatnosti jer se njegov identitet posredno otkriva brojnim drugim informacijama. Ponekad je to tek forma kojom se stvara privid kako se vodi računa o zaštiti prava djeteta, a zapravo se time urednik i nakladnik žele formalno zaštititi od moguće tužbe.

Otkrivanje djetetove privatnosti na više načina može naštetiti djetetu. Ono može ugroziti njegov razvoj, zadovoljavanje njegovih potreba, sliku o samome sebi, odnos sa socijalnom okolinom. Nažalost, roditeljska suglasnost i/ili djetetov pristanak na medijsko izlaganje nisu uvijek u djetetovom najboljem interesu. Stoga, dok svaka roditeljska odluka ne bude u interesu djeteta i dok se medijski „djelatnici“ u dvojbi između interesa javnosti i prava djeteta budu odlučivali za javnost, potrebno je i roditelje i medijske djelatnike dodatno osvještavati o ugroženosti djetetove dobrobiti medijskim izvještavanjem.

Također, i u pozitivnim akcijama i pri najboljim namjerama da se medijskim prikazivanjem pomogne djetetu, treba biti oprezan. U kampanjama i populariziranju vrijednih humanitarnih aktivnosti dijete treba prikazivati s empatijom, a ne sa sažaljenjem, dakle ne kao bespomoćnu žrtvu, već kao osobu koja ima svoja prava i treba ih ostvariti.

Istodobno je vrlo važno, kroz sadržaje medijske kulture, medijski opismenjavati djecu i jačati ih u svojevrсноj samozaštiti od medija. Budu li poznavala funkcioniranje medija, način stvaranja i odabira medijskih sadržaja, njegovu često profitnu ili političku svrhu, bit će spremna oduprijeti se te tako umanjiti eventualnu štetu od medijskog izvještavanja. Takvom osnaživanju djece može pridonijeti organizirani, formalni i neformalni medijski odgoj i jačanje medijske pismenosti. Na taj način će se, kroz razvijanje kognitivnih, etičkih, estetskih i filozofskih vještina i znanja, omogućiti djeci, kao medijskim korisnicima, veći

nadzor nad medijima i veće znanje o načelima prema kojima mediji djeluju (Zgrabljic Rotar, 2005). Tako će se umanjiti moć i mistifikacija medija i općenito njihov štetni utjecaj na svu djecu, uključujući i onu o kojoj se izvještava u medijima.

Literatura:

- Ajduković, M., Sladović Franz, B. (2004) *Samoprocjene ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj, Društvena istraživanja, god. 13 (2004), br. 6, str. 1031–1054.*
- Anić, N. (1990) *Kognitivno-bihevioralne terapije u radu s djecom, u: Praktikum iz kognitivne i bihevioralne terapije III, ur. Nada Anić, Društvo psihologa Hrvatske, Zagreb.*
- Bezinović, P. (1990) *Percepcija vlastite kompetentnosti: moguća hijerarhijska organizacija, u: Praktikum iz kognitivne i bihevioralne terapije III, ur. Nada Anić, Društvo psihologa Hrvatske, Zagreb.*
- Dropulić, J. (2002) *Pravo na privatni život i duševni integritet, Vizura, Zagreb.*
- Izvješće o radu pravobranitelja za djecu za 2006. godinu, www.dijete.hr
- Izvješće o radu pravobranitelja za djecu za 2007. godinu, www.dijete.hr
- Juul, J. (1995) *Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi, Alinea, Zagreb.*
- Lacković Grgin, K. (1994) *Samopoimanje mladih, Naklada Slap, Jastrebarsko.*
- Lacković-Grgin, K. (2000) *Stres u djece i adolescenata, Izvori, posrednici i učinci, Naklada Slap, Jastrebarsko.*
- Malović, S., Ricchiardi, S., Vilović, G. (2007) *Etika novinarstva, ICEJ i Sveučilišna knjižara, Zagreb.*
- Milanović, M., Lokner, M., Belobrajdić, T. (2007) *Obilježja atribucijskog stila kod učenika četvrtog razreda osnovne škole, Napredak, god. 148 (2007). br. 2, travanj–lipanj.*
- Pennington, D. C. (2001) *Osnove socijalne psihologije, Naklada Slap, Jastrebarsko.*
- Shulz von Thun, F. (2001) *Kako međusobno razgovaramo 1, smetnje i razjašnjenja, Opća psihologija komunikacije, Erudite, Zagreb.*
- UNICEF (2005) *The Media and Children's Rights, A resource for journalists by journalists, MediaWise i UNICEF.*
- Whittle, S. (2006). *A Child's Right to Privacy, Media ethics, The Guardian, Monday November 2006, www.guardian.co.uk*
- Zgrabljic Rotar, N. (2005) *Mediji-medijska pismenost, medijski sadržaji i medijski utjecaji, u: Medijska pismenost i civilno društvo, ur. Nada Zgrabljic Rotar, Mediacentar, Sarajevo.*
- Živčić, I. (1990) *Kognitivno-bihevioralna procjena djece, Praktikum iz kognitivne i bihevioralne terapije III, ur. Nada Anić, Društvo psihologa Hrvatske, Zagreb.*

doc. dr. sc. Nada Zgrabljic Rotar*

PRAVO NA PRIVATNOST: STANDARDI ZA ZAŠTITU PRAVA DJECE U MEDIJIMA¹

Pravo na privatnost jedno je od osnovnih komunikacijskih građanskih prava. Komunikacijska građanska prava danas spadaju u temeljna ljudska prava kojima se građanima jamči pravo na informaciju, pravo na sudjelovanje u medijima i pravo na privatnost (Splichal, 1997). Međutim, u pitanjima se slobode izražavanja i prava na privatnost teorijske rasprave i praksa često sukobljavaju što uzrokuje različite teorijske prijepore i pravna tumačenja.

O zaštiti prava djece u medijima raspravljaju međunarodne organizacije i institucije, znanstvenici, profesionalni medijski djelatnici, civilne udruge, odgojitelji i roditelji, no unatoč tome komunikacijska prava djece kao i odraslih u medijima se svakodnevno krše (Carlsson i Feilitzen, 1998; Feilitzen i Bucht, 2001; Feilitzen, 2001a; Feilitzen i Carlsson, 2003; 2006)². Čini se da je pitanje zaštite prava privatnosti jedno je od najsloženijih problema suvremenog novinarstva jer je na tom području očit pad etičkih standarda koji vodi u krizu novinarstva. Zbog toga taj problem zahtijeva javnu raspravu, suradnju politike i različitih društvenih institucija te pravnu regulativu³.

---

* Zamjenica pročelnika Odjela za informatologiju i komunikologiju Sveučilišta u Zadru

¹ Članak je nastao na temelju izlaganja na skupu Izvještavanje o djeci – Inicijativa za zaštitu privatnosti djece u medijima. Skup je održan u Zagrebu 29. svibnja 2007. godine u Hrvatskom novinarskom domu u organizaciji Ureda Pravobraniteljice za djecu, a u suradnji s Glavnim državnim odvjetnikom, Ministarstvom unutranjih poslova i Hrvatskim novinarskim društvom.

² Navedene studije objavio je NORDICOM (Nordic Information Centre for Media and Communication Research) pri kojem je godine 1997. utemeljen zavod Djeca i nasilje na ekranu (Clearinghouse on Children and Violence on the Screen) uz financijsku potporu UNESCO-a i švedske Vlade. Institucija je osnovana s ciljem unapređenja prava djece u medijima, među ostalim i kroz praćenje nasilja u medijima koje je jedan od najštetenijih medijskih sadržaja kad je riječ o pravima djece. Navedene studije prikazuju teorijska polazišta i rezultate mnogih empirijskih istraživanja provedenih u različitim zemljama svijeta.

³ Vlada Republike Hrvatske donijela je 2007. godine *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine* kojim se kao članica UN-a a na temelju preporuke Bečke deklaracije, obvezuje na niz mjera i aktivnosti u cilju promicanja svijesti o ljudskim pravima, njihovu unapređenju i zaštiti. U vezi s djelovanjem Europskog suda po pitanjima zaštite ljudskih prava naših građana i zaštite privatnosti, spominje se da se do 2007. godine povreda odnosi na članke 6. i 8. Konvencije (Pravo na pošteno suđenje i Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) u 4% slučajeva (3 presude) te članak 8. Konvencije (Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) u 1,33% slučajeva (1 presuda) (vidjeti: *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine*)

Tema postaje sve složenija u suvremenim uvjetima tržišne orijentacije kad je medijima osnovni cilj postalo ostvarenje dobiti. Zbog toga jačaju trendovi komercijalizacije i tabloidizacije (Zgrabljic, 2004), a sadržaji postaju s jedne strane manje kvalitetni i sve siromašniji, a s druge strane sve ekstremniji u prikazivanju stvarnih ili konstruiranih skandala iz života javnih osoba, kao i intimnih događaja iz života običnih građana. Time se dovodi u pitanje temeljna funkcija medija u društvu i njihova društvena odgovornost. Naime, kao institucije koje sudjeluju u oblikovanju javnog života, utječu na identifikaciju i socijalizaciju te imaju utjecaja na javno mišljenje, mediji ne bi smjeli imati snagu i moć sami po sebi nego bi trebali zastupati interese građana, služiti kao forum za razmjenu mišljenja i kao posrednik između građana i vlasti za postizanje javnoga konsenzusa (McQuila, 1984).

S obzirom na utjecaj i posljedice koje mediji mogu imati na život pojedinca, svako je neopravdano zadiranje u privatnost i intimu građana moralno i etički nedopustivo. Međutim, najčešće je upravo to najprofitabilniji dio sadržaja nekih novina ili vijesti pa objaviti takve priloge za novinare postaje stvar prestiža i uspjeha. Motiv zarade u vremenu korporativnog novinarstva najčešće nadilazi etička pravila profesije, čak i onda kada je riječ o djeci (Schor, 2006).

Medijska industrija prodaje nasilje, pornografiju i reklame kao unosnu robu, a sudbine i tragedije ljudi kao „dobre priče“ (Sheehan, 2004). Slijedeći svoju vlastitu tržišnu logiku, mediji nisu ni dobri ni loši, ali mogu biti i jedno i drugo, ovisno o tome koliko je društvo spremno za sučeljavanje s novim trendovima liberalnog i korporativnog novinarstva i ovisno o tome kolika je opća razina medijske pismenosti u društvu (Zgrabljic, 2003). U nastojanjima da se ukaže na taj problem te da se problem komunikacijskih prava djece i zaštite privatnosti djece u medijima društveno regulira, UNESCO je Deklaracijom o medijskom odgoju 1982. godine inicirao projekt medijskog odgoja (Košir, Zgrabljic, Ranfl, 1999). Okupljena je šira međunarodna zajednica na senzibiliziranju profesionalnih i obrazovnih institucija na probleme koje mediji mogu uzrokovati u razvoju djece. U tom se kontekstu od tada potiče na međunarodnu suradnju medijskih stručnjaka i znanstvenika u razvijanju profesionalnih i zakonskih strategija za uspostavljanje standarda kojima se reguliraju prava djece.⁴ UNESCO nastavlja s konceptom medijskog odgoja, te je, uzimajući u obzir razvoj komunikacijskih znanosti i komunikacijske tehnologije, organizirano nekoliko važnih konferencija i prihvaćena nova deklaracija s naglaskom na

---

⁴Cjelovit je tekst Deklaracije o medijskom odgoju (UNESCO Declaration on Media Education) dostupan na http://209.85.135.104/search?q=cache:7N25CRqbkZEJ:portal.unesco.org/ci/en/files/5681/10346129690Policy_paper_by_Pr_David_Buckingham.rtf/Policy%2Bpaper%2Bby%2BPr%2BDavid%2BBuckingham.rtf+media+education+1982+Gruenwald&hl=hr&gl=hr&ct=clnk&cd=6 (posjećeno 10. listopada 2006.)

digitalnom dobu.⁵

U svim se dokumentima i inicijativama posebna pozornost usmjerava na zaštitu privatnosti djece i napore da se to pitanje regulira, kako u klasičnim tako i u novim medijima.

Djeca u medijima

Uzimajući u obzir činjenicu da je zaštita prava privatnosti djece problem s kojim se susreću sve zemlje, postavljanje standarda prelazi okvire pojedinačnih država pa je, kao što je spomenuto, u rješavanje i reguliranje toga područja uključena šira međunarodna zajednica. Vlade su na nacionalnim razinama dužne primijeniti pozitivne zakone i pravila te uključiti u zakonsku regulativu dokumente Europske unije i organizacija UN-a. U tom su smislu, na razini različitih međunarodnih institucija, na raspolaganju mnogi korisni dokumenti kojima se regulira djelovanje medija i pravo na privatnost, provedene su brojne inicijative i raznolike strategije (vidi Feilitzen i Bucht, 2001)⁶. Važni su, primjerice, rezultati koje je postigao UNESCO poticanjem suradnje među narodima putem obrazovanja, znanosti i kulture čime teži unaprijediti opće poštovanje, pravdu i vladavinu zakona te zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. U tom kontekstu od sedamdesetih godina prošloga stoljeća kontinuirano razvija i standarde komunikacijskih prava djece na temelju Konvencije UN-a o pravima djeteta (1989)⁷. Cilj je da se u cijelom svijetu promijeni odnos prema djetetu, s posebnim naporima u području složenog odnosa dijete – mediji.

Konvencijom se naglašava potreba da se u medijskim politikama, kao i obrazovnim i kulturnim strategijama i aktivnostima, posveti primjerena pozornost medijskim i komunikacijskim pravima djece. U članku 3. ističe se da odrasli moraju uvijek djelovati u interesu djeteta.⁸ Primijenjeno na medije to znači da i medijski profesionalci, bez obzira na sve druge interese, moraju obavljati svoju profesiju tako da objave u medijima budu u interesu ili barem ne na štetu djeteta.

---

⁵ Deklaraciju o edukaciji za medije u digitalnom dobu – "Educating for the Media and the Digital Age". Iste je godine UNESCO donio i Deklaraciju i akcijski plan za suzbijanje seksualnog iskorištavanja djece, pornografije i pedofilije na internetu (UNESCO Declaration on Child Pornography and Pedophilia on the Internet, Pariz, 19. siječnja 1999.). O definiranju koncepta "medijska pismenost" vidi: Aufderheide, P. (1992) A Report of the National leadership conference on media literacy. <http://www.interact.uoregon/MediaLit/FA/aufderheide/report.html>.

⁶ Temeljni je dokument Vijeća Europe *Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda* usvojena 1950. godine u Rimu. Poslužila je kao platforma za osnivanje Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu. Između ostalog u dokumentu se ističe pravo na slobodno izražavanje kao osnovno ljudsko pravo, što podrazumijeva i prava djece u medijskom okružju te nužnost zaštite privatnosti djece i obitelji.

⁷ UN-ovu Konvencija o pravima djeteta, prihvatila je Republika Hrvatska 1992. godine te ugradila u medijsku regulativu.

⁸ UN Konvencija o pravima djece: Čl. 3.:"U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost."

Pravo na privatnost djece definirano je člankom 13. Konvencije kojim se traži pravo djece na sudjelovanje u medijima, pravo da bez ograničenja izražavaju ideje posredstvom medija u različitim oblicima – pismeno, usmeno, u umjetničkim formama ili na bilo koji drugi odabrani način, kao i pravo na zaštitu privatnosti. Iako je Konvencija uključena u naše zakone o medijima te su novinari dužni poštivati svaki od navedenih članaka, mediji svakodnevno krše ne samo pravo na privatnost djece nego i pravo djece na sudjelovanje u medijima na društveno relevantan način. Nazočnost je djece u medijima marginalna, mediji čine dijete nevažnim i nevidljivim društvenim subjektom. Slika djeteta u medijima nije samo rijetka nego je i neobjektivna, jer informativni program predstavlja djecu najčešće ili kao objekte pomoći odraslih ili, pak, u negativnom svjetlu, bilo kao žrtve bilo kao počinitelje prekršaja i zločina (Korać i Vranješević, 2005).⁹ Djeca kao žrtve kriminala, droge, nasilja i siromaštva zapravo su komercijalno najatraktivnije teme, to su senzacionalistički sadržaji i naslovi kojima novine i televizijske vijesti privlače publiku, ali upravo je to područje u kojem je privatnost djece najugroženija.

Dijete, mediji, pornografija

Članak 17. Konvencije naglašava pravo djece na odgovarajuću informaciju. Zahtijeva da vlade svih država prepoznaju važnost medija u životu djece, u njihovu pravilnom psihičkom, fizičkom i društvenom razvitku, te da radi toga stvore uvjete kako bi mediji bili izvor korisnih sadržaja, koristan partner i saveznik u odrastanju djece (Feilitzen i Bucht, 2001a: 7). Taj članak sadrži jaku poveznicu s pitanjem privatnosti djece, jer su neprimjerenim pornografskim, nasilnim i sličnim sadržajima, djeca indirektno žrtve medija te su iznimno teško ugrožena u svojoj privatnosti. Pornografija na filmu, televiziji ili internetu, česta je tema rasprava i težak problem međunarodne javnosti i medijskih stručnjaka. Pornografija ili prikazivanje spolnih ponašanja na moralno neprihvatljiv pa i protuzakonit način, negativna je jer je uvijek usmjerena protiv nekoga, vrlo često iskorištava žene i djecu kao objekte što je opasno degradiranje ljudskih osjećaja i dostojanstva.¹⁰ Pitanje pornografije u medijima nije jednostavno, ali u svakom slučaju ne

⁹ Korać i Vranješević (2005) istraživale su sliku djeteta u medijima u Srbiji na temelju komparativnog istraživanja u različitim zemljama koje su o toj temi inicirali UNESCO i Nordicom. Rezultati u većini zemalja su slični (vidi u **Feilitzen, C. i C. Bucht.** (2001) *Outlooks on Children and Media*).

¹⁰ Opširna studija o dostupnosti pornografije na internetu i načinima sprečavanja Ragnhild T. Bjørnebekk i Tor A. Evjan "Violent Pornography on the Internet" predstavljena je 2001. godine (15th Nordic Conference on Media and Communication Research, Reykjavik, Island), a objavljeno u **Carlsson, U. (2006) "Violence and pornography in the Media"** u Carlsson, U. i C. von Feilitzen (ur.) *In the Service of Young People*. Göteborg: Nordicom, 273–293. Prema navedenim izvorima: "violent pornography is defined as explicit sexual portrayals of acts that are valued and experienced as violent because of their grotesque, bizarre, disgusting, perverse appearance; in the process of production, involve physical or psychological injuries to individuals or creature; are evaluated as involving a credible threat of physical force; involve actual use of credible force intended to physically harm an animate being or group of beings; lead to physically harmful consequences for an animate being or group that occur as a result of unseen violent means."

može opstati teza da je ograničavanje pornografije u medijima povreda slobode medija, kao što se ponekad može čuti, ili pak da je to isto što i cenzura. Pornografija nije samo diskurs odraslih nego je to i napad odraslih na dječju psihu i intimu te najgori oblik zloporabe djeteta. Odrasli imaju mogućnost izbora i načine borbe za svoja prava, a djeca nemaju. Ona su samo objekti medijske industrije i nemaju razvijene obrambene mehanizme kognitivnog, vrijednosnog i kritičkog odnosa prema prikazivanim sadržajima, što ih čini posebno osjetljivom grupom. Znanstvenici smatraju da je pornografija problem koji nije vezan uz jedan incident, emisiju, događaj ili slučaj, nego je riječ o tendenciji koja preplavljuje cijelu našu kulturu (Alpert, 1989; Kristol, 1989). Trend do danas nije ni smanjen te unatoč mnogim nastojanjima međunarodne zajednice i u kontekstu zaštite privatnosti djece ostaje težak zadatak. Medijska pismenost, ne samo za djecu nego i za nastavnike i za roditelje, mogla bi pridonijeti učinkovitijoj osobnoj i društvenoj komunikaciji o problemu pornografije i posljedicama koje ostavlja na dječju psihu (Ilišin, 2003; 2005).

Utjecaj *Big Brother*a na problem privatnosti

Iako je pravo na privatnost temeljno pravo svakoga pojedinca te unatoč tome što su standardi za zaštitu privatnosti građana i djece ugrađeni i u medijske zakone i u novinarski kodeks časti, novinari često krše ta načela. Razlozi mogu biti različiti, ali uvijek su u suprotnosti s profesionalnošću te zbog toga loše utječu ne samo na žrtve novinarskog izvještavanja, nego i na same novinare koji takvim ponašanjem degradiraju društvenu funkciju svoje profesije. Medijski trendovi idu na ruku takvom načinu rada. Zbog komercijalnih razloga i razvoja industrije oglašavanja, sve je više medijskih žanrova koji ugrožavaju pravo na privatnost. Te se emisije prikazuju ne samo kao zabava nego i kao korisno i poučno "štivo" za gledatelje, pa se prostor privatnosti, na neki način, legalno sve više sužava. Žanrovi kao što su, primjerice, *reality show*, *Big Brother*, *Odred za čistoću*, *Oprah* ili kviz *Trenutak istine* prikazuju osobe u najintimnijim trenucima, u krevetu, u kupaonici, spavaćoj sobi ili bez stvarnog opravdanja iznose njihovu intimu pred sud javnosti. Snimaju se osobni razgovori, doživljaji i osjećaji, voajerski se ulazi u tuđe privatne prostore, stan, spavaonica, kupaonica. Tako je granica između realnog i virtualnog svijeta sve nejasnija, a prostor između privatnog i javnog sve uži. Na neki se način medijima dobrovoljno ustupa pravo na vlastitu intimu i na privatnost. Mladi, u tom kontekstu, rado žive ne samo da rado žive svoj život pred kamerama nego se daju snimati doslovno do vlastite smrti. Time se mijenja cijeli sustav, cijeli koncept razumijevanja pojma privatnost. To je možda jedan od razloga zbog kojega i novinari sve lakše prelaze granicu između informacija od javnog i privatnog interesa, dakle onoga što javnost ne bi trebalo zanimati,

gubeći na taj način odnos prema profesiji i vlastiti profesionalni identitet.¹¹

Internet je utjecao na promjenu ideje privatnosti. U kontekstu postmodernoga konceptualiziranja privatno-javnog i tehno-intimnog prostora najintimniji sadržaji postaju javni, a opasnosti za djecu se time ne smanjuju nego povećavaju. Roditelji najčešće s time nisu dovoljno upoznati jer su njihova djeca tehnološki pismenija od njih. To dovodi do komunikacijskog paradoksa i generacijskog jaza što može, kako smatraju stručnjaci psiholozi i pravnici, dovesti do opasnih posljedica u zaštiti privatnosti djece u medijima (Aftab, 2003).

Zaštita privatnosti u tiskanim medijima i novinarskim objavama odnosi se na sadržaje, mjesta izvještavanja i na ljude o kojima se izvještava. Takvim se mjestima, prema profesionalnim uputama mladim novinarima, imaju smatrati stan ili kuća, okućnica poput vrta i dvorišta, zatim hotelske sobe, dijelovi bolnice gdje se liječe pacijenti, lječilišta, centri za rehabilitaciju, domovi za starije osobe, škole, mjesta gdje se održavaju privatne proslave, privatni sprovodi i slično (Modrić, 2008: 66). Pravo na zaštitu privatnosti jamči građanima da se njihov privatni život ne smije u medijima objavljivati bez njihova pristanka, osim u slučajevima kad je to opravdano višim interesima javnosti. I dok pravo na zaštitu privatnosti imaju svi građani, a posebno djeca i mladi, zatim starije i nemoćne osobe, bolesnici, žrtve različitih tragičnih događaja, okrivljenici kojima nije dokazana krivica i slično, državni dužnosnici, političari ili estradni umjetnici koji sudjeluju u javnom životu, odlučuju o pitanjima javnoga interesa i koriste medije kao sredstvo utjecaja na javnost i ostvarenje privatnog i poslovnog uspjeha, moraju računati da je njihovo pravo na zaštitu privatnosti manje od ostalih građana.

Unatoč postojećoj regulativi i samoregulativi, mediji su svakodnevno puni neetičkih priloga koji zadiru u ljudsku privatnost. Zbog toga se provode stalne profesionalne inicijative novinara na međunarodnoj razini protiv senzacionalističkog i "aferaškog" novinarstva te se još od Deklaracije o načelima ponašanja novinara iz 1954. godine, kada su definirana načela klasičnog, normativnog, društveno odgovornog novinarstva,¹² prati razvoj medijske industrije i aktualiziraju pravila za zaštitu privatnosti kako bi se pomoglo urednicima i novinarima u svakodnevnom radu. Godine 1998. Međunarodna federacija novinara (IFJ) u dokumentu *Djeca i mediji: Smjernice za novinare* dopunjava pravila o ponašanju

---

¹¹ Jedan je od teških primjera novinarske neosjetljivosti način na koji je TV Nova prikazala događaje oko ubojstva i sam pogreb nesretne dvadesetogodišnje studentice ubijene u malom mjestu kod Metkovića. Sniman je dom nesretne djevojke, njezin otac netom nakon nesretnog događaja, sam čin pogreba, intimni prostor i roditelji u trenucima teške tuge. Njihova bol, njihova izmučena lica i plač, nisu bili za televiziju, ali ipak je to na ekranu trajalo iznimno dugo. Takvo se snimanje privatne tragedije, pogreba kao privatnoga mjesta žalovanja i intimnih osjećaja obitelji, ne može smatrati interesom javnosti i pravom javnosti na tu informaciju, nego nedopustivim senzacionalizmom i činom zadiranja medija u privatnost građana.

¹² Deklaraciju je donijela Međunarodna federacija novinara u Bordeauxu 28. travnja 1954. godine, a dopunjena je u lipnju 1986. godine na 18. Svjetskom kongresu u Helsinkiju.

novinara u izvještavanju o djeci s ciljem što bolje zaštite privatnosti djece. U smjernicama se ističe da su novinari:

- dužni širiti znanja o pravima djece i sigurnosti djece
- dužni pokazati posebnu osjetljivost u temama o djeci
- dužni poštivati dječji medijski prostor i medijske sadržaje
- dužni izbjegavati stereotipe i senzacionalizam u prikazivanju materijala o djeci
- dužni primjenjivati vrhunske profesionalne i etičke standarde u izvještavanju o djeci
- dužni istražiti sve moguće posljedice objavljivanja materijala o djeci
- dužni boriti se protiv vizualnog ili bilo kojeg drugog identificiranja djeteta, osim ako je to doista u interesu javnosti
- dužni dopustiti djeci da u medijima izraze svoje mišljenje
- dužni osigurati nezavisnu provjeru informacija koje je dalo dijete, ali tako da se dijete ne dovede u opasnost
- nikada ne koristiti erotizirane dječje fotografije
- uvijek pošteno, otvoreno i po pravilima dobiti privolu za fotografiranje djece
- provjeriti kredibilitet i kompetenciju bilo koje organizacije koja zastupa dijete i govori u njegovo ime
- ne plaćati djeci ni njihovim skrbnicima ili roditeljima za materijale koji su za njihovu dobrobit.

Pravo na informaciju, slobodu izražavanja i kritiku jedno je od temeljnih prava svakoga ljudskog bića bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest i političko opredjeljenje iz čega proizlaze i prava novinara.

"U svojem radu novinari su dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo i slobodu, uvažavati pluralizam ideja i nazora, pridonositi jačanju pravne države i kao demokratski dio javnosti sudjelovati u kontroli nad djelovanjem vlasti i politike. Novinari se pridržavaju Ustava i pozitivnih zakona Republike Hrvatske, Statuta i akata Međunarodne federacije novinara (IFJ) kao i akata Savjeta Europe o slobodi izražavanja i informiranja i ljudskim pravima. Novinari njeguju kulturu i etiku javne riječi i uvažavaju dostignuća i vrijednosti napredne civilizacije. Svi članovi HND obavezni su pridržavati se najviših profesionalnih i etičkih načela. Ovaj kodeks mjerilo je takvih načela, te istodobno štiti neotuđiva prava pojedinaca i pravo javnosti na informaciju."

Hrvatski novinari dakle, prihvaćaju i pridržavaju se pozitivnih zakona međunarodnih profesionalnih institucija te su pravila Međunarodne federacije novinara (IFJ) o izvještavanju o djeci. Pravila su uključena u *Kodeks časti hrvatskih novinara* u člancima 16,

17 i 18.¹³

Neizravno i članak petnaest obvezuje novinara na etično ponašanje prema djeci i zaštiti njihove privatnosti (kao i privatnosti ostalih građana) jer se u tome članku novinaru daje sloboda odbiti neki radni zadatak ako je taj zadatak u suprotnosti s odredbama kodeksa.¹⁴

Međutim, na području samoregulacije novinarske profesije u Hrvatskoj nije dovoljno učinjeno zato što ne postoji konstruktivan dijalog i dogovor između vlasnika medija (nakladnika) i novinara. Taj bi dogovor unaprijedio etičke i profesionalne standarde novinarske profesije, što bi bio vrijedan doprinos i naporima za zaštitu privatnosti djece u medijima, omogućio bi novinarima da se bez straha zauzmu za poštovanje načela, čak i onda kada se od njih očekuje drugačije zbog tržišnih zakona i medijskog senzacionalizma.

Osim samoregulacijom profesije, koja bi mogla pridonijeti zaštiti privatnosti djece u medijima, na nacionalnoj se razini, u skladu s europskim dostignućima, zaštita privatnosti djece osigurava i medijskim zakonima¹⁵ i mehanizmima za njihovu provedbu¹⁶. Vijeće za elektroničke medije¹⁷ posebno je odgovorno jer ima najveće ovlasti za suzbijanje emitiranja štetnih medijskih sadržaja na komercijalnim televizijama, kao što Programsko vijeće HRT-a nadzire program Hrvatske televizije i poštivanje prava djece. Međutim, upravo su se ti mehanizmi pokazali nedovoljno učinkoviti u osiguravanju primjene postignutih međunarodnih standarda.¹⁸

---

¹³ 16. Novinar treba štiti čovjekovu intimu od neopravdanog ili senzacionalističkog otkrivanja u javnosti. Novinar je obavezan poštivati svačije pravo na privatni i obiteljski život, dom, zdravlje i prepisku (intersubjektivnu komunikaciju). Objavljivanje podataka koji narušavaju nečiju privatnost, bez nečije privole, mora biti opravdano interesom javnosti. Korištenje sredstava za snimanje izdaleka osoba u njihovom privatnom okruženju i privatnom posjedu, a bez njihova odobrenje, neprihvatljivo je. Urednici ne smiju objavljivati materijale suradnika koji ne poštuju ta pravila. Posebna se pozornost i odgovornost zahtijeva kad izvještava o nesrećama, obiteljskim tragedijama, bolestima, djeci i malodobnicima, u sudskim postupcima, poštujući pretpostavku (presumpciju) nedužnosti, integritet, dostojanstvo i osjećanje svih stranaka u sporu. U političkim sukobima treba uvažavati građanska prava i slobode sudionika te nastojati ostati nepristran.

¹⁷ 17. Novinar ne smije intervjuirati ni fotografirati dijete (do 14 godina) o pitanjima njegova života ili života druge djece bez nazočnosti roditelja ili drugog odraslog odgovornog za dijete. S učenicima se ne smije razgovarati niti ih se smije fotografirati u školi bez odobrenja školskih službi. Djeci i mlađim maloljetnicima (od 14 do 16 godina) ne smije se plaćati za obavijesti niti se smije plaćati njihovim roditeljima ili skrbnicima, osim ako to nije u interesu djeteta.

¹⁸ 18. Novinar ne smije otkriti identitet djece upletene u slučajeve seksualnog zlostavljanja, bez obzira jesu li svjedoci ili žrtve.

U novinskim izvještajima (i drugim prilozima) o slučajevima seksualnog zlostavljanja djece sve formulacije moraju biti takve da:

a) dijete i maloljetnik ne mogu (ni izravno ni neizravno) biti identificirani
b) identificirana može biti samo odrasla osoba.

¹⁴ To mu pravo omogućava i Zakon o medijima iz 2004.

¹⁵ Zakon o medijima (NN 59/04)

– Zakon o elektroničkim medijima (NN 122/03, NN 79/07)

– Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji (NN 25/03)

¹⁶ Vijeće za elektroničke medije i Programsko vijeće HRT-a

¹⁷ Prema izmjenama Zakona o elektroničkim medijima iz 2007. godine, osnovana je i Agencija za elektroničke medije, tijelo koje za Vijeće za elektroničke medije obavlja stručne, administrativne i tehničke poslove.

¹⁸ Unatoč brojnim povredama prava djece koja se očituju u tome što komercijalne televizije u tržišnoj utrci za gledateljima, često u najgledanijim terminima emitiranju štetne pa opasne medijske sadržaje, do sada nije primijenjena zakonom predviđena mogućost kažnjavanja takve prakse nego se opetovano ponavljaju opomene i upozorenja.

Važna je i uloga Pravobraniteljice za djecu kao izravnog zastupnika interesa djece u društvu, jer je to institucija koja prepoznaje i potiče znanstvene inicijative te kroz različite projekte okuplja sve zainteresirane društvene grupe i usmjerava njihovo djelovanje prema stvaranju zajedničke strategije kao platforme za razvoj medijskog zakonodavstva u interesu djece.

Standardi u zaštiti privatnosti ovise na kraju i o civilnim udrugama, odgojiteljima, roditeljima (Zgrabljic Rotar, 2008). Naime, usporedo s institucijama potrebno je medijskim opismenjivanjem razvijati i etiku primatelja, odnosno medijskih korisnika te njihovu odgovornost za zdrav okoliš u koji spadaju i mediji. Zahtjev za slobodom, kvalitetom i odgovornošću masovnih medija već se dugo ne smatra samo pitanjem proizvođača nego i korisnika medija (Bauer, 2005; Hamelink 1998: 51). Taj interaktivni odnos zahtijeva od medijskih gledatelja, slušatelja i čitatelja da kao građani i roditelji slijede pravila etičkog ponašanja među koja Hamelink ubraja i etičku odgovornost za zaštitu vlastite privatnosti. Medijima se treba koristiti "oprezno" i kritički, zahtijevajući pluralnost, autonomiju urednika i odgovornost medijskih proizvođača te, kako Hamelink (1995) zaključuje, iako etičnost ne treba moraliziranje, medijski korisnici moraju donositi moralne odluke i zastupati te svoje odluke u javnosti ako žele unaprijediti društvenu odgovornost medija.

ZAKLJUČAK

Problem privatnosti problem je korporativne moći i nove realnosti javnih politika koje utječu na stvaranje profesionalnih standarda u novinarstvu. Pod jakim utjecajem ekonomskih zakona, razvojem agresivnog marketinga i oglašivačke industrije, medijski se prostor mijenja u smjeru stvaranja globalnoga konzumenta. Medijski zakoni štite prava pojedinaca i djece, ali se na žalost, pod utjecajem spomenutih trendova, zakoni ne provode. Novinarski kodeksi detaljno su razrađeni, ali se, opet iz istih ekonomskih interesa i neobuzdane korporativne medijske prakse, svakodnevno krše, uglavnom bez posljedica. Podizanje standarda na primjereniju razinu, s obzirom na težinu problema, omogućilo bi se smanjenjem sadašnje zakonske podnormiranosti o komunikacijskim pravima djece (za komercijalne i javne medije i oglašivače). U tom smislu potrebno je primijeniti međunarodne standarde, potrebna je veća angažiranost i odgovornost građana i civilnih udruga te mehanizama koji osiguravaju primjenu zakona (Vijeća za elektroničke medije i Programskog vijeća HRT-a). Potrebno je primijeniti zakonske i etičke profesionalne standarde jednako na javne i na komercijalne medije, te preporučene UNESCO-ove inicijative za razvitak medijske pismenosti koja znači sposobnost pristupa medijima,

analize i vrednovanja medijskih sadržaja i sposobnost korištenja medija (**Aufderheide**, 1992). Medijsku pismenost treba uvesti u obrazovni sustav (Erjavec i Zgrabljic, 2000) primjenjujući pozitivne primjere obrazovnih sustava u svijetu, posebno vodeći računa o u cjeloživotnom medijskom obrazovanju nastavnika. Važno je poticati i jačati etiku primatelja i ulogu civilnih udruga te poticati njihovu umreženost i suradnju prije svega među roditeljima (Zgrabljic, 1996; Ilišin, 2005), koordinaciju rada civilnih udruga, vlasti, znanstvenika i medijskih vlasnika u cilju promicanja i unapređenja zaštite privatnosti djece, te utjecati na punu provedbu zajamčenih medijskih prava djece.

Literatura:

- Aftab, P. (2003) *Kako prepoznati opasnosti Interneta*. Vodič za škole i roditelje. Zagreb: Neretva.
- Alpert, H. (1989) "The Case Against Censorship", Rodman, G. (ur.) *Mass Media Issues*. Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company, str. 226–234.
- Aufderheide, P. (1992) A report of the National Leadership Conference on the Media Literacy. <http://www.interact.uoregon/MediaLit/FA/aufderheide/report.html>.
- Bauer, A. Thomas (2005) "Medijska etika kao pitanje komunikacijske kulture", u Zgrabljic Rotar, N. (ur.) *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo:MediaCentar, 45–77.
- Carlsson, U. (2006) "Violence and pornography in the Media", u Carlsson, U. i C. von Feilitzen (ur.) *In the Service of Young People*. Göteborg: Nordicom, 273–293.
- Carlsson U., i Feilitzen, C. (ur.) (1999) *Children and Media. Image, Education, Participation*. The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen at Nordicom.
- Carlsson U., i C. Feilitzen (ur.) (1998) *Children and Media Violence*. Yearbook from the UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen.
- Carpenter, E. (1991) "The New Languages", u: Rodman, George (ur.) *Mass Media Issues*. Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company, 218–223.
- Erjavec, K. (2005) "Odgoj za medije: Od koncepta do školske prakse" u Zgrabljic Rotar, N. (ur.) *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo:MediaCentar, 77–107.
- Erjavec, K. i N. Zgrabljic (2000) "Europski model medijskog odgoja i hrvatski model", *Medijska istraživanja*, br. 1, vol. 6, 2000, Zagreb, 89–109.
- Erjavec, K. i Z. Volčič (2000) "Media Education: A Need for Curriculum Development of the Course", u Erjavec, K. i L. Kalčina (ur) *Vzgoja za medije/ Media Education*. Ljubljana: Open Society Institute Slovenia i Informacijsko dokumentacijski center Sveta Europe Slovenija, 7–15.
- Feilitzen, C. i C. Bucht. (2001) *Outlooks on Children and Media*. Yearbook, The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen at Nordicom.
- Feilitzen, C. (2001a) Influences of Media Violence. A Brief Research Summary. The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen at Nordicom.

- Feilitzen, C. i U. Carlsson (Ur.) (2003) *Promote or Protect? Perspectives on Media Literacy and Media Regulation*. Göteborg: Nordicom, Göteborg University.
- Fowles, J. (1999) *The Case for Television Violence*. London: SAGE.
- Hamelink, J. C. (1998) "Etika korisnika medija", *Medijska istraživanja/Media Research*, god. 4, br. 1, 47–61.
- Ilišin, V., A. Marinović Bobinac, i F. Radin (2001) *Dijete i mediji*. Zagreb: DZZOMM i IDIZ.
- Ilišin, V. (2005) "Roditelji kao medijski odgovornici: komunikacija djece i roditelja o medijskim sadržajima" u Zgrabljic Rotar, N. (ur.) *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo: MediaCentar, 231–257.
- Ilišin, V. (2003) "Komunikacija djece o medijskim sadržajima", u: J. Bašić i J. Janković (ur.): *Lokalna zajednica – izvorište Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Zagreb: DZZOMM i Povjerenstvo vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih.
- Ilišin, V. (2003) "Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima" *Medijska istraživanja/Media Research*, god. 9, br. 2, 9–35.
- Košir, M., N. Zgrabljic, i R. Ranfl (1999) *Život s medijima*. Priručnik o odgoju za medije za odgojitelje, nastavnike i roditelje. Zagreb: Doron.
- Korać, N. i J. Vranješević (2005) "Slika djeteta u medijima Srbije", u Zgrabljic Rotar, N. (ur) *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo: Media Centar, str 153–179.
- Kristol, I. (1989) "Pornography and Obscenity", u Rodman, G. (ur.) *Mass Media Issues*. Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company, str. 217–226.
- McQuail, D. (1994) *Mass Communication Theory*. London: SAGE Publication.
- Medijsko zakonodavstvo RH (2003). Zagreb: Ministarstvo kulture RH.
- Modrić, S. (2007) *Kako i zašto? Vrijednosti i standardi novinarstva u EPH*. Zagreb: EPH.
- Postman, N. (1994) *The Disappearance of Childhood*. New York: Vintage Books.
- Postman, N. (1995) *Amusing Ourselves to Death*. New York: Penguin Books.
- Potter, W. J. (2001) *Media Literacy*. Second Edition. London: SAGE Publication
- Schor, J. B. (2006) "When the Childhood Gets Commercialized, Can Children Be Protected?" u Carlsson, U. i C. von Feilitzen (ur.) *In the Service of Young People*. Göteborg: Nordicom, 27–49.
- Sheehan, K. (2004) *Controversies in Contemporary Advertising*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- Spajic-Vrkaš, V. (ur.) (2001) *Zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata – Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.
- Splichal, S. (1997) *Javno mnjenje. Teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Ljubljana: FDV. Biblioteka Javnost.
- Zgrabljic Rotar, N. (2008) "Medijska pismenost i medijska etika u civilnom društvu" u *Mediji, kultura i civilno društvo*, ur. Zrinjka Peruško, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk i HSD.
- Zgrabljic Rotar, N. (2005) "Mediji – medijska pismenost, medijski sadržaji i medijski utjecaji", u Zgrabljic Rotar, N. (ur.) *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo: Media Centar, 9–45.

Zgrabljic, N. (2004) "Severina ili tabloidizacija javne televizije" *Vjesnik*, 8. lipnja 2004.

Zgrabljic, N. (2003) "Medijska pismenost – za život s medijima" u: J. Bašić i J. Janković (ur.) *Lokalna zajednica – izvorište Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Zagreb: DZZOMM i Povjerenstvo vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih.

Zgrabljic, N. (2003) "Uvodnik: Medijska pismenost/Media Literacy", tematski broj; Medijska pismenost *Medijska istraživanja/Media Research*, god. 9, br. 2, str. 1–5.

Zgrabljic, N. (2003) "Story SuperNova ili zabavljati se do smrti: Mali suvremeni gladijatori u areni medijskoga tržišta", *Vjesnik*, 13. svibnja 2003.

Zgrabljic, N. (1996) "Odgajanje za medije: Mama, tata, televizor i ja! A gdje je škola?", *Trenutak hrvatske komunikacije*, Zbornik radova *Trenutak hrvatske komunikacije*, Fakultet političkih znanosti, Odjel za komunikologiju i novinarstvo, Zagreb, str. 60–64.

Korisni linkovi:

- <http://ecml.pc.unicatt.it/english/documents/guidelinesMediaLiteracy.htm>
- http://www.medialit.org/focus/tea_home.html
- <http://ecml.pc.unicatt.it/english/documents/guidelinesMediaLiteracy.htm#media2>
- <http://medialit.med.sc.edu/tim.htm>
- <http://www.unesco.ru/eng/pages/bythemes/stasya26012005104041.php>
- <http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php>
- <http://gvanv.com/summit2000/engl/e-aml.html>
- http://europa.eu.int/comm/education/programmes/elearning/doc/studies/dig_lit_en.pdf
- <http://www.infolex.hr/htm/47563.htm>

mr. sc. Renata Odeljan*
Stipe Jagnjić**

ULOGA POLICIJE U ZAŠTITI PRIVATNOSTI DJECE U MEDIJIMA

U posljednjih se desetak godina u Republici Hrvatskoj, donošenjem zakonskih propisa i njihovom provedbom, učinilo mnogo kako bi se zaštitilo djecu od svih oblika zlostavljanja i iskorištavanja. Međutim, osim nastojanja da se javnost putem medija informira i senzibilizira o svim događajima koji su vezani uz maloljetničku delinkvenciju i iskorištavanje djece, sva državna tijela i ostali segmenti društva suočili su se s novim problemom – kako zaštititi privatnost djece u medijima, odnosno kako zaštititi djecu od sekundarne viktimizacije.

U radu oko zaštite privatnosti djece u medijima, kao i u zaštiti svih prava i interesa djece, policija ima posebnu ulogu koju joj je Vlada Republike Hrvatske dodijelila još 12. studenoga 1994. godine donošenjem trideset i dviju dugoročnih i kratkoročnih Programskih² mjera za rješavanje problema maloljetničke delinkvencije i zaštite djece i maloljetnika, od kojih je pet stavljeno u djelokrug rada Ministarstva unutarnjih poslova.

Rukovodeći se najboljim interesima djece i ulogom koja mu je dana zakonskim propisima i mjerama Vlade iz 1994. godine, Ministarstvo unutarnjih poslova unutarnjim je ustrojem od 1. siječnja 1996. godine uspostavilo samostalnu liniju odjela/odsjeka/grupa visoko obrazovanih specijaliziranih policijskih službenika za mladež, različitih profila (diplomirani kriminalist, socijalni pedagog, pedagog, psiholog, socijalni radnik, pravnik, defektolog i sl.), koji specijalizaciju ostvaruju na temelju posebnoga nastavnog plana i programa, a u sklopu specijalističkoga tečaja za rad na suzbijanju maloljetničke delinkvencije i kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika.

Nakon završetka tečaja polaznici dobivaju, sukladno odredbi članka 66. stavka 2. Zakona

---

* Voditeljica Odsjeka maloljetničke delinkvencije i kriminaliteta na štetu mladeži i obitelji u Ministarstvu unutarnjih poslova RH

** Voditelj Odsjeka za maloljetničku delinkvenciju Policijske uprave splitsko-dalmatinske

o sudovima za mladež, posebno uvjerenje o osposobljenosti i posebnoj nadležnosti za primjenu policijskih ovlasti prema djeci i maloljetnicima te postupanju u predmetima kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika. Specijalizirani policijski službenici za maloljetničku delinkvenciju nadležni su za postupanje u sljedećim predmetima:

- kaznena djela počinjena od strane maloljetnika
- kaznena djela počinjena na štetu djece i maloljetnika
- prekršaji koje čine maloljetnici
- nasilje u obitelji
- nasilje među mladima
- udaljenja i bjegovi maloljetnika iz roditeljskog doma i odgojnih ustanova
- propuštanje roditeljske skrbi o štetnom druženju i zabrani noćnih izlazaka djece i maloljetnika
- ostali policijski poslovi vezani uz djecu i maloljetnike.

Iz navedenih zadataka policijskih službenika za maloljetničku delinkvenciju vidljivo je da upravo spomenuta problematika privlači najviše pozornosti javnosti i medija.

Kako je za djelotvorno obavljanje tih osjetljivih i složenih poslova od osobite važnosti i pravilna suradnja između policije i javnosti, usmjerenjem iz točke 3.6. *Programskog usmjerenja* Ministarstva, dostavljenog na provedbu 23. travnja 1996. godine, policijske su uprave upućene da poduzmu sve mjere u cilju unaprjeđenja suradnje s medijima. Obveza je policije da pravodobnim i primjerenim obavještanjem javnost upozna s kašnjenim ponašanjem maloljetnih osoba i kašnjenim ponašanjem na štetu djece i maloljetnika jer se i na taj način javnost usmjerava, čini osjetljivom i potiče na zajedničko djelovanje u otkrivanju i suzbijanju takvih ponašanja.

Na tom bi se području rada suradnja policije s medijima trebala temeljiti na zajedničkom djelovanju policije i javnosti u suzbijanju delinkventnog ponašanja djece i mladeži, te na jačanju njihove zaštite od ponašanja i događanja koja ugrožavaju ili mogu ugroziti njihov odgoj i razvoj. Ipak, odnos policije prema javnosti mora imati u vidu i kriminalnopedagoške učinke koje obavještanje javnosti može imati na djecu i maloljetnike.

Zakonska je obveza policije da, u skladu s odredbom članka 48. Zakona o sudovima za mladež, sve mjere i radnje prema maloljetnim osobama poduzima obazrivo, tako da obavljenim postupanjem ne šteti razvoju njihove ličnosti.

Zaštita privatnosti djece i maloljetnika određena je s više međunarodnih akata, a posebno *Konvencijom o pravima djeteta, Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o prodaji djece,*

dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji te Konvencijom o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece, ali i naše je nacionalno zakonodavstvo predvidjelo čitav niz zakona i odredaba kojima se štiti privatnost djece u medijima.

Radi postizanja najvažnije funkcije kaznenog postupka prema maloljetnicima – prekidanje procesa negativnog razvitka njihove ličnosti, odredbom članka 55. Zakona o sudovima za mladež određeno je:

- (1) Bez odobrenja suda ne smije se objaviti tijekom kaznenog postupka prema maloljetniku niti odluka donesena u tom postupku.
- (2) Objaviti se može samo onaj dio postupka, odnosno samo onaj dio odluke za koji postoji odobrenje, ali se tada ne smije navesti ime maloljetnika i ostali podaci na temelju kojih bi se moglo zaključiti o kojem je maloljetniku riječ.

Pod objavljivanjem tijeka postupka misli se na obavještanje javnosti, u pravilu putem sredstava javnog priopćavanja, o procesnim aktima, radnjama u postupku i njihovim rezultatima.

Zabrana objavljivanja obuhvaća i mjere i radnje mjerodavnih tijela redarstvenih vlasti koje su poduzete prema maloljetnim osobama u pretpripremnom postupku, dakle prije pokretanja službenoga kaznenog postupka. Zabrana se odnosi i na tijela koja izvršavaju odluke suda, ili te odluke unose u evidencije, te na tijela socijalnih službi, zdravstvene i odgojne ustanove koje po bilo kojoj osnovi mogu doznati podatke o postupku. Odobrenje za objavljivanje daje samo sud, i to u pripremnom postupku sudac za mladež, a u postupku pred vijećem ili nakon pravomoćnosti predsjednik vijeća za mladež. Odredba ovoga članka, u smislu članka 60. stavka 3. Zakona o sudovima za mladež, primjenjuje se prema maloljetniku i u spojenom postupku s postupkom protiv punoljetne osobe.

Objavljivanje tijeka kaznenog postupka prema maloljetniku ili odluke u tom postupku, protivno odredbi članka 55. stavka 2. Zakona o sudovima za mladež, predstavlja počinjenje kaznenog djela povrede tajnosti postupka, opisanog u članku 305. stavak 2. Nadalje, odredba članka 55. Zakona o sudovima za mladež, u smislu odredbe članka 111. stavka 1. istog zakona, primjenjuje se i na mlađe punoljetne počinitelje kod kojih su se u smislu članka 109. stavka 1. stekli uvjeti za primjenu odredaba koje vrijede za maloljetnike.

Isto tako, odredbom članka 119. stavka 2. Zakona o sudovima za mladež, određeno je da:

- (2) Odredbe članka 55. ovoga Zakona jednako pravno vrijede u kaznenim predmetima

protiv počinitelja kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika.

Na osnovi navedenog slijedi da se i u predmetima kaznenih djela mlađih punoljetnika, kada dolazi u obzir primjena maloljetničkoga kaznenog prava, i predmetima kaznenih djela iz kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika, ne smije objaviti tijekom kaznenog postupka niti odluka u tom postupku. Postupanje protivno tim propisima predstavlja počinjenje kaznenog djela povrede tajnosti postupka, opisanog u članku 305. stavku 1. Kaznenog zakona.

Osim ove zakonske odredbe u Kaznenom je zakonu zapriječeno pod kaznenom odgovornošću iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika. U članku 201. stavku 2. navodi se kako će se kaznom zatvora od šest mjeseci do jedne godine kazniti onaj tko iznese ili prenese nešto iz osobnog ili obiteljskog života drugoga što može škoditi njegovoj časti ili ugledu bilo putem tiska, radija ili televizije, bilo pred više osoba, bilo na javnom skupu ili na drugi način zbog kojeg je iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika postalo pristupačno većem broju osoba. U stavku 3. istog članka propisano je da će se kaznom zatvora od 6 mjeseci do 3 godine kazniti onaj tko iznese ili prenese nešto iz osobnog ili obiteljskog života djeteta što bi ga izvrgnulo poruzi vršnjaka ili drugih osoba ili što bi mu uzrokovalo teže duševne smetnje.

Prema članku 8. Zakona o policiji i Zakona o pravu na pristup informacijama policija na zahtjev građana, izravno ili putem sredstava javnog priopćavanja, informira o događajima i pojavama iz svojega djelokruga koji su od interesa za građane te o mjerama koje se u povodu toga poduzimaju. Kako bi se uspješno provodila navedena odredba, u svim je policijskim upravama sistematizirano radno mjesto glasnogovornika koji ima važnu ulogu u zaštiti privatnosti djece u medijima. Odjel za odnose s javnošću Ureda ministra dostavio je 17. listopada 2002. godine smjernice glasnogovornicima svih policijskih uprava na koji način provoditi odredbu članka 8. Zakona o policiji. Sastavni dio smjernica bile su i preporuke Odsjeka maloljetničke delinkvencije sukladno kojima je propisano da glasnogovornici policijskih uprava u obavještanju javnosti, a u primjeni odredbe članka 55. Zakona o sudovima za mladež, postupaju na sljedeći način:

1. Priopćenja za javnost davati sredstvima javnog priopćavanja u pravilu tek nakon upućivanja kaznene prijave ili posebnog ili općeg izvješća nadležnom državnom odvjetniku za mladež.

2. U tekstu priopćenja za javnost navesti samo podatke o činjenicama koje se odnose na počinjeno kazneno djelo, odnosno prekršaj ili prijestup, na način kojim će se

osigurati da se iz priopćenih podataka ne može zaključiti o kojem je maloljetnom ili mlađem punoljetnom počinitelju riječ, odnosno da se iz teksta i podataka o počinitelju i kaznenom djelu na štetu djece i maloljetnika ne može zaključiti o kojoj se oštećenoj maloljetnoj osobi radi.

3. Sredstvima javnog priopćavanja ne smije se dati preslika kaznene prijave, posebnog ili općeg izvješća ili bilo kojeg drugoga pismena koje je nastalo ili do kojega se došlo u postupanju policije u kaznenom predmetu.

4. U priopćenju za javnost u predmetima maloljetnih ili mlađih punoljetnih počinitelja, bez navođenja inicijala njihovih imena i prezimena, navesti samo dob tih osoba, npr. desetogodišnji/a dječak/djevojčica, sedamnaestogodišnji/a maloljetnik/maloljetnica, dvadesetogodišnji/a počinitelj/počiniteljica, a u predmetima kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika navesti da je određenim kaznenim djelom oštećena npr. trinaestogodišnja/i djevojčica/dječak, četrnaestogodišnja/i maloljetnica/maloljetnik, a za odrasle počinitelje (osobe koje su navršile 21 godinu života) navesti inicijale njegova ili njezina imena i prezimena, bez navođenja zanimanja i mjesta gdje radi.

5. Pravodobno i pravedno obavješćavanje javnosti obavljati na način kojim se poštuje temeljno pravilo da je svatko nevin dok mu se ne dokaže krivnja, što doprinosi ostvarenju temeljnih ustavnih prava kojima se štiti obitelj, njezina privatnost i privatnost svakog pojedinca.

6. U cilju poticanja i angažiranja svih čimbenika u lokalnoj zajednici na suzbijanju delinkventnog ponašanja djece i maloljetnika i jačanju njihove zaštite, najmanje jednom godišnje organizirati tiskovne konferencije na kojima će se javnost obavješćavati o problematici zabilježenog stanja, kretanju, teritorijalnoj rasprostranjenosti te obilježjima pojavnih oblika maloljetničke delinkvencije i postignutoj kaznenopravnoj zaštiti na spomenutom području, kao i o zapaženim stanjima i ponašanjima koja ugrožavaju svekoliki razvitak djece i maloljetnika i doprinose ili potiču razvoj njihova delinkventnog ponašanja.

7. U svim slučajevima u kojima se utvrdi postojanje osnovane sumnje da je zbog nepridržavanja propisa iz članka 55. Zakona o sudovima za mladež počinjeno kazneno djelo povrede tajnosti postupka, opisano u članku 305. stavcima 1. i 2. Kaznenog zakona, sukladno zadaćama i ovlastima iz članaka 177. – 179. Zakona o kaznenom postupku, potrebno je poduzeti mjere i radnje u svrhu utvrđivanja kaznenog djela i njegovog počinitelja.

8. Za primjenu ovog postupanja, kojim će se u suzbijanju maloljetničke

delinkvencije i kaznenopravnoj zaštiti djece i maloljetnika doprinijeti postizanju svrhe određene Zakonom o sudovima za mladež, kriminalistički službenici za suzbijanje maloljetničke delinkvencije policijskih uprava dužni su potpisom priopćenja za javnost osigurati pravilnu provedbu ovog načina postupanja u odnosima prema javnosti u predmetima iz djelokruga ovoga Zakona.

U razdoblju od 1. siječnja 2002. godine do 31. prosinca 2007. godine policija je podnijela jednu kaznenu prijavu zbog postojanja osnovane sumnje da je počinjeno kazneno djelo povrede tajnosti postupka, ali je prijavu odbacilo mjerodavno državno odvjetništvo. Policijski su službenici u još tri slučaja provodili izvidne mjere i radnje, o čemu je obavještavano državno odvjetništvo. Međutim, na temelju dostavljenoga prijavnog materijala nisu utvrđeni elementi kaznenoga djela.

Unatoč nastojanjima policije da zaštiti privatnost djece, u medijima nisu rijetke situacije poput sljedeće:

- Glasnogovornik policije izvijestio je da je policija zbog osnovane sumnje da je petnaestogodišnji maloljetnik počinio kazneno djelo spolnog odnošaja s djetetom (oštećena strana državljanica) istog uhitila i uz kaznenu prijavu privela županijskom sucu za mladež.

Nakon nekoliko dana u gradskom je listu objavljen članak koji u potpunosti opisuje tijek radnji redarstvenih vlasti, županijskoga državnog odvjetništva i županijskog suca za mladež. Također je navedeno puno ime i prezime prijavljenog maloljetnika, što je u potpunosti suprotno članku 55. Zakona o sudovima za mladež. O svemu je obaviješteno državno odvjetništvo, međutim, nisu utvrđeni elementi kaznenog djela jer je novinarka podatke dobila od roditelja prijavljenog maloljetnika.

U posljednje se vrijeme specijalizirani policijski službenici susreću s novim problemom. Naime, prilikom provođenja izvidnih mjera i radnji s ciljem utvrđivanja osnovane sumnje da su na štetu djece i maloljetnika počinjena kaznena djela zlostavljanja ili iskorištavanja, žrtve zlostavljanja kao i njihovi roditelji često od policijskih službenika traže da učine sve što je u njihovim mogućnostima da se slučaj ne pojavi u medijima. Štoviše, u nekoliko se slučajeva dogodilo da djeca i roditelji uvjetuju specijaliziranome policijskom službeniku svoj iskaz o spolnom, fizičkom ili emocionalnom zlostavljanju jamstvom da mediji o tome neće ništa doznati. Često djeca, prilikom provođenja kriminalističkih obrada, prekinu razgovor zbog straha da će se o događaju pisati u novinama. Tada se pitaju jesu li ispravno postupili prijavivši zlostavljanje i je li to vrijedno obilježavanja i stigmatizacije cijele obitelji.

Puno djece i maloljetnika, posebno adolescenata, navodi da će im biti problem pohađati nastavu i ostvarivati kontakte s prijateljima dozna li se što im se dogodilo.

Nisu rijetke ni situacije da roditelji, nakon što je slučaj njihova djeteta u medijima detaljno iznesen, ponovno dođu u policiju i vidno uznemireni izjavljuju kako zbog članka u tisku u daljnjem tijeku postupka ne žele više niti ponoviti iskaz niti dalje sudjelovati u postupku. Prilikom prijave spolnog zlostavljanja djece u više se navrata dogodilo da su roditelji došli u policijsku postaju s prvotnim ciljem da se raspitaju o postupku, kao i o mogućnosti da iskazi njihove djece ostanu tajna tijekom svih faza možebitnoga kaznenog postupka, pritom stavljajući zlostavljanje u drugi plan.

Jedan takav slučaj nedavno se dogodio. Naime, otac jedne žrtve spolnog zlostavljanja došao je u policiju i raspitivao se o postupku u slučaju prijave spolnog nasilja na štetu djeteta. U samom početku odbijao je prijaviti da je na štetu njegova djeteta počinjeno kazneno djelo bludnih radnji i zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnom osobom bojeći se mogućih medijskih napisa. Ustrajnošću specijaliziranih policijskih službenika utvrđena je osnovana sumnja kako je na štetu tog djeteta i još nekoliko druge djece počinjeno više spolnih delikata.

Isto tako, specijalizirani policijski službenici prilikom postupanja u predmetima kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika gotovo u svim slučajevima susreću se sa strahom i traumatiziranošću kod žrtava zlostavljanja. Osim toga, prisutan je strah i stres zbog mogućeg otkrivanja identiteta i stigmatizacije putem medija. Stoga nije fraza da se žrtva naknadno viktimizira kroz medijske napise.

Policijski službenici iz svojega iskustva zaključuju da je jedan od razloga visoke "tamne brojke" kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika strah od kršenja njihove privatnosti. Stoga se može zaključiti da je problem zaštite privatnosti djece u medijima puno važniji i složeniji nego što se do sada mislilo. Zato smatramo kako bi se problemu kršenja privatnosti djece trebalo ozbiljno posvetiti. Radi postizanja toga cilja – zaštite dječje privatnosti – nužno je dosljedno provođenje cijelog niza međunarodnih akata i nacionalnih zakona kojima se štiti privatnosti djece u medijima.

Kao primjer dobre policijske prakse u zaštiti privatnosti djece može se navesti Kraljevina Norveška. Naime, norveška se policija ne rukovodi tvrdnjom da javnost ima pravo znati o pojedinim događajima, već objavljivanjem događaja u koja su uključena djeca žele pokazati da policija i druga državna tijela problem maloljetničke delinkvencije i kaznenih djela na štetu djece shvaćaju ozbiljno. U slučajevima kada javnost obavještavaju o nekom događaju vezanom uz dijete ili maloljetnu osobu, s posebnom pažnjom sastavljaju sadržaj

priopćenja za javnost kako žrtvu, a posebno onu koja živi u maloj sredini, ne bi prepoznali njezini susjedi ili sugrađani. Policija Kraljevine Norveške u pojedinim slučajevima daje priopćenje za javnost s više podataka, ali samo kada postoji mogućnost da će od građana dobiti podatke koji bi pomogli u razrješavanju počinjenoga kaznenog djela. U tom slučaju može se navesti način počinjenja djela, vrijeme i mjesto, te nešto općenito i zajedničko svim žrtvama ako ih ima više (Interpol Oslo, 2007.).

Prema dosadašnjim iskustvima policije mislimo da bi u Republici Hrvatskoj o kaznenim djelima i prekršajima počinjenim na štetu djece i maloljetnika trebalo pisati samo problemski i u određeno vrijeme, ne navodeći nikakve podatke koji bi mogli povezati određenu osobu s određenim događajem. Na taj način javnost bi jednako kvalitetno bila upoznata sa svim problemima koji su vezani uz djecu i mlade, a ne bi dolazilo do povrede privatnosti djece i njihove dodatne viktimizacije.

Literatura:

- *Singer, M., Hirjan, F. (1998) Komentar Zakona o sudovima za mladež i kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika, MUP RH, Zagreb.*
- *Pavišić, B., Veić, P. (2006) Kazneni zakoni, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.*
- *Protection of children's privacy in media, information on good practice (2007) Interpol Oslo.*

Sunčica Blažević*
Julijana Stipišić**

PРАВНА ЗАШТИТА ПРИВАТНОСТИ DJECE U MEDIJIMA

Govoriti o pravnoj zaštiti privatnosti djece u medijima najprije znači ukazati na postojanje najvažnijih međunarodnih konvencija, koje je ratificirao Hrvatski sabor, te zakona i kodeksa koji definiraju ta delikatna pitanja.

Pravo na privatnost općenito se štiti **Ustavom Republike Hrvatske** u članku 35. gdje se izrijekom navodi da se svakom „jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i privatnog života, dostojanstva, ugleda i časti.“ Ta odredba predstavlja osnovu za donošenje i provedbu zakonskih propisa koji izravno uređuju prava koja iz nje proizlaze.

S druge strane, načelo javnosti sudskog postupka ugrađeno je u kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske sukladno članku 119. Ustava Republike Hrvatske, pri čemu je jedna od iznimaka od tog načela vezana uza zaštitu maloljetnih sudionika kaznenog postupka.

Kako ipak ne možemo osporiti činjenicu da mediji svojim djelovanjem znatno doprinose senzibiliziranju javnosti za temu zaštite prava i interesa djece, potrebno je pažljivo odrediti granicu između potrebe o izvješćivanju javnosti o kaznenom postupku i zaštite privatnosti djece i maloljetnika, bilo kao sudionika kaznenog postupka ili kao žrtava kaznenog djela.

Opće nerazumijevanje važnosti zaštite privatnosti djece, nedostatak iskustva i sudske prakse na tom području, kao i nedostatak nadzora nad izvršenjem odredaba Zakona o medijima, dodatno otežavaju rješavanje tog pitanja.

Međunarodna zajednica izražava stalnu zabrinutost zbog potencijalno štetnog utjecaja na djecu zbog neetičnog medijskog izvješćivanja, no ipak su standardi kojima se štite interesi

---

* Zamjenica županijskog državnog odvjetnika u Županijskom državnom odvjetništvu u Zagrebu

** Općinska državna odvjetnica u Općinskom državnom odvjetništvu u Splitu

maloljetnih osoba u području medija samo okvirno utvrđeni u instrumentima koji imaju širi doseg.

Najvažniji među njima su:

1. Konvencija o pravima djeteta
2. Protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o trgovini djecom, dječjoj prostituciji i pornografiji
3. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima.

Dakle, do danas dakle nije izrađen jedinstven međunarodni instrument kojim bi se sveobuhvatno uredila pitanja prava djece i mladih te mehanizmi njihove zaštite na području medija, a najvažniji je globalni ugovor svjetske zajednice, koji je nastao kao odraz svijesti o potrebi jednake zaštite djece širom svijeta, **Konvencija UN-a o pravima djeteta**. Prihvaćena je 20. studenoga 1989., a taj se dan slavi kao Međunarodni dan djeteta. Republika Hrvatska smatra se strankom Konvencije o pravima djeteta od dana osamostaljenja, tj. od 8. listopada 1991.

Na zaštitu privatnosti djece odnose se sljedeći članci Konvencije:

• *članak 16.*

- dijete neće biti podvrgnuto samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegovu privatnost, obitelj, dom ili dopisivanje, niti nezakonitim napadima na njegovu čast ili ugled

- dijete ima pravo na zakonsku zaštitu protiv takvog miješanja ili napada.

• *članak 40. stavak 2. alineja VII.*

- navodi da se djetetova privatnost poštuje tijekom svih stadija postupaka.

Kako je vidljivo na temelju citiranih odredaba, proizlazi da nije dopustivo u medijima otkrivati identitet djeteta protiv kojega se vodi postupak ili da se o djetetu šire obavijesti koje su za njega ponižavajuće i uvredljive.

Inače, Konvencija pod pojmom dijete podrazumijeva svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako punoljetnost po domaćem pravu nije steklo prije.

Uz Konvenciju o pravima djeteta, Glavna skupština UN-a donijela je i **Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji** (Hrvatski sabor

ratificirao ga je 21. ožujka 2002.) koji u članku 8. stavku 1.e propisuje da su države stranke dužne donijeti odgovarajuće mjere za zaštitu prava i interesa djece žrtava od postupanja zabranjenih na temelju tog Protokola u svim fazama kaznenog postupka, a posebno štiteći privatnost i identitet djece žrtava kako bi se izbjeglo neprimjereno širenje informacija koje mogu dovesti do njihova prepoznavanja.

Nadalje, vezano uz izvješćivanje o djeci u medijima valja slijediti i **Standardna minimalna pravila UN-a za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima iz 1985. (tzv. Pekinška pravila)** i to posebno pravilo 8 koje štiti pravo maloljetnika na privatni život kako bi se izbjegla šteta koju može donijeti pretjerani publicitet i ujedno se zabranjuje objava bilo kakvih informacija prema kojoj bi maloljetnik mogao biti prepoznat.

Svaka država koja je ratificirala Konvenciju dužna je Odboru za prava djeteta Ujedinjenih naroda podnositi izvješće o mjerama koje se poduzimaju te o napretku koji je postignut u provedbi prava djeteta.

Prilikom razmatranja posljednjeg izvješća Republike Hrvatske u listopadu 2004., Odbor za prava djeteta izrazio je zabrinutost zbog kršenja prava privatnosti djece u hrvatskim medijima. Na to se odnosi Preporuka 34 Odbora za prava djeteta UN-a koja glasi:

„Odbor preporučuje državi članici da poduzme potrebne mjere kako bi osigurala da mediji u potpunosti poštuju pravo privatnosti djeteta te da u svom sljedećem izvješću pruži detaljne i konkretne informacije (primjere, dobru praksu) vezane uz primjenu u praksi poštivanja prava djece sadržanih u čl. 13. – 17. Konvencije, osobito o zaštiti privatnosti u obiteljima, socijalnim institucijama, školama i mjestima zadržavanja (misli se na pritvor, maloljetnički zatvor, odgojne ustanove i sl.).“

Zbog toga se od Hrvatske zahtjeva da u sljedećem izvješću, koje je država dužna podnijeti 2008. godine, pruži detaljne i konkretne informacije o poštivanju prava djece iz Konvencije o pravima djeteta.

Naše je nacionalno zakonodavstvo predvidjelo zaštitu privatnosti i osobnog života djeteta već u Ustavu Republike Hrvatske, a zatim i u kaznenom zakonodavstvu, propisujući određena kaznena djela za kršenje tih prava, kao i kroz postupovne odredbe u Zakonu o kaznenom postupku u kojima se sudionicima nalažu određene obveze ili predviđaju ograničenja. Posebno se štite djeca koja su počinitelji određenih kaznenih djela ili žrtve takvih djela i sukladno odredbama Zakon o sudovima za mladež. Zaštita njihovih prava, pobježe od nasilja, predviđena je i novijim zakonom – Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji, a isto tako i Obiteljskim zakonom.

Kazneni zakon je u članku 201. normirao kazneno djelo iznošenja osobnih ili obiteljskih prilika prema kojem je u stavku 2. predviđeno kažnjavanje onoga tko putem tiska, radija, televizije i sl. iznese osobne ili obiteljske prilike i tako ih učini pristupačnima većem broju osoba. Predviđeno je teže kažnjavanje za iznošenje nečega iz osobnog ili obiteljskog života djeteta zbog čega bi ono bilo izvrgnuto poruzi ili bi kod njega nastupile teže duševne smetnje. Također je predviđeno i (strože) kažnjavanje za počinitelje tih kaznenih djela kada ih u odnosu na dijete počine službene osobe ili ako su djela počinjena u obavljanju profesionalnih djelatnosti. No, potrebno je istaknuti da se kazneni postupak za sva kaznena djela protiv časti i ugleda, pa tako i ovo kazneno djelo koje je uvršteno u tu glavu, pokreće privatnom tužbom, a to znači od strane zakonskog zastupnika, tj. roditelja djeteta ili skrbnika.

Zakonodavac je predvidio i razloge za isključenje protupravnosti kod tih kaznenih djela, ističući kako nema kaznenog djela osim ako iz načina izražavanja i drugih okolnosti jasno proizlazi da je riječ o ponašanju s ciljem da se naškodi nečijoj časti ili ugledu. Time je zakonodavac odredio granicu slobodnog priopćavanja, a istodobno je izrazio i stav o zabranjenim ponašanjima u tom području.

U cilju zaštite, posebno djece u kaznenom postupku, Kaznenim zakonom predviđeno je i kažnjavanje počinitelja za kazneno djelo povrede tajnosti postupka iz članka 305. Svatko može biti počinitelj ovog kaznenog djela, a ponašanje se sankcionira kroz dva oblika i to:

1. Neovlašteno otkrivanje onoga što je saznao u postupku, bilo pred sudom ili u upravnom postupku, pred javnim bilježnikom ili u stegovnom postupku, a što se na temelju zakona ili odluke utemeljene na zakonu smatra tajnom.

2. Posebno se kažnjava onaj koji bez dozvole suda objavi tijekom kaznenog postupka prema maloljetnoj osobi ili odluku u tom postupku. Ne postoji vremensko ograničenje objavljivanja, osim u slučaju primjene instituta zastare kaznenog progona. I u slučaju primjene ovog instituta posebno se štite djeca (maloljetne osobe) jer za kaznena djela počinjena na njihovu štetu zastara kaznenog progona ne teče do njihove punoljetnosti.

Prema **Zakonu o sudovima za mladež** javno se neće objaviti presuda prema maloljetnom počinitelju kaznenog djela, dok se bez odobrenja suda ne smije objaviti ni tijekom postupka prema maloljetnoj osobi, niti odluka o tom postupku. Objaviti se može samo onaj dio odluke za koji postoji odobrenje, ali se ni tada ne smije navesti ime maloljetnika ni ostali podaci na temelju kojih bi se moglo zaključiti o kojem je maloljetniku riječ. Ovo vrijedi i u slučajevima počinjenja kaznenih djela na štetu djece ili maloljetnih osoba koja su izričito navedena u članku 117. Zakona o sudovima za mladež – tzv. djela kaznenopravne zaštite

djece i maloljetnika.

Ipak, najbolje se djeca štite u kaznenim postupcima kroz odredbe **Zakona o kaznenom postupku** na nekoliko načina. Tako članak 207. omogućuje istražnom sucu ili službenoj osobi redarstvenih službi koja poduzima istražnu radnju da naloži čuvanje tajne osobama koje su nazočne ili razgledaju spise određenih činjenica ili podatka koje su tada doznale, te da ih upozori da je odavanje tajne kazneno djelo. Ova mogućnost je predviđena ako to zahtijevaju probici kaznenog postupka, čuvanje tajne, javnog reda ili razlozi morala. Nalog se unosi u zapisnik i bilježi na spisu uz potpis upozorene osobe.

Zakonodavac je predvidio i mogućnost isključenja javnosti tijekom glavne rasprave, ili po službenoj dužnosti, ili na prijedlog stranaka, za cijelu ili za dio rasprave, ako je potrebno i radi zaštite osobnog ili obiteljskog života okrivljenika, oštećenika ili drugog sudionika u postupku; čuvanje tajne kojom bi štetila javna rasprava ili zaštite probitaka maloljetnika. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke, oštećenike i njihove zastupnike te branitelje. Međutim, sudac je dužan upozoriti nazočne osobe da su dužne kao tajnu čuvati sve ono što su na raspravi doznale jer je s iste javnost isključena, a odavanjem tajne počinile bi kazneno djelo.

Isto tako i prema novom **Prekršajnom zakonu** iz listopada 2007. u postupku prema maloljetnim počiniteljima prekršaja predviđeno je da se bez odobrenja suda ne smije objaviti tijekom prekršajnog postupka niti odluka u tom postupku, odnosno smije se objaviti samo onaj dio postupka i odluka za koju postoji odobrenje, ali ni tada se ne smije navesti ime maloljetnika ni ostali podaci na temelju kojih bi se moglo zaključiti o kojoj osobi je riječ.

Zakon o medijima propisuje da su mediji dužni poštivati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast, osobito djece te da se zabranjuje objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta ako se time ugrožava njegova dobrobit.

Prema članku 2. Zakona o medijima za njegovo provođenje nadležno je Ministarstvo kulture, dok je za kršenje odredaba Zakona o medijima zakonodavac propisao izrazito visoke novčane kazne. S obzirom na to da, prema raspoloživim podacima Visokog prekršajnog suda Republike Hrvatske, ne postoji niti jedan slučaj prekršajnog kažnjavanja nakladnika ili urednika prema odredbama Zakona o medijima, iako se on primjenjuje još od svibnja 2004., može se primijetiti nedostatak nadzora nad općenitim provođenjem odredaba Zakona o medijima.

Međutim, osim Ministarstva kulture, kao tijela uprave nadležnog za nadzor poštivanja odredaba Zakona o medijima, i Državno je odvjetništvo ovlašteno u pojedinim

slučajevima pokrenuti takve prekršajne postupke, i to kada i ako procijeni da takav postupak treba pokrenuti Državno odvjetništvo, odnosno kada je to u interesu kaznenog postupka kojim se djeca i maloljetne osobe štite od kriminalnog zadiranja u njihov tjelesni, psihički i spolni integritet, pri čemu treba imati u vidu da je temeljno pravo i dužnost Državnog odvjetništva progon počinitelja kaznenih djela za koje se progon poduzima po službenoj dužnosti. U slučajevima utvrđivanja povrede zakonskih odredaba od strane medija i pritom počinjenih kaznenih djela, bilo bi potrebno procesuirati ne samo novinara već i glavnog urednika, a i medijsku kuću kao pravnu osobu, pa bi u tom smislu najprimjerenija sankcija bila novčana kazna.

Zakonom o elektroničkim medijima zabranjeni su programski sadržaji koji ozbiljno štete fizičkom, psihičkom ili moralnom razvoju djece. Oni programski sadržaji koji mogu štetiti djeci ne smiju biti na rasporedu u vremenu kada će ih djeca vjerojatno gledati, dok je prije njihova objavljivanja nakladnik obvezan objaviti upozorenje. Isto tako, u programskim sadržajima zabranjeno je objavljivati priloge nemoralnoga i pornografskog sadržaja ili one koji veličaju nasilje i kriminal, kao i one koji potiču na uporabu duhanskih proizvoda, alkohola ili droga, posebice radi zaštite djece i mladeži.

Zakon o pravu na pristup informacijama je novi zakon koji uređuje pravo na pristup informacijama, kao i njegove iznimke, te postupak za ostvarivanje i zaštitu prava na pristup informacijama. Iako je osnovno načelo tog Zakona davanje informacija, postoje iznimke kada će se uskratiti pravo na pristup informaciji ako je ona zakonom proglašena tajnom ili je zapečaćena zakonom kojim se uređuje područje zaštite osobnih podataka. Dakle, iz navedenog je razvidno da u tim slučajevima ne postoji mogućnost pristupa informaciji, dok se to pravo također može uskratiti ako je osnovana sumnja da bi se objavljivanjem onemogućilo otkrivanje ili progon počinitelja, nepristrano vođenje sudskoga ili drugog postupka, izazvalo ozbiljnu štetu za život, zdravlje ili sigurnost ljudi. To znači da Državno odvjetništvo može odbiti informaciju u predmetima u pretkaznenom postupku i za vrijeme istrage, ovisno o stanju predmeta i interesa. To pobliže opisuje spomenuti Zakon u članku 8.

Prethodno spominjane preporuke Odbora za prava djeteta upućene Republici Hrvatskoj sa svrhom unaprjeđenja zaštite i promocije dječjih prava bile su jedan od ključnih kriterija za izradu **Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012.**, koji je Vlada Republike Hrvatske prihvatila 22. ožujka 2006.

Prema tom dokumentu Državno odvjetništvo Republike Hrvatske dužno je poduzimati mjere u cilju zaštite prava na privatnost djece u medijima, slijedom čega su sva državna

odvjetništva izričito obvezana:

1. poštivati odredbe važećih zakonskih propisa u zaštiti identiteta djece i maloljetnika prilikom provođenja sudskih postupaka
2. sudske postupke vezane uz djecu i maloljetnike na temelju važećih zakonskih odredaba proglašavati tajnima
3. voditi evidenciju o postupcima prema djeci i maloljetnicima te primjerima dobre prakse prilikom medijskog izvješćivanja.

U odnosu na točku 3., državna odvjetništva dužna su provjeriti sve slučajeve medijskog izvješćivanja o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela te, ako se postupilo protivno Zakonu o sudovima za mladež (članak 55.), protiv novinara formirati kazneni spis kada se steknu zakonski uvjeti kaznenog djela „Povreda tajnosti postupka“ iz članka 305. stavka 2. Kaznenog zakona. U slučajevima dobre prakse medijskog izvješćivanja državna odvjetništva dužna su novinske članke kontinuirano dostavljati Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske.

Na isti su način državna odvjetništva dužna postupiti i u kaznenim postupcima koji se odnose na kaznenopravnu zaštitu djece i maloljetnika (članak 117. Zakona o sudovima za mladež) u kojima će se također provjeriti jesu li novinari u medijima izvješćivali protivno odredbama članka 119. stavka 6. u svezi s člankom 55. Zakona o sudovima za mladež, odnosno članka 207. i članka 293. Zakona o kaznenom postupku, te tako na štetu interesa djece i maloljetnika ostvarili bitna obilježja kaznenog djela iz članka 305. stavka 1. i 2. Kaznenog zakona.

Iz podataka državnih odvjetništava proizlazi kako je 2007. godine novinarka jednog dnevnog lista proglašena krivom zbog kaznenog djela iz članka 305. stavka 2. Kaznenog zakona. Zbog više objavljenih članaka bez odobrenja suda, u kojima je navela podatke o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela i njihove iskaze s rasprava, sud joj je izrekao sudsku opomenu. Osim toga slučaja, u nekoliko se slučajeva protiv novinara za koje postoji osnovana sumnja da su bez odobrenja suda objavili podatke o kaznenim postupcima koji se vode prema maloljetnicima, vodi kriminalistička obrada, a u jednom slučaju doneseno je rješenje o odbacivanju kaznene prijave protiv novinarku jednog dnevnog lista jer je tijekom izvida utvrđeno da u svojim člancima nije objavila podatke s pomoću kojih bi se mogli identificirati maloljetni počinitelji kaznenih djela, a o tijeku glavne rasprave izvješćivala je nakon što je za to dobila odobrenje nadležnog suca.

Inače, većina se državnih odvjetništava izjasnila da, sukladno mogućnostima, prate

medijsko izvješćivanje o kaznenim postupcima prema maloljetnim počiniteljima i protiv odraslih počinitelja kaznenih djela na štetu djece i mladeži, ali da nije nađena osnova za pokretanje kaznenih djela protiv novinara, iako je u pojedinim slučajevima uočeno da su novinari odstupili od etičkog kodeksa, odnosno da je na određen način došlo do zadiranja u pravo djece i maloljetnika na privatnost.

S tim u svezi istaknut je problem izvješćivanja javnosti o delikatnoj temi zaštite djece i maloljetnika koji su žrtve kaznenih djela, posebno kada je riječ o najosjetljivijim, često osobama s intelektualnim teškoćama. Osobito je indikativan jedan slučaj medijskog praćenja u kojem doduše nije otkriven identitet žrtve, ali se o činjenicama kaznenog djela izvješćivalo s nepotrebnim senzacionalizmom, što je ugrozilo ionako osjetljivu psihosocijalnu ličnost dugo zlostavljane maloljetnice, za koju postoji opasnost da se zatvori i posve povuče, čime se dovodi u opasnost ishod kaznenog postupka.

U takvim slučajevima i dobre namjere novinara da senzibiliziraju javnost mogu izazvati loše posljedice u kaznenopravnoj zaštiti djece i mladeži.

Od ostalih dokumenata koji reguliraju ovu problematiku važno je spomenuti donošenje **Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji i Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine** koji prema 60. točki cilja predviđa osiguranje poštivanja prava na privatnost djece kod izvješćivanja u medijima i zaštitu djece od štetnih sadržaja u medijima kroz određene mjere te nositelja ovog cilja. Isto tako ciljevima je predviđeno i promoviranje prava djece te informiranje i senzibiliziranje javnosti o pravima djece.

Prilikom medijskog izvješćivanja moraju se poštivati, osim zakonskih propisa, i pravila **Kodeksa časti hrvatskih novinara**. Prema članku 16. Kodeksa časti hrvatskih novinara novinar treba štiti intimu svakog čovjeka od neopravdanoga ili senzacionalističkog otkrivanja u javnosti. Posebna se pozornost zahtijeva kod izvješća o obiteljskim tragedijama, bolestima, djeci i maloljetnicima, u sudskim postupcima mora se poštivati integritet, dostojanstvo i osjećaj svih stranaka u sporu.

Svim navedenim odredbama zakona i drugih akata te njihovim načelima i ograničenjima suprotstavlja se načelo javnosti sudskog postupka koje je predviđeno našim zakonodavstvom, a isto tako i sloboda medija, javnog priopćavanja i dostupnosti informacija svim građanima u Republici Hrvatskoj. Uloga medija je višestruka, pa oni načinom na koji iznose određene teme i slučajeve mogu naštetiti ili doprinijeti senzibiliziranju javnosti, posebno kada je riječ o djeci. U svakodnevnom životu teško je odrediti granicu između zaštite djece i informiranja javnosti pa stoga sve osobe koje rade s

djecom ili su s njima u kontaktu moraju paziti na koji način izlažu i iznose svoje stavove i probleme vezane uz konkretne osobe.

Obveza je Državnog odvjetništva poštivati odredbe važećih zakonskih propisa o zaštiti identiteta djece tijekom postupka, a posebno paziti na propise koji nalažu da se sudski postupci proglašavaju tajnima te ujedno voditi evidenciju o medijskim izvješćivanjima u postupcima prema maloljetnim osobama i u predmetima kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika.

S tim u svezi, Glavni je državni odvjetnik Republike Hrvatske, sukladno članku 26. Zakona o državnom odvjetništvu, svim državnim odvjetništvima dao obvezatni nalog za rad i postupanje radi jedinstvene primjene zakona kojima se štiti privatnost djece i prati poštivanje tih prava u medijima. Nalog je donesen 13. siječnja 2005. pod oznakom O-1/05 i nosi naziv *Obvezatni nalog o postupanju u predmetima kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika – zaštita privatnosti maloljetnih oštećenika i načelo tajnosti postupka*. Na taj se način od državnih odvjetnika traži da u kaznenim postupcima štite privatnost djece i to primjenom odredaba o tajnosti postupka, tj. objavljivanja tijekom postupka ili odluka o tim postupcima, isključenjem javnosti u slučajevima kada to zakon predviđa i dopušta, dok će se u slučajevima povrede tajnosti postupka i radi zaštite prava i interesa djece postupati po načelu legaliteta s posebnim osvrtom i pozivanjem na članak 16. Konvencije o pravima djeteta.

Nadalje, dužnost je Državnog odvjetništva da štiti prava djece provjeravajući je li za izvješćivanje (u medijima) dano odobrenje suda (provjerom sudskih spisa), kao i pregledavajući objavljene novinske članke radi pronalaženja eventualnih povreda te prikupljajući dobre primjere izvješćivanja u medijima. U tu svrhu državna odvjetništva prate članke u novinama te je tako uočeno kako u pojedinim slučajevima novinari odstupaju od etičkog kodeksa u svezi sa zaštitom prava djece u medijima. Međutim, u većini slučajeva postupanja novinara nisu bila gruba u tolikoj mjeri da bi sadržavala sva zakonska obilježja određenih kaznenih djela pa uglavnom nije bilo mjesta daljnjem postupanju odvjetništva, osim u nekoliko već spomenutih slučajeva. Prilikom davanja informacija Državno odvjetništvo vodi računa o dužnosti čuvanja službene tajne, poštujući pritom pozitivne zakone i Pravilnik o unutarnjem poslovanju u državnim odvjetništvima, a pripćenja daje sam državni odvjetnik ili zamjenik kojega on ovlasti te glasnogovornik, ako postoji.

Valja napomenuti kako je tekst citiranog Naloga dostavljen svim mjerodavnim institucijama koje su dužne pratiti i primjenjivati propise o zaštiti privatnosti djece u

medijima, a također je u cijelosti objavljen u časopisu *Dijete i društvo* (broj 1/2005.). Naputak je 19. prosinca 2005. dopunjen tako da su državni odvjetnici obaviješteni i o zaključcima Skupštine Hrvatskog novinarskog društva od 25. studenoga 2005. u Opatiji, o tome kako se novinari i urednici trebaju pridržavati Etičkog kodeksa Hrvatskoga novinarskog društva i zakona, slijedom čega se pozivaju mjerodavna pravosudna tijela, posebno Državno odvjetništvo, na progon osoba koje krše propise o zaštiti djece u medijima, odnosno ako čine kazneno djelo iz članka 305. Kaznenog zakona.

Na kraju ovog izlaganja, koje je imalo više informativni nego analitički zadatak, može se zaključiti da je znanje osnova za prepoznavanje kršenja dječjih prava na privatnost, slijedom čega je nužno da se svi koji rade s medijima upoznaju s okvirima za etično i legalno postupanje te da ih u radu primjenjuju i poštuju, a prilikom traženja ravnoteže između prava na privatnost djece i prava javnosti na informaciju, mjere prisile i kaznena odgovornost onih koji izvješćuju o djeci trebale bi biti posljednje sredstvo u zaštiti privatnosti djece.

Literatura:

- Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 15/90, Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj: 12/93*
- Kazneni zakon, Narodne novine 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07*
- Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine 110/97, 27/98, 58/02, 143/02, 62/03, 115/06*
- Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine 111/97, 27/98, 12/02*
- Standardna minimalna pravila za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima Ujedinjenih naroda, UN Doc. A/40/53, 1985.*
- Kodeks časti hrvatskih novinara*
- Grgić, M. (2003) Djeca i mladež u kaznenom postupku, Press Data, Zagreb.*
- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine www.mobms.hr*
- Obvezni naputak Glavnog državnog odvjetnika RH broj 1/05 od 13. siječnja 2005. s dopunom od 19. prosinca 2005.*

mr. sc. Igor Kanižaj*

MEDIJI NA RUBU ZAKONA

Od trenutka kada dijete počne percipirati predmete oko sebe izloženo je medijima. U prvoj fazi, zaslugom roditelja a kasnije vršnjaka, sve će više biti pod utjecajem medija, što će se pokazati i kao važan dio socijalizacije. Stoga ne iznenađuje podatak do kojega su još u prošlom stoljeću došli stručnjaci iz SAD-a, prema kojima će mlada osoba do trenutka diplome provesti oko 12.000 sati u školi te 18.000 sati kod kuće pred televizorom (Gimlin, 1982.). Slobodno vrijeme, čini se, sve češće znači medijsko vrijeme (Bonfadelli, 1993.). Može se pretpostaviti kako je u 21. stoljeću zasigurno došlo do povećanja broja sati koje adolescenti provode uz televiziju. Ni građani Hrvatske vjerojatno se ne razlikuju od svijeta jer kod nas gotovo 90% mladih prati TV program svaki dan.¹ Stoga roditelji, obrazovne institucije i medijski stručnjaci s pravom svakoga dana postavljaju pitanje kakav je taj medijski sadržaj koji svi percipiramo – konzumiramo, te na koji način medijski sadržaj može utjecati na mlade. Bonfadelli je još 1988. došao do nalaza koji pokazuju kako konzumiranje medija može dovesti do lošijih ocjena u školi, pada čitanja knjiga i povećanja razine apatije u gotovo svakoj generaciji adolescenata.

Zanimaju nas dva aspekta odnosa djece i medija. Prvi se odnosi na to kako mladi percipiraju medije i koju ulogu ti mediji imaju u njihovim životima, a drugi se bavi analizom pisanja o djeci – dakle kako mediji izvještavaju o djeci.

Imaju li mediji utjecaj?

U svakoj raspravi o medijima treba poći od osnovnog pitanja imaju li mediji utjecaj ili im u svakodnevnici pridajemo preveliku važnost. Oko toga se ni teoretičari nisu mogli složiti. Poznato je kako su istraživanja započela s tezom da je utjecaj medija izuzetno velik. Slijedile su nove spoznaje o ograničenosti učinaka, preko teze o kultivaciji, pa sve do toga

---

* Znanstveni novak na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

¹ GFK, svibanj 2006., www.gfk.hr

da se o utjecaju može govoriti samo ako u isto vrijeme uzmemo u obzir i način na koji publika percipira sadržaj. Dakle, određeni uvjeti moraju postojati da bi mediji mogli imati utjecaj.

Krenimo za početak od pretpostavke da mediji imaju određeni, ali ograničeni utjecaj. Kakve to veze ima sa slikom djece u medijima?

Vrlo često na stranicama dnevnih novina čitamo o tragičnim događajima koji uključuju djecu i koji nerijetko završavaju sa smrtnim posljedicama. Zadnjih su dana u svijetu zaredali naslovi o samoubojstvima djece. U izvještajima se vrlo detaljno donose pojedinosti o tragičnom događaju, razotkriva se identitet djeteta, novinari pišu psihoanalize, traže se izjave susjeda, koriste se mišljenja stručnjaka i sve postaje javno. Novinari su uvjereni da rade u „interesu javnosti“ detaljno prikazujući sve podatke, a roditelji i rodbina nesretnika ne znaju kako bi odbili novinare i zapravo kao da na neki način traže podršku javnosti. Na prvi pogled jedna posve normalna situacija, ali s dalekosežnim posljedicama.

Ovaj je slučaj znakovit jer pokazuje dva najopasnija medijska učinka. Prvi se zove „Wertherov efekt“, a odnosi se na posljedice objavljivanja Goetheove knjige *Patnje mladog Werthera*. Nakon njezinog objavljivanja u Njemačkoj su zaredala samoubojstva, a kasnije je u znanosti taj efekt okarakteriziran kao posljedica objavljivanja informacija o samoubojstvima. Dokazano je kako to može biti poticaj drugima da učine isto. Zbog toga ozbiljne i odgovorne novinske redakcije izbjegavaju izvještavanje o samoubojstvima. U većini se hrvatskih medija informacije o samoubojstvima i dalje objavljuju.

Pod pritiskom novinara i urednika roditelji i nesretna obitelj nerijetko su prisiljeni govoriti o tragičnom događaju. Na taj način postaju poznati, razotkriveni i označeni u javnosti. Njemački su istraživači ujedno otkrili da većina osoba u kriznim situacijama pod medijskim reflektorima proživljava još jedan efekt koji se zove „sekundarna viktimizacija“, a govori o tome da svaki put kada osoba pogođena tragičnim događajem daje izjave o njemu to dovodi do ponovnog proživljavanja događaja, ali bez korisne terapije, što se u konačnici negativno odražava na pojedinca (Kunczik, Zipfel, 2006.).

Naveli smo samo dva poznata medijska efekta koji se odnose na nesreće, no u teoriji postoji veliki broj drugih efekata od kojih većina u određenim okolnostima može imati neki tip utjecaja na publiku.

Kako mladi konzumiraju medije?

Mladi predstavljaju veliki izazov za urednike i medijske vlasnike. Riječ je o publici koja će ubrzo ući u dobnu skupinu 20 – 50 koja obuhvaća skupinu građana koji imaju najviše prihode i najzanimljiviji su oglašivačima. No, privlačenje mladih prvenstveno televizijskom programu počinje daleko ranije, već s prvim crtićem.

Stručnjaci za marketing zatim razvijaju subliminalne tehnike djelovanja na mlade kako bi oni utjecali na kupovne preferencije roditelja, a kasnije stvaraju posebne programe samo za mlade. Cilj je industrije odgovoriti na zahtjeve mladih koji se stvaraju u intenzivnim socijalnim kontaktima, karakterističnim za adolescente. No, mladi se danas u adolescentskom razdoblju najprije okreću novim medijima – internetu i svim novim formatima koje on donosi, zatim televiziji te tisku i radiju. Istraživanje IDIZ-a iz 2005. godine pokazuje da 70,9% mladih često gleda televiziju, a dnevne novine u isto vrijeme često čita 48,5%. Neznatno manje, ukupno 47,2% anketiranih, izjavilo je kako često sluša radio. To su, prema dostupnim izvorima, tri dominantna medija – komunikacijska kanala kojima mladi primaju informacije.

Vrijedi analizirati i teme koje mladi prate u medijima. Na prvom je mjestu, prema navedenom istraživanju, zabava – estrada. Čak 64,3% mladih često prati tu temu, zatim sport, znanost i obrazovanje, a tek onda crnu kroniku. Vanjska politika, lokalna politika i stranački život na samom su začelju tablice preferencija. I druga su svjetska istraživanja došla do sličnih spoznaja. Wilson i Smith su tako 1995. godine došli do zapanjujućeg rezultata prema kojem su čak 3/4 djece koja su gledala vijesti izjavila kako su prema njihovu mišljenju – zastrašujuće.

Medijske promjene s velikim posljedicama

Istraživanja (Jurišić, Kanižaj i sur. 2007., Kanižaj 2007., Kanižaj, 2006.) koja smo zadnjih godina proveli u Hrvatskoj pokazuju da mediji, posebno tisak i televizija, doživljavaju velike promjene. Ponajprije treba reći kako je riječ o pravom medijskom procvatu, gotovo dvostrukom, a ponegdje i trostrukom povećanju broja medija u zadnjih 15 godina. Urednici u redakcijama sve se češće mijenjaju, a vlasnici žele povisiti profit i ulagati što manje sredstava u kvalitativni pristup, nestalo je iskusnih mentora u redakcijama (koji su učili mlade novinare), a pritisak oglašivača ima sve veći utjecaj na uređivačku politiku. Novine preko tjedna postaju sve tanje, donose sve više fotografija na manjem formatu i po nižoj cijeni ili čak besplatno.

U takvoj situaciji potrebno je stvoriti medijski sadržaj koji će se istaknuti i privući kupca. To se postiže osjetljivim temama kojima se želi isprovocirati emocije kod građana. Djeca, zapravo, u takvom okružju postaju idealan objekt izvještavanja jer urednici pretpostavljaju kako ni jedan potencijalni kupac neće ostati indiferentan na neki tragični događaj koji uključuje djecu, tim više ako je i sam roditelj. Lukava strategija sa zajamčenim uspjehom! Namjerno govorim objekt jer istraživanja provedena izvan Hrvatske pokazuju da se u samo 20% tekstova djeci i mladima daje prilika da budu subjekt, da komentiraju i daju izjave, što je šokantan podatak koji samo potvrđuje da su „djeca najtiša populacija u društvu“. (Grossberg, 1994:25)². Jesu li djeca iz toga razloga bez utjecaja na kreiranje slike o sebi?

Promjene u uređivanju, koje se sada više oslanja na osobni dojam i emocije, uočene su davno prije i u europskim medijima s najvišom nakladom. Rezultat je to tržišnog natjecanja u kojem radi opstanka na tržištu novine moraju nuditi sadržaj koji će biti namijenjen oglašivačima – agencijama, ali i čitateljima, odnosno publici.

Novi trend u izvještavanju nametnule su trenutačno najčitanije dnevne novine *24 sata*.³ Istraživanja istodobno pokazuju da građani najviše čitaju novine koje imaju najviše profesionalnih propusta u pisanju i opremi tekstova na prvih pet stranica. (Kanižaj, 2007.) Ovdje treba napomenuti još jednu važnu činjenicu u analizi novina. Naime, istraživanja su također pokazala da se mladi kao tema na prvih pet stranica rijetko pojavljuju u pozitivnom kontekstu, već češće kao reakcija na neki negativan događaj, nesreće i incidente. U pozitivnom će se kontekstu djeca i mladi vrlo teško izboriti za prve stranice novina, najgledanije emisije i programe. No, o tome više u sljedećem poglavlju.

Slika djece u medijima

U raspravama o medijima (vidi zbornik *Medijski četvrtak*, 2007.) sve se češće ističe teza kako se mladi u zadnje vrijeme dominantno pojavljuju kroz negativan pristup u medijima, odnosno kroz tragične događaje. Možemo se jednim dijelom složiti s takvom tvrdnjom ako znamo da većina građana koji čitaju novine prije pamte loše nego dobre naslove. Ali posve je pogrešan pristup sliku i percepciju medija stvarati na temelju nekoliko loših naslova ili

---

²Eng. „the most silenced population“

³Prema podacima agencije Media metar u siječnju 2008. najčitanije dnevne novine sa 17,7% čitanosti u populaciji 20 – 50. N=10500. <http://www.mediametar.hr>, 14.2.2008.

tekstova.⁴

U Hrvatskoj smo na kraju 2006. godine, u prosincu, uspoređivali izvještavanje *Jutarnjeg lista* i *Večernjeg lista*. Najveća razlika u plasmanu tema uočena je kod teme nesreće. *Večernji list* objavio je dvostruko više takvih članaka. Treba istaknuti i kako je znatna razlika uočena i u kategoriji zdravstvo, gdje je *Jutarnji list* objavio dvostruko više tekstova nego *Večernji list*. Najviše sličnosti postoji u izvještavanju o socijalnim temama, obrazovanju i zabavi. S obzirom na to da smo istraživali izvještavanje u prosincu, lako je objasniti zastupljenost teme darivanja i humanosti, koja je svake godine u prosincu nadprosječno zastupljena u odnosu na druge teme, stoga smo ovu temu izdvojili kao zasebnu. Analizirajući pisanje medija o djeci u proteklih nekoliko mjeseci, izvještavanje smo podijelili na četiri osnovne teme: izvještavanje o nesrećama i kriminalu, novinari u pomoći potrebnima, djeca kao slučajne žrtve te pozitivno-afirmativne priče.

Izvještavanje o nesrećama i kriminalu

Nesreće i kriminal teme su koji urednici rijetko ignoriraju u svakodnevnoj selekciji – odabiru vijesti. Postoji nekoliko razloga zbog kojih se to događa. Sa stajališta novinara to su zahvalne teme u kojima u pravilu novinari imaju pristup vjerodostojnom izvoru – policiji. Može se reći kako je zajednička karakteristika novinara u Hrvatskoj, ali i u svim drugim europskim državama, oslanjanje na dostupne službene izvore na koje se mogu uvijek pozivati.

Drugi je razlog dominacije ovih tema taj što svaka loša vijest uzrokuje reakciju kod građana: iznenađenje, nevjericu, strah, šok... A emotivna reakcija publike jedan je od preduvjeta da uopće prodate svoje novine. Konačno, svaka nesreća djece ili mladih udvostručuje emocionalnu reakciju kod građana. Brojne su analize izvještavanja o djeci i mladima. Međunarodna federacija novinara u dokumentu *Putting Children in the Right* donosi istraživanje Chai Hui – Junga (2002.) koji je analizirajući vijetnamske dnevne novine došao do zaključka da novinari kada izvještavaju o mladima i djeci često zaboravljaju na njihove godine te da se odnose prema njima kao prema odraslima, predstavljajući ih u javnosti na isti način kao i sve druge društvene skupine.

Jedna od posljedica tržišnog natjecanja hrvatskih dnevnih novina jest i u tome da je došlo do novih pristupa u izvještavanju. Svaki novi novinski proizvod morao se razlikovati od

---

⁴ Istraživanje koje su vodili doc.dr.sc. Jelena Jurišić i mr.sc. Igor Kanižaj, zajedno s 20 studentata Fakulteta političkih znanosti.

ostalnih, pa su izdavači uvijek išli korak dalje u odnosu na konkurenciju. To nas je dovelo do ključne posljedice izvještavanja: razotkrivanja identiteta, što ima dalekosežne posljedice za žrtvu, napadača, socijalno okruženje, društvo, a u konačnici i za redakcije, dakle za sve ciljane skupine. Da su djeca i mladi interesantna tema za urednika pokazuje i selekcija prema kojoj se teme koje ulaze u crnu kroniku, a odnose se na djecu, u većini slučajeva ipak objavljuju na prvih pet stranica, dakle ne u rubrici crna kronika, očito kako bi se privukla što veća pažnja čitatelja.

Iako takvih primjera na novinskim stranicama ima gotovo svakodnevno, prikazat ćemo jedan koji najbolje ilustrira pristup temi. Dnevne su novine 14. studenoga 2007. godine objavile tekst u kojem donose podatak kako su dvojica učenika pala pod vlak na peronu stanice. *Večernji list* tekst najavljuje na naslovnoj stranici: *Ubio ga vlak, a htio je postati strojovođa*. Iznad naslova nalazi se fotografija s razotkrivenim identitetom. U knjižnom bloku pojavljuje se šlager s nekoliko fotografija, šokantnim podacima i informacijama iz privatnog života obitelji. Na sličan način, reagirale su i druge novine poput *24 sata*, dok je *Jutarnji list* dodatno objavio i fotografiju sa sakramenta sv. krizme, što je bilo u najmanju ruku nepotrebno i neprimjereno. Zajednička karakteristika svih novinara je da su objavljivanjem ovih informacija prekršili najmanje jedan zakon i etički kodeks HND-a.

Naime, Zakon o medijima u članku 16. propisuje: „Zabranjuje se objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta, ukoliko se time ugrožava dobrobit djeteta.“ Kodeks časti HND-a, također u članku 16. nalaže: „Objavljivanje podataka koji narušavaju nečiju privatnost, bez nečije privole, mora biti opravdano interesom javnosti.“ U nastavku kodeksa ključni akt samoregulacije novinara u Hrvatskoj također propisuje: „Novinar ne smije intervjuirati ni fotografirati dijete (do 14 godina) o pitanjima njegova života ili života druge djece bez nazočnosti roditelja ili drugog odraslog odgovornog za dijete.“ Tragično je, ali je u navedenom slučaju stradavanja dijete imalo 15 godina, pa očito nije bilo potrebe za reakcijom Vijeća časti HND-a!?

Iako ovaj rad primarno donosi analizu tiska i ilustrira karakteristične primjere iz tiskanih medija, važno je istaknuti i kvalitetu sadržaja televizijskih programa. Istraživanje psihologinja s Hrvatskih studija *Analiza sadržaja vodećih TV postaja u RH: učestalost i obilježja prikaza nasilja*, pokazuje da 51,4% emisija sadrži barem jednu agresivnu scenu. U igranim filmovima taj postotak iznosi 21,1%, u sapunicama 18,3%, a u animiranim filmovima 13,6%. U informativnom programu taj postotak iznosi čak 11% (prema Gabelica Šupljika, 2007:8).

Novinari u pomoći

Odmah nakon prve kategorije, koja privlači najviše pažnje analitičara jer je riječ o očitom kršenju zakona, vrijedi istaknuti mnoge slučajeve u kojima novinari u dobroj namjeri prate socijalne teme – humanitarne akcije, donoseći afirmativne priče o mladima i djeci u potrebi. Jedan od primjera odnosi se na humanitarnu akciju za pedijatriju u Klaićevoj. *Večernji list* je prošle godine objavio niz tekstova kao pokrovitelj te akcije, među kojima i tekst pod naslovom *Plać za mamom dok se drugi bezbrižno igraju*. Tekst je to koji donosi probleme roditelja i djece koja su smještena na odjelu onkologije u poznatoj zagrebačkoj dječjoj bolnici. Objavljene su četiri potresne priče, s četiri fotografije, dok je glavni dio teme dodatno naglašen fotografijom koja prikazuje mamu i dijete koje plače. Eto primjera koji nikoga neće ostaviti ravnodušnim. Očito je da je riječ o pozitivnom pristupu novinara i urednika koji objavom potresnih fotografija žele potaknuti građane na reakciju. Međutim, i u ovom je slučaju objavljen identitet djeteta i majke. Trebaju li se na isti način tretirati ovakvi slučajevi kao prethodni navedeni? Može li objavljivanje identiteta dugoročno imati i negativne posljedice?

Razlika između društveno odgovornih novina i tabloida u ovom se slučaju prepoznaje po ukupnom pristupu temi. Ako tema i nakon nekog događaja ostaje prisutna u mediju samo na površnoj razini, ne može se govoriti o afirmativnom i odgovornom pristupu temi. Ne postoji ni jedan valjani razlog da se u takvim slučajevima, dakle kada novinari izvještavajući nastoje problemski pisati o temi, identitet djeteta i dalje spominje, bez obzira na to o kakvom je problemu riječ.

Dobar primjer loše realizacije možemo vidjeti i u tragičnoj smrti desetogodišnjeg dječaka iz Vodica krajem siječnja 2008. godine. *Jutarnji list*, dva dana nakon smrti, 20. siječnja 2008. godine, objavio je preko naslovne stranice fotografiju dječaka s naslovom: *Niki (10) nije bilo spasa?* Veći dio teksta na 2. i 3. stranici zapravo dobro prikazuje problemski pristup u kojem se ne piše toliko o tragediji već o reakciji sustava zdravstva, alergijskim reakcijama koje su dovele do smrti, ali i sustavnom programu pristupa alergičnoj djeci. Takav je tekst zasigurno imao pozitivan odjek, ali nije bilo potrebe da se kroz tzv. sekundarnu viktimizaciju ponovno iz dana u dan objavljuje identitet djeteta.

Djeca kao slučajne žrtve

Iako će mnogi reći kako je razotkrivanje identiteta u nesrećama i kaznenim postupcima najveći problem pristupa novinara izvještavanju o djeci, u zadnje se vrijeme u stručnim krugovima sve češće može čuti sintagma „slučajne žrtve“, koja opisuje situacije u kojima

roditelji nesvjesno ili svjesno izlažu javnosti svoju djecu očito ne razmišljajući o posljedicama takvog pristupa. Dva su takva slučaja obilježila kraj prošle godine.

Kroz nekoliko su tjedana novine izvještavale o tome je li poznati glumac Goran Višnjić imao vezu s javnosti nepoznatom Mirelom Rupić, kao i je li njezina kćer i njegova. Zanimljivo je da su temu na isti način plasirali mjesečnici, tjedne novine, kao i dnevne. Tako *24 sata* 28. studenoga 2007. godine na naslovnici piše *Višnjić želi vidjeti kćer*, nakon što je završila priča o tome je li on otac ili nije. Naslov ne sugerira ništa sporno u prezentaciji, ali objavljen je na fotografiji Mirele Rupić s kćeri u naručju, a citirana je i njezina izjava: „Bit ću najsretnija kada Goran uzme kćer u naručje“. Riječ je o potpuno nepotrebnom razotkrivanju djetetova identiteta, što je na vrijeme prepoznao i nadležni Centar za socijalnu skrb, pa je upozorio gospođu Rupić da se na taj način ne može nastupati u javnosti. Reakcija socijalnih službi došla je prekasno, ali ovaj primjer može poslužiti kao poticaj i svim ostalim socijalnim službama u Hrvatskoj da na vrijeme reagiraju u sličnim situacijama.

Poznati često ne prepoznaju koliko je važno čuvati identitet djeteta od javnosti. Sličnu pogrešku napravila je i Vlatka Pokos nakon svađe sa suprugom. U nekoliko intervjua koji su uslijedili nakon svađe, bez pravog se povoda pozivala na svoju šestogodišnju pokćerku i tako ju bespotrebno uvlačila u brakorazvodne svađe. Ovdje je riječ prije svega o odgovornosti subjekta o kojem se izvještava, pri čemu treba jasno reći kako novinari svojim radom i pridržavanjem etičkih kodeksa mogu na vrijeme pravilno reagirati i ne samo štiti privatnost maloljetnika već i uskratiti medijski prostor takvim osobama.

Dodajmo na kraju i primjer u kojem se navodno „prikrija identitet“. Primjer takvog teksta objavljen je u *Večernjem listu* 31. svibnja 2007. godine pod naslovom *Jedan snimao, drugi cipelario djevojčicu*. U tekstu otac govori o nasilju nad svojom kćeri čiji je identitet zamagljen i prikriiven, ali je očev u potpunosti razotkriven. U malom mjestu često nije potrebno reći sve da bi sugrađani sve shvatili... I u ovom se slučaju postavlja pitanje je li bilo nužno na taj način progovoriti u javnosti. Je li realno od novinara očekivati da u takvim situacijama sugerira roditeljima da promisle je li nužno razotkriti identitet i štite li na taj način svoju djecu? Može li se to očekivati od novinara koji se ne pridržava etičkih kodeksa, koji ne zna da postoje pravni propisi koji štite identitet djece?

Afirmativne priče

Novinari svojim radom najviše mogu utjecati na percepciju građana o mladima. No, afirmativan se pristup kosi s osnovnim pravilom tabloidiziranih novina da donesu senzaciju

i da isprovociraju reakciju. „Suvremeni tabloidni formati koji naglašavaju dramu, nasilje, zvjezdane tračeve i seks mogu privremeno povećati naklade, ali zapravo mogu biti kontraproduktivni u svojem glavnom zadatku: razvijanju publike koja će aktivno tragati za vijestima.“ Tako je Allan Hume (1996.) opisao dugoročne posljedice tabloidnog pristupa u koji se ni najmanje ne uklapaju afirmativne ljudske priče koje naglasak stavljaju na veliki uspjeh malih pojedinaca. Zbog toga u novinama ne možemo svaki dan čitati vijesti o nevjerojatnim svjetskim uspjesima hrvatskih adolescenata poput one objavljene u *Večernjem listu* o jedanaestogodišnjem Alenu Škoraku koji je na međunarodnom mačevalačkom turniru u Austriji prošle godine osvojio treće mjesto. Gotovo istovjetan pozitivan pristup imao je *Jutarnji list* kada je prošle godine pisao o desetogodišnjem Svenu koji je sudjelovao na natjecanju u govorenju japanskog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Cinici će odmah primijetiti da je i u ovakvim situacijama trebalo čuvati identitet. Naravno da je riječ o posve drugom kontekstu koji motivira, šalje pozitivnu poruku čitateljima i potiče drugu djecu da krenu njihovim putem.

Presudna uloga roditelja i novinara

U svim se navedenim slučajevima o djeci pisalo, a da nismo znali jesu li roditelji dali pristanak za objavljivanje. Možda su neki namjerno poticali objavljivanje informacija poput humanitarnih – socijalnih članaka. Ne znamo jesu li roditelji nakon objava kontaktirali uredništva i komentirali informacije i način na koji su predstavljene. Ne znamo jesu li objavljene priče prouzročile štetu ili korist onima o kojima se pisalo... No sigurno je da se od roditelja očekuje da u takvim trenucima donesu ispravnu odluku o komuniciranju s medijima. To ujedno otvara i pitanje odgovornosti i obrazovanosti roditelja te njihove sposobnosti da ispravno reagiraju u takvim trenucima. Naravno da u kriznim i stresnim situacijama takva očekivanja postaju teško ostvariva. Hrvatsko novinarsko društvo trebalo bi stoga izraditi posebne smjernice za odnos novinara prema izvorima i oštećenima – žrtvama u izvještavanju o nesrećama, kriminalu, s posebnim naglaskom na dio koji se odnosi na djecu i roditelje.

Što roditelji mogu učiniti za svoju djecu?

Istraživanja (npr. IDIZ, 2005.) pokazuju da se sve više smanjuje vrijeme koje djeca provode zajedno s roditeljima, a da se povećava vrijeme koje mladi provode uz medije. Često se događa da upravo s djecom gledamo televiziju pa tako zajedno ispunjavamo svoje slobodno vrijeme, a da taj dan možda nismo uopće razgovarali. Dokazano je,

nadalje, da djeca najtragičnije događaje gledaju zajedno s roditeljima. Ako se već nađete u takvoj situaciji, objasnite im pozadinu priče i pomozite da odagnaju strah. Ali, ako je moguće, sačuvajte djecu što dulje od takvog programa jer trajna izloženost vijestima o nasilju potiče osjećaje straha, zabrinutosti i tjeskobe kod djece.

Kada bi roditelji bili dobro obrazovani i informirani, kada bi obrazovne institucije na vrijeme upućivale supružnike na koji se način trebaju postaviti prema medijskom sadržaju, kada bi razvijali sposobnosti kritičkog promatranja medija, onda bi roditelji lakše donosili odluke stavljajući se u poziciju djeteta. Stoga prosudite o pozitivnim i negativnim posljedicama izlaganja medijima i preuzmite odgovornost za svoje postupke. Informirajte djecu o tome što su mediji, kako funkcioniraju, o sadržaju koji objavljuju. Objasnite im kako nastaju vijesti, zbog čega ima toliko nasilja i nesreća u vijestima, što je od toga stvarno, a što izmišljeno te kakve to posljedice ima na naše živote. Koristite se tehnikama aktivnog posredovanja koje govore kako je važno da svaki prilog koji može biti dvoznačno shvaćen dodatno pojašniti i olakšate djeci da shvate o čemu je zapravo riječ. „Gledanje televizije zajedno s djecom ima smisla samo ako se nasilni sadržaji jasno poprate negativnim komentarima.“ (Kunczik, Zipfel: 2006:238) Potaknite djecu na to da se uvijek informiraju iz više, a ne samo iz jednog izvora. Pazite na to koliko vremena provode ispred ekrana i koji sadržaj konzumiraju. Konačno, budite kritični prema sebi i uvijek iznova procjenjujte je li u jednom danu vaše dijete posvetilo previše vremena medijima, odnosno kako je ispunjeno njegovo slobodno vrijeme.

Od velike je važnosti na vrijeme početi odgajati djecu, već u fazi kada se njihova stajališta i način ponašanja još nisu formirali, kako bi im se dala odgojna podloga za adolescentsko razdoblje kada će na njih više utjecati prijatelji nego roditelji (Kunczik, Zipfel: 2006:239).

Uz poticaj vrtića, škola, akademskih institucija i nevladinih udruga trebalo bi stvoriti preduvjete da roditelji svojim znanjem i brigom te odgojem za medije nastoje ispravno usmjeriti svoju djecu i pripremiti ih za sve što ih danas očekuje u medijima. Možda je i najvažnije od svega navedenog da nauče djecu kako zaštititi svoja ustavom zajamčena prava. Od urednika i novinara očekuje se da poštuju pravila samoregulacije, na što se novinarska profesija sama obvezala. Predstavnici novinarskih društava moraju se suprotstaviti članovima koji ignoriraju sve pozitivne pravne propise i propisane kodekse. Profesija mora dati mnogo veći doprinos u pripremi novinara i trajnoj edukaciji za izvještavanje o djeci i maloljetnicima. U zaštiti se nečijeg ustavom ili zakonom propisanog prava očekuje i pomoć države i nadležnih institucija koje moraju otvoreno i javno komunicirati s onima koji krše zakone i ignoriraju sve prihvaćene propise. U situaciji kada u sadržaju medija sve češće srećemo destruktivne pristupe izvještavanju o djeci, slijepo

držanje propisanih zakona čini se kao jedini pravedan put u zaštiti dostojanstva i prava djece u medijima.

Literatura:

- Bonfadelli, H. (1993) *Adolescent Media Use in Changing Media Environment*, *European Journal of Communication*; 8; 225.
- Bonfadelli, H. (1988), *Jugendliche, Medien und Socialization: Fragestellungen, Ansätze, Methoden und Befunde der Forschung*, str. 167–89, u M. Radde, U. Sander i R. Vollbrecht (ur.), *Jugendzeit – Medienzeit*, Weinheim München.
- *Child Rights and the Media – Putting Children in the Right*, International Federation of Journalists, Brussels, Belgium, 2002.
- Gabelica Šupljika, M. (2007), *Zašto su nam važni pozitivni sadržaji za djecu i o djeci – psihologijski pogled*, Zbornik priopćenja s Okruglog stola, Republika Hrvatska, Pravobranitelj za djecu, Zagreb.
- Gimlin, H. (ur.) (1982) *Youth Problems*. Washington, DC: Congressional Quarterly.
- Grossberg, L. (1994) *The political status of youth and youth culture.*, u J. S. Epstein (ur.), *Adolescents and their music: If it's too loud, you're too old* (pp. 25–46). New York: Garland.
- Hume, A. (1996) *The New Paradigm for News*, *Annals of American Academy of Political and Social Science*, Vol. 546, *The Media and Politics*, str. 144.
- Ilišin, V. (ur.) (2005) *Mladi Hrvatske i Europska integracija*, Zagreb: IDIZ.
- Jurišić, J., Kanižaj, I. i sur. (2007), *Manipulacija čitateljima – prikriveno oglašavanje u hrvatskim novinama*, *Politička misao*, Vol. 44 (1), 117–135.
- Kanižaj I. (2007) *Opća ispolitiziranost dnevnih novina – izvještaj Hrvatska*, u *Vjerodostojnost novina*, Malović S. (ur.), ICEJ & Sveučilišna knjižara, Zagreb.
- Kanižaj, I. (2006) *Manjine – između javnosti i stvarnosti*, ICEJ & Sveučilišna knjižara, Zagreb.
- Kunczik, M., Zipfel, A. (2006.) *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. FES, Zagreb.
- Wilson, B.J. & Smith, S.L. (1998), *Children's responses to emotional portrayls on television*, u P.A. Anderson i L.K. Guerrero (ur.), *Handbook of communication and emotion: Research theory, application and contexts* (pp. 533–569), New York, Academic Press.

PRILOZI

UNICEF - NAČELA ZA ETIČKO IZVJEŠĆIVANJE O DJECI

Izvješćivanje o djeci i mladima postavlja posebne izazove. U nekim slučajevima izvješćivanje o djeci dovodi njih same ili drugu djecu u opasnost od odmazde ili obilježavanja.

UNICEF je postavio ova načela kako bi pomogao novinarima u izvješćivanju o pitanjima koja se tiču djece. Ona su ponuđena u obliku smjernica koje će, UNICEF vjeruje, pomoći medijima da o djeci izvješćuju s dovoljno osjetljivosti te na način primjeren njihovom uzrastu. Svrha je smjernica podržati najbolje namjere moralnih izvjestitelja: služenje javnom interesu ne ugrožavajući pritom prava djece.

I. Načela

1. Dostojanstvo i prava svakoga djeteta moraju se poštivati u svim okolnostima.
2. Pri intervjuiranju djece i izvješćivanju o njima potrebno je posvetiti posebnu pažnju pravu svakoga djeteta na privatnost i povjerljivost, na mogućnost da se čuje njegovo vlastito mišljenje, na sudjelovanje u odlukama koje ga se tiču te na zaštitu od stvarne i moguće patnje i odmazde.
3. Zaštita najboljih interesa svakoga djeteta prethodi svim drugim obzirima, pa i zagovaranju dječjih pitanja kao i promicanju dječjih prava.
4. Pri određivanju onoga što je u najboljem interesu djeteta potrebno je, u skladu s djetetovom dobi i zrelosti, dati određenu težinu njegovom pravu na uvažavanje vlastitog mišljenja.
5. O političkim, društvenim i kulturnim posljedicama svakog novinskog izvješća treba se savjetovati s osobama koje su najbliže djetetovoj situaciji i najbolje ju mogu procijeniti.
6. Nemojte objaviti priču ili sliku koja bi dijete, njegovu braću i sestre ili vršnjake mogla dovesti u opasnost, čak i kada su im imena promijenjena, zamučena ili se uopće ne koriste.

II. Smjernice za intervjuiranje djece

1. Nemojte nanositi štetu niti jednom djetetu; izbjegavajte pitanja, stavove ili komentare

koji osuđuju, ne uvažavaju kulturne vrijednosti djeteta, izlažu ga opasnosti ili poniženju, ili oživljavaju njegovu bol i tugu izazvanu nekim traumatičnim događajima.

2. Nemojte diskriminirati djecu pri izboru za intervju s obzirom na spol, rasu, dob, vjeru, status, obrazovanje ili fizičke sposobnosti.

3. Nema namještanja: ne tražite da djeca ispričaju priču ili učine nešto što nije dio njihove vlastite priče.

4. Djetetu ili staratelju jasno dajte do znanja da razgovaraju s novinarom. Objasnite svrhu intervjua i kako će biti uporabljen.

5. Potrudite se dobiti dopuštenje od djeteta i njegovog staratelja za svaki intervju, videosnimku i, kada je moguće, za dokumentarne fotografije. Kada je moguće i prikladno, to dopuštenje treba biti u pismenom obliku. Dopuštenje se mora dobiti u okolnostima u kojima se jamči da niti dijete niti staratelj nisu ni na koji način prisiljeni te da razumiju da su dio priče koja može biti objavljena u njihovoj zemlji i svijetu. Ovo se obično jamči samo onda kada je dopuštenje dobiveno na djetetovom materinskom jeziku i odluka donesena u dogovoru s odraslom osobom kojoj dijete vjeruje.

6. Obratite pažnju na to gdje i kako intervjuirate dijete. Ograničite broj osoba koje postavljaju pitanja, kao i fotografa. Pokušajte omogućiti da se djeca osjećaju ugodno i da mogu ispričati svoju priču bez vanjskog pritiska, uključujući i od osobe koja postavlja pitanja. U filmskim, video i radio intervjuima, imajte na umu što izbor vizualne ili zvučne pozadine može dati naznačiti o djetetu i njegovom životu i priči. Osigurajte da dijete nije ugroženo ili izloženo neugodnostima zbog prikazivanja njegovog doma, zajednice ili okruženja u kojem živi.

III. Smjernice za izvješćivanje o djeci

1. Nemojte dodatno obilježavati niti jedno dijete; izbjegavajte svrstavanje ili opise koji dijete izlažu odmazdi – uključujući dodatnu fizičku ili psihičku patnju, ili doživotno zlostavljanje, diskriminaciju ili odbacivanje od strane njegove lokalne zajednice.

2. Djetetovu priču ili sliku uvijek stavljajte u točan kontekst.

3. Uvijek promijenite ime i zamutite lik svakog djeteta za koje je utvrđeno da je:
a. Žrtva seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja

- b. Počinitelj fizičkog ili seksualnog zlostavljanja
  - c. HIV pozitivno, ili dijete oboljelo od AIDS-a, osim ako dijete, roditelj ili staratelj potpuno svjesno daju suglasnost
  - d. Optuženo ili osuđeno za zločin.
4. U određenim okolnostima u kojima postoji stvarna ili moguća opasnost od patnje ili odmazde, promijenite ime i zamutite lik svakog djeteta za koje je utvrđeno da je:
- a. Sadašnje ili bivše dijete-vojnika
  - b. Tražitelj azila, izbjeglica ili interni prognanik.
5. U određenim slučajevima korištenje djetetova identiteta – njegovog imena i/ili prepoznatljive slike – u njegovom je najboljem interesu. Međutim, i kada se djetetov identitet koristi, ipak ga se mora zaštititi od patnje i podržati ga u slučaju bilo kakvog obilježavanja ili odmazde.

Neki su primjeri ovakvih posebnih slučajeva:

- a. Kada dijete stupi u kontakt s izvjestiteljem u želji ostvarivanja svoga prava na slobodu izražavanja i prava da se čuje njegovo mišljenje.
- b. Kada je dijete dio neke tekuće kampanje ili društvenog pokreta te želi biti prepoznato kao takvo.
- c. Kada je dijete uključeno u psihosocijalni program te je javno predstavljanje imenom i likom dio njegovog zdravog razvoja.

6. Potvrdite točnost onoga što dijete ima za reći, bilo u razgovoru s drugom djecom ili nekom odraslom osobom, a najbolje i s jednim i s drugima.

7. Kada niste sigurni je li dijete u opasnosti, izvješćujte o općim prilikama u kojima djeca žive umjesto o pojedinome djetetu, bez obzira koliko je priča vrijedna kao vijest.

Izvori: Konvencija o pravima djeteta; Prava djeteta i mediji: Smjernice za novinare, Međunarodna federacija novinara; Mediji i djeca koja trebaju posebna zaštita, (interni dokument), UNICEF-ov Odjel komunikacija; Drugo međunarodno savjetovanje o HIV-u/AIDS-u i ljudskim pravima, Glavni tajnik Ujedinjenih Naroda.

STAJALIŠTA, INICIJATIVE I PREPORUKE UREDAPRAVOBRANITELJICE ZADJECU¹

Dijete neće ugroziti svaka situacija u kojoj je ono u TV emisiji ili na slici u novinama. Ipak, prije objavljivanja, trebalo bi promisliti o mogućoj štetnosti za dijete te prije konačnog predstavljanja nekog medijskog sadržaja procijeniti može li ugroziti ili osramotiti dijete, naštetiti mu, ugroziti njegovu privatnost ili naštetiti osobito ranjivim skupinama djece.

Mediji imaju izrazito pozitivnu i snažnu ulogu u promicanju prava djece, u otkrivanju za djecu ugrožavajućih situacija i u obavještanju javnosti o tomu; mediji snažno utječu na društvene vrijednosti i na senzibilitet javnosti za izloženost djece različitim negativnim utjecajima.

Uloga medija je također važna u pomaganju djeci i u poticanju humanitarnog djelovanja i prosocijalnog ponašanja građana; osobito su korisne medijske kampanje vezane uz različite socijalne i zdravstvene projekte.

Iz svega navedenoga proizlazi moć medija da svojim izvještavanjem potaknu ili spriječe negativne oblike ponašanja.

Nekim medijskim kućama Ured je, na temelju prijava, preporučio da u svim budućim situacijama koje potencijalno ugrožavaju prava i dobrobit djece, kontaktiraju mjerodavan centar za socijalnu skrb, a osobito onda kada su interesi djece i roditelja ili drugih njihovih zakonskih zastupnika makar i u potencijalnoj koliziji.

1. Slobodu izražavanja nužno je povezati s drugim temeljnim ljudskim pravima poput prava na zaštitu privatnosti.
2. O djeci treba izvještavati s velikom pažnjom i oprezom.
3. Prava djece nužno je ugraditi u programe dodiplomskog, preddiplomskog, diplomskog i poslijediplomskog studija za novinare te ih obrađivati i u izbornim kolegijima.
4. Etička pitanja moraju biti predmetom novinarske edukacije i osposobljavanja, kao i odredbe Konvencije o pravima djeteta.
5. Novinari i urednici mogu pojačavati društvenu svijest o kršenju prava djece.
6. Novinari ili novinarska udruženja trebaju dogovorno kreirati pravila izvještavanja o djeci naglašavajući primjere dobre prakse i tako stvarati opće standarde izvještavanja o djeci.

---

¹ Predstavljeno na Radionici za novinare Međunarodnog centra za edukaciju novinara, Opatija, svibanj 2006.

7. Prilikom izvještavanja treba voditi računa o maksimalnoj zaštiti djetetova identiteta, obiteljskih prilika ili okolnostima iz kojih bi se posredno moglo zaključiti o identitetu djeteta.
8. Uvijek i bez izuzetaka treba pribaviti suglasnost djeteta i njegova zakonskog zastupnika za fotografiranje i prikazivanje u konkretnom kontekstu, pri čemu dijete treba jasno i nedvosmisleno biti upoznato s razlozima zbog kojih se s njime kontaktira, gdje će sadržaji biti prikazani i o tome tko će to vjerojatno čitati ili gledati.
9. Osobitu pozornost treba obratiti na “ranjive skupine djece”, primjerice mlade počinitelje prekršaja ili kaznenog djela – nedopustivo je objavljivanje njihova identiteta ili drugih podataka o djetetu, kao i interpretacija i tumačenje uzroka njegova negativnog ponašanja i sl.
10. Djecu koja žive u siromaštvu ili bolesnu djecu ne treba prikazivati tako da se izaziva sažaljenje.
11. Djecu s teškoćama u razvoju ne treba prikazivati kao osamljene, izolirane i bespomoćne ljude, već kao sastavni dio društva te ukazivati na njihova postignuća i napredak.
12. Osobito treba paziti na primjerenost rječnika te izbjegavati one riječi koje imaju pogrdno ili diskriminirajuće značenje, kao primjerice: hendikepiran, retardiran, invalid, kriminalac, prosjak, siročće, vanbračno dijete, domsko dijete i sl.
13. Trebalo bi koristiti znanstvene spoznaje o razvoju djece i razvoju njihovog socijaliziranog i/ili prosocijalnog ponašanja i moralnog rezoniranja.
14. Prema nekim istraživanjima, dijete će prije usvojiti prosocijalne sadržaje nego agresivne, no nažalost, prosocijalnih je sadržaja malo u programskim sadržajima namijenjenima ili dostupnima djeci. Stoga ih treba ugrađivati u programe.
15. Apeliramo na odgovornost svakoga tko se na bilo koji način bavi djecom i na njegovu svijest o vlastitu utjecaju i mogućnosti da maksimalno umanjí izravne ili neizravne negativne utjecaje na djecu.
16. Apeliramo na svijest o mogućnostima sudjelovanja u stvaranju uvjeta za najbolje razvojne interese djece, u čemu urednici, novinari i uređivačka tijela mogu izravno sudjelovati svojim svakodnevnim djelovanjem ili slijeđenjem odredaba Kodeksa časti novinarskog društva.
17. Apeliramo da se izvještava o pojavi koja ugrožava dijete, a ne o događaju kojega je dijete dio.

ZAKLJUČCI TRIBINE “IZVJEŠTAVANJE O DJECI - INICIJATIVA ZA ZAŠTITU PRIVATNOSTI DJECE U MEDIJIMA” 29. svibnja 2007.

1. Komunikacijska prava djece, temeljna su prava suvremenog društva zasnovanoga na medijima, koja obuhvaćaju pravo na informaciju, pravo na sudjelovanje u medijima i pravo na zaštitu u medijima, a zajamčena su djeci međunarodnim i domaćim propisima i svi, kako javni tako i komercijalni mediji, dužni su ih poštovati.
2. U izvještavanju o događajima u kojima se spominju djeca, u skladu s etikom novinarske profesije, treba izbjegavati senzacionalizam i pod svaku cijenu štiti identitet djeteta.
3. Mediji svojim načinom izvještavanja stvaraju sliku djeteta koja ne smije biti stereotipna, nego treba pridonijeti razumijevanju pravih potreba djece i uvažavanju djece kao ravnopravnih građana koji imaju pravo na privatnost. Potrebno je izvještavati o fenomenu, a ne o osobi.
4. Vlasnici medija i oglašivači trebaju postati partneri u borbi za zaštitu privatnosti djece u medijima. Sloboda medija ne smije biti iznad prava na zaštitu privatnosti djece u medijima.
5. Civilno društvo može djelovati pozitivno u zaštiti dječjih prava kao etički odgovorno građanstvo.
6. Policija i Državno odvjetništvo trebali bi koordinirano djelovati na intenzivnijem postupanju u pravcu zaštite privatnosti djece u medijima.
7. Sva nadležna tijela dužna su aktivno provoditi mjere iz Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine – glava XIII. Mediji.
8. Potrebno je detaljnije normirati prava djece na zaštitu privatnosti.
9. Potrebno je omogućiti medijsku pismenost građana, osobito djece; medijska pismenost treba biti sastavnim dijelom obrazovnog sustava na svim razinama.

Roditelje i stručnjake koji rade s djecom, potrebno je educirati o tome kako štiti privatnost djece.

10. Nužno je poticati i jačati dijalog i suradnju između stručnih službi (pravnik, policije, psihologa...) i novinara, a u cilju zaštite interesa djeteta i njegova prava na privatnost
11. Potrebno je senzibilizirati javnost za posljedice koje mogu nastati kod djece zbog kršenja njihove privatnosti u medijima te javno raspravljati o problemu kršenja privatnosti djece u medijima.
12. Potrebno je razviti senzibilitet za prepoznavanje najboljeg interesa djeteta. Pristanak djeteta i suglasnost njegovog roditelja ili skrbnika nisu uvijek u skladu s tim načelom.
13. Potrebno je poticati sudjelovanje djece u kreiranju medijskih sadržaja.

ZAKLJUČCI TRIBINE "ZAŠTITA PRIVATNOSTI DJECE U MEDIJIMA" Split, 23. studenoga 2007.

1. Komunikacijska prava djece temeljna su prava suvremenog društva, koja obuhvaćaju pravo na informaciju, pravo na sudjelovanje u medijima i pravo na zaštitu u medijima. Ona su zajamčena djeci međunarodnim i domaćim propisima, koji obvezuju i javne i komercijalne medije.
2. U izvještavanju o događajima u kojima se spominju djeca, u skladu s etikom novinarske profesije, treba izbjegavati senzacionalizam i po svaku cijenu štiti identitet djeteta.
3. Mediji svojim načinom izvještavanja stvaraju sliku djeteta koja ne smije biti stereotipna, već treba pridonijeti razumijevanju pravih potreba djece i uvažavanju djece kao ravnopravnih građana koji imaju pravo na privatnost.
4. Potrebno je senzibilizirati javnost za posljedice koje mogu nastati kod djece zbog kršenja njihove privatnosti u medijima te javno raspravljati o problemu kršenja privatnosti djece u medijima. Roditelje i stručnjake koji rade s djecom potrebno je educirati o tome kako štiti privatnost djece.
5. Nužno je razviti senzibilitet novinara za prepoznavanje najboljeg interesa djeteta, jer pristanak djeteta i suglasnost njegovog roditelja ili skrbnika nisu uvijek u skladu s tim načelom.
6. Vlasnici medija i oglašivači trebaju postati partneri u borbi za zaštitu privatnosti djece u medijima, a sloboda medija ne smije biti iznad prava na zaštitu privatnosti djece u medijima.
7. Policija i Državno odvjetništvo trebaju koordinirano djelovati na intenzivnijem postupanju u zaštiti privatnosti djece u medijima. Nužno je detaljnije normirati prava djece na zaštitu privatnosti te poticati i jačati dijalog i suradnju između stručnih službi (pravnika, policije, psihologa...) i novinara, radi zaštite interesa djeteta.
8. Medijska pismenost treba biti sastavnim dijelom obrazovnog sustava na svim razinama. Važno je također poticati sudjelovanje djece u kreiranju medijskih sadržaja.

9. Nedopustivo je da se prava djece svakodnevno krše u oglašavanju i promotivnim kampanjama.

10. Pozivamo nadležna tijela i strukovne udruge da razotkriju i sankcioniraju prikriveno oglašavanje u hrvatskim medijima, kao sve prisutniji način manipulacije djecom i njihovim roditeljima.

POTPIS 1

POTPIS 1

ZAŠTITA PRIVATNOSTI
DJECE U MEDIJIMA
Zbornik priopćenja s tribine

Zagreb 2009.